



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Π.Μ.Σ.: ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Του Αριστείδη-Παναγιώτη Γεωργίου Λαμπρούλη

A.M.:7342122200013

Διαμόρφωση δημόσιας πολιτικής: Διαβούλευση και τεκμηρίωση. Η περίπτωση
της μεταρρύθμισης του ασφαλιστικού το 2001

Τριμελής Επιτροπή Αξιολόγησης

Επιβλέπουσα: Καλλιόπη Σπανού

Μέλη: Γιάννης Τασόπουλος

Βαρβάρα Λαλιώτη

Αθήνα, 2024

«Η έγκριση της παρούσας διπλωματικής εργασίας από την Τριμελή Επιτροπή Αξιολόγησης και το ΠΜΣ «Δημόσιο Δίκαιο και Δημόσια Πολιτική» δεν συνεπάγεται και την αποδοχή των απόψεων του/της συγγραφέα»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σ.5

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

A. ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑΣ (AGENDA SETTING PROCESS).....σ.7

Διακρίσεις της ατζέντας.....σ.8

Τριμερής διάκριση διαμόρφωσης της πολιτικής agenda.....σ.9

Συνδυασμοί των μοντέλων συγκρότησης της ατζέντας.....σ.11

Σύντομες παρατηρήσεις επί της διαμόρφωσης δημοσίων πολιτικών.....σ.20

B. ΤΕΚΜΗΡΙΩΜΕΝΗ ΧΑΡΑΞΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (EVIDENCE-BASED POLICY) ΚΑΙ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ.....σ.22

Ο υποστηρικτικός ρόλος της διαβούλευσης: οι ομάδες συμφερόντων ως φορείς evidence σε μια δομή συνεργασίας.....σ.30

Ο συμβιβασμός στην κοινωνία και την πολιτική.....σ.34

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

A. ΤΟ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ ΓΙΑΝΝΙΤΣΗ 2001: Η ΕΓΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΤΖΕΝΤΑ.....σ.36

Η μεταρρύθμιση Γιαννίτση του Ασφαλιστικού. Μια εισαγωγή στα χαρακτηριστικά της.....σ.51

| | |
|---|-------------|
| Β. ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ ΣΕ ΤΡΟΧΙΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ: Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΛΗΞΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ..... | σ.58 |
| Η Κυβέρνηση-Η πρώτη περίοδος (Μάρτιος-Απρίλιος 2001): το Συνέδριο της ΓΣΕΕ..... | σ.58 |
| Δεύτερη Περίοδος (Απρίλιος 2001): η Απεργία της 26^{ης} Απριλίου..... | σ.63 |
| Τρίτη Περίοδος (Μάιος 2001): η Πρωτομαγιά του 2001..... | σ.65 |
| Τα Συνδικάτα-Η πρώτη περίοδος (Μάρτιος-Απρίλιος 2001): το Συνέδριο της ΓΣΕΕ | σ.68 |
| Δεύτερη Περίοδος (Απρίλιος 2001): η Απεργία της 26^{ης} Απριλίου..... | σ.74 |
| Τρίτη Περίοδος (Μάιος 2001): η Πρωτομαγιά του 2001..... | σ.76 |
| ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ..... | σ.82 |
| ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ..... | σ.85 |

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η άσκηση δημόσιας πολιτικής συνιστά έναν τομέα και μία διαδικασία ζωντανή και σε διαρκή κίνηση. Οι προτεραιότητες και οι τάσεις που δοκιμάζονται ή προκρίνονται σε αυτήν σε ένα συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο αποδεικνύουν πως συνιστά και μία διαδικασία ανοιχτή που αναζητά διαρκώς τρόπους για την αποτελεσματικότερη διεξαγωγή της.

Στην παρούσα εργασία εστιάζουμε σε ένα θέμα άσκησης δημόσιας πολιτικής στην Ελλάδα των αρχών του 21^{ου} αιώνα. Η εξέταση του θέματος αυτού θα γίνει υπό το πρίσμα του εντοπισμού της σχέσης μεταξύ της τεκμηριωμένης χάραξη πολιτικής (evidence-based policy making) και της διαβούλευσης ή διαλόγου μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών στο πλαίσιο της εγγραφής ενός θέματος στην πολιτική ατζέντα και στο πλαίσιο της απόπειρας άσκησης δημόσιας πολιτικής.

Η περίπτωση στην οποία θα εστιάσουμε είναι η απόπειρα μεταρρύθμισης του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης από τον Υπουργό Αναστάσιο (Τάσο) Γιαννίτση και την Κυβέρνηση του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος (ΠΑΣΟΚ) υπό τον πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη την άνοιξη του 2001. Συνιστά μια απόπειρα διαμόρφωσης μιας δημόσιας πολιτικής για ένα θέμα, την αναγκαιότητα διαχείρισης και ενασχόλησης με το οποίο αναγνωρίζουν άπαντες οι δρώντες (και οι θεσμικοί/ κυβερνητικοί και οι πολιτικοί/κομματικοί). Συνιστά εξίσου μια μεταρρύθμιση η οποία δεν κατατίθεται στη Βουλή και αυτό ενδιαφέρει τον γράφοντα υπό το πρίσμα του πως ένα θέμα παρά την απόλυτη συμφωνία ως προς τη σημασία της επίλυσής του δεν φτάνει στην ουσιαστική δομή της επίλυσης, το νομοθετικό σώμα. Συνιστά εξίσου και μια ελληνική μεταρρύθμιση-ορόσημο ως προς την παρουσία του παράγοντα της τεκμηριωμένης χάραξης πολιτικής (evidence-based policy) και του παράγοντα διαβούλευση όχι μόνο ως αλληλεπίδραση μεταξύ πολιτικών δρώντων ή ομάδων συμφερόντων αλλά και ως πηγή και πεδίο άντλησης εμπειρογνωμοσύνης.

Θα καταγραφούν η πορεία της μεταρρύθμισης στο επίπεδο της διαμόρφωσης της πρότασης από μεριάς της Κυβέρνησης, της συμπερίληψης του υπό μεταρρύθμιση αντικειμένου στην κυβερνητική ατζέντα και των κλιμακωτών δυναμικών αντιδράσεων που προκάλεσε η επαφή της με την κοινωνία και τους εκπροσώπους της. Θα επιχειρήσουμε επίσης να ανάγουμε την ειδική περίπτωση σε όσα καταγράφουμε ως θεωρητικές παρατηρήσεις. Για αυτό θα εμβαθύνουμε και στην

αλληλεπίδραση των δύο βασικών δρώντων (κυβέρνηση και συνδικάτα) και τη μεταξύ τους διαλεκτική αλληλεπίδραση κατά την πορεία της διαβούλευσης. Η περίπτωση του Ασφαλιστικού 2001 συνιστά επίσης, μια πρώτη οργανωμένη και με απήχηση και αντίκτυπο που υπερέβη τα ελληνικά σύνορα μεταρρυθμιστική απόπειρα η οποία στηρίχτηκε σε μια evidence-based προσέγγιση. Επίσης, το γεγονός ότι αυτή δεν ολοκληρώθηκε και ότι αποσύρθηκε από μεριάς κυβέρνησης καθόλου δεν αφαιρεί επιστημονικό ενδιαφέρον, αντίθετα ενδιαφέρει την εργασία και τον προβληματισμό της από την άποψη πως αναδεικνύει ότι μια δημόσια πολιτική δεν έχει ούτε εγγυημένα σταθερή πορεία, ούτε μόνο ο παράγοντας evidence μπορεί να αρκεί για την επιτυχία της, αλλά αντίθετα αυτή αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία όπου και άλλοι παράγοντες είτε περισσότερο είτε λιγότερο απρόβλεπτοι ή ιδιόμορφοι μπορούν να διαδραματίσουν εξίσου καθοριστικό ρόλο στην έκβασή της.

Η εργασία διακρίνεται σε ένα πρώτο μέρος βιβλιογραφικής ανάπτυξης και σε ένα δεύτερο μέρος όπου γίνεται η εστίαση στο θεματικό περιορισμό (case study) με προσπάθεια αναγωγής και σύνδεσής του με όσα επισημαίνονται στη θεωρία. Θα καταγραφούν ήδη εκπεφρασμένες επιστημονικές παρατηρήσεις που αφορούν τη διαδικασία και τις διακρίσεις των μοντέλων διαμόρφωσης της ατζέντας, την τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής και τη διαβούλευση. Στη συνέχεια η πορεία της απόπειρας μεταρρύθμισης του Ασφαλιστικού και η σύγκρουση του διαστήματος Μαρτίου-Μαΐου 2001 μεταξύ Κυβέρνησης και συνδικάτων θα γίνει μέσω του τύπου της εποχής και των κομματικών, συντεχνιακών και κυβερνητικών ανακοινώσεων και ντοκουμέντων. Τέλος, θα καταγραφούν τα συμπεράσματα από την εστίαση στο δεύτερο θέμα με βάση τα θεωρητικά εργαλεία του πρώτου μέρους.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

A. ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑΣ (AGENDA SETTING PROCESS)

Στο πρώτο κεφάλαιο θα καταγράψουμε κάποιες βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις όσον αφορά την ατζέντα, τις τρεις εκδοχές της, την εγγραφή προβλημάτων σε αυτή, το ποιος μπορεί να λαμβάνει τη σχετική πρωτοβουλία. Επί της ουσίας λόγος γίνεται για τη διαδικασία, όπου τα αιτήματα των διάφορων και διαφορετικών ομάδων του πληθυσμού αποκτούν την προσοχή και το ενδιαφέρον των φορέων λήψης των πολιτικών αποφάσεων και κατοχυρώνονται σε μια θεματική διάταξη.

Η διαμόρφωση της ατζέντας είναι η διαδικασία κατά την οποία προβλήματα και εναλλακτικές λύσεις κερδίζουν ή χάνουν τη δημοσία προσοχή του πληθυσμού και των ελίτ. Ο ανταγωνισμός μεταξύ ομάδων συμφερόντων για να διαμορφώσουν την ατζέντα είναι σκληρός καθώς καμία κοινωνία ή κανένα πολιτικό θεσμικό πλαίσιο δεν μπορούν να συνδυάσουν και να υιοθετήσουν, εξισορροπώντας τις όλες τις πιθανές εναλλακτικές προτάσεις σε όλα τα προβλήματα που πιθανώς προκύπτουν σε μια εκάστοτε χρονική στιγμή (Hilgartner and Bosk, 1988,p.53-78). Ακόμα και όταν ένα θέμα αποσπά την προσοχή οι ομάδες πρέπει να δράσουν ώστε η δική τους προσέγγιση για αυτό παραμένει στην προμετωπίδα και πως οι δικές τους προτάσεις για τη διαχείρισή του είναι αυτές που θα ληφθούν υπόψη πρώτα. Ακολουθούν τη λογική που υπαγορεύει πως η ομάδα που επιτυχώς επισημαίνει πρώτη ένα πρόβλημα θα διατηρεί το προβάδισμα στην πολιτική συζήτηση και ως προς την πρόταση για τη λύση του (*Cobb and Ross. 1997*). Για να ορίσουμε λοιπόν την ατζέντα θα πρέπει να πούμε πως είναι μια συγκέντρωση των προβλημάτων, των προσεγγίσεων για τους παράγοντες που τα προκαλούν, των συμβόλων, των λύσεων και όλων των άλλων σχετικών στοιχείων των δημόσιων προβλημάτων τα οποία επιτυγχάνουν της προσοχής εκ μέρους της κοινωνίας και της διακυβέρνησης. Η ατζέντα μπορεί να είναι κάτι τόσο συγκεκριμένο όσο ένα νομοσχέδιο που τίθεται ενώπιον του νομοθετικού σώματος αλλά και τόσο ευρύ ώστε να μπορεί να περιλαμβάνει μια σειρά πεποιθήσεων και προσεγγίσεων επί των αιτιών που προκαλούν ένα πρόβλημα και επί του πώς αυτό θα έπρεπε να αποτελέσει αντικείμενο διαχείρισης από την κυβέρνηση, τη δημόσια διοίκηση, τον ιδιωτικό τομέα, μη κυβερνητικές οργανώσεις κλπ.

(Birkland. 2017, p.63). Ατζέντα υπάρχει σε όλα τα επίπεδα της διακυβέρνησης, κάθε σώμα είτε της κεντρικής είτε της αποκεντρωμένης διοίκησης έχει πάντα μια λίστα υποψηφίων θεμάτων για διαχείριση και επίλυση, τα οποία κατηγοριοποιούνται και ιεραρχούνται αναλόγως με την ετοιμότητα του μηχανισμού εξουσίας να τα διαχειριστεί (Birkland.2017, p.63).

Διακρίσεις της ατζέντας

Σε αυτό το σημείο θα καταγράψουμε συνοπτικά το θεωρητικό προβληματισμό αναφορικά με τα μοντέλα διάκρισης και διαμόρφωσης της ατζέντας. Καταρχάς, διακρίνονται δύο τύποι πολιτικής ατζέντας (Cobb, Ross, Ross.1976, p.126):

:

- Η δημόσια ατζέντα (public agenda) η οποία περιλαμβάνει θέματα τα οποία βρίσκονται ψηλά ως προς το δημόσιο ενδιαφέρον που έχουν επιτύχει να προσελκύσουν , ως εκ τούτου συνιστούν δηλαδή θέματα ευρείας προσοχής, θέματα των οποίων η διαχείριση απαιτεί δράση (για μεγάλο μέρος του πληθυσμού), θέματα ενδιαφέροντος μιας κυβερνητικής δομής. Ωστόσο, ένα θέμα δε χρειάζεται πάντα την προσοχή όλης της πολιτικής σφαίρας, καθώς φορές επαρκεί η προσοχή ενός μέρους της.
- Η επίσημη ατζέντα (formal agenda) η οποία εμπεριέχει λίστες θεμάτων (εν δυνάμει θέματα), όπου τυπικά οι φορείς λήψης της απόφασης έχουν λάβει υπόψη τους. Τα θέματα που επιδιώκουν να εγγραφούν στην πολιτική agenda αναδύονται από μικρές ομάδες του κοινωνικού συνόλου, οι οποίες επιδιώκουν να διευρύνουν την ευαισθητοποίηση του κοινού για το επίμαχο θέμα.

Ως μια συμπληρωματική γενικότερη παρατήρηση μπορούμε να προσθέσουμε ότι μεγέθη και παράγοντες όπως η κοινωνική θέση, η οικονομική κινητικότητα, η εδαφική έκταση και ο βαθμός εδαφικού διαχωρισμού μέσα από κατάλληλες συνθήκες και διεργασίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προώθηση συλλογικών ενδιαφερόντων και την ανάληψη δράσεων.

Τριμερής διάκριση διαμόρφωσης της πολιτικής agenda:

- **Το μοντέλο εξωτερικής πρωτοβουλίας (outside initiative model)**

Στο μοντέλο της εξωτερικής πρωτοβουλίας, ένα θέμα αναδύεται από ομάδες εκτός κυβερνητικής δομής και στη συνέχεια επεκτείνεται στο κοινό, ώστε να εγγραφεί αρχικά στη δημόσια ατζέντα και στη συνέχεια, στην επίσημη ατζέντα. Συναντάται κυρίως σε κοινωνίες με ευρεία κατοχυρωμένη ισότητα. Η εφαρμογή του διακρίνεται στα εξής επίπεδα (Cobb, Ross, Ross.1976, p.127-131):

- i. Έναρξη (Initiation): Προέρχεται από την εξωτερικευμένη δυσαρέσκεια μιας ομάδας που δεν αποτελεί μέρος της κυβερνητικής δομής.
- ii. Εξειδίκευση και Προσδιορισμός (Specification): Μέλη ομάδων που μοιράζονται τη δυσαρέσκεια μπορεί να είναι ή να μην είναι ενωμένα. Αντικρουόμενες απαιτήσεις μπορεί να προέρχονται από μια κοινή δυσαρέσκεια και να εκφράζονται από διάφορα μέλη μιας ομάδας.
- iii. Διεύρυνση και Επέκταση (Expansion): Προκειμένου να πετύχουν την εγγραφή ενός θέματος στην επίσημη ατζέντα, οι ομάδες που βρίσκονται εκτός κυβερνητικής δομής χρειάζεται να προκαλέσουν πίεση, ώστε να αποσπάσουν την προσοχή των φορέων λήψης της απόφασης.
- iv. Είσοδος (Entrance): Η είσοδος σημαίνει τη μετάβαση από τη δημόσια στην επίσημη agenda, λαμβάνοντας την ουσιαστική προσοχή των φορέων λήψης της απόφασης.

Οι στρατηγικές ευρύτερης ανάδειξης ενός θέματος είναι κρίσιμες για τις ομάδες που επιχειρούν να εγγράψουν το θέμα τους στην επίσημη ατζέντα. Διακρίνονται σε:

- i. Οι στρατηγικές επέκτασης ('expansion strategies') που αφορούν τη μετάβαση ενός θέματος από ένα σκληρό πυρήνα συνδεδεμένο με τα στάδια της έναρξης και του προσδιορισμού σε ένα μεγαλύτερο κοινό συνδεδεμένο με το στάδιο της επέκτασης.
- ii. Οι στρατηγικές εισόδου ('entrance strategies') που αφορούν τη μετάβαση από την επέκταση στην είσοδο.

- **Το μοντέλο της κινητοποίησης (mobilization model)**

Η πολιτική ηγεσία εισάγει το θέμα στην ατζέντα και προσπαθεί να κερδίσει την υποστήριξη του κοινού. Η διαδικασία μετάβασης, εδώ είναι αντίστροφη. Επιδιώκεται η μετάβαση από την επίσημη στη δημόσια ατζέντα. Το μοντέλο της κινητοποίησης είναι πιθανότερο να επικρατήσει σε κοινωνίες με εντονότερη ιεραρχική εσωτερική δομή και σε κοινωνίες όπου με πιο έντονο το στοιχείο του «χαρισματικού» ηγέτη και της ηγεσίας που ως εκ τούτου βρίσκονται σε μεγαλύτερη απόσταση από τους υποστηρικτές τους. Διακρίνεται σε (Cobb, Ross, Ross.1976, p.132-134):

- i. Έναρξη (Initiation): Όταν ένα θέμα ανακοινώνεται από έναν εξέχοντα πολιτικό αρχηγό βρίσκεται ήδη στην επίσημη agenda αλλά τυπικά το ενδιαφέρον του κοινού είναι ιδιαίτερα περιορισμένο. Πηγή της πρωτοβουλίας είναι ο ίδιος ο πολιτικός αρχηγός.
- ii. Εξειδίκευση και προσδιορισμός (Specification): Με την ανακοίνωση μιας νέας πολιτικής οι πολιτικοί αρχηγοί και οι συνεργάτες τους ξεκαθαρίζουν στο κοινό τι περιμένουν από αυτό σε όρους συνεργασίας, υποστήριξης αλλά και εργασίας και υλικών πηγών.
- iii. Διεύρυνση και επέκταση (Expansion): Επιδιώκεται η επέκταση του θέματος στο ευρύ κοινό, προκειμένου να κατακτηθεί η κοινωνική αποδοχή του και να ολοκληρωθεί η υλοποίησή του.
- iv. Είσοδος (Entrance): Αφορά τη μετάβαση από την επίσημη agenda στην δημόσια agenda και την ανταπόκριση του κοινού στο κάλεσμα της κυβέρνησης για συνεργασία προς επίλυση του θέματος.

Σε αυτό το μοντέλο οι στρατηγικές που χρησιμοποιούνται αποσκοπούν στην κινητοποίηση του κοινού για να δεχτεί να συνεργαστεί πάνω στο θέμα που έθεσε η κυβέρνηση.

- **Το μοντέλο της εξωτερικής πρωτοβουλίας (inside access model)**

Στόχος εδώ είναι να αποκλειστεί η συμμετοχή του κοινού. Οι προτάσεις αναδύονται μέσα στις κυβερνητικές ομάδες που βρίσκονται κοντά στην κυβέρνηση. Το θέμα διαχέεται σε συγκεκριμένες ομάδες ταύτισης και προσήλωσης και όχι στο ευρύ κοινό. Επίσης, οι υποστηρικτές του αποφεύγουν να το εγγράψουν στην δημόσια

ατζέντα. Το μοντέλο παρουσιάζεται συνήθως σε κοινωνίες όπου υπάρχει υψηλή συγκέντρωση του πλούτου και των κοινωνικών θέσεων. Η διάκριση έχει ως εξής (Cobb, Ross, Ross.1976, p.135-136):

- i. Έναρξη και Συγκεκριμενοποίηση (Initiation and Specification): Μετά την αρχική διατύπωση του προβλήματος η ομάδα θέτει συγκεκριμένες προτάσεις, αν και δε μπορεί να εξασφαλίσει ότι το θέμα της θα έχει την απαραίτητη προσοχή των φορέων λήψης της απόφασης.
- ii. Διεύρυνση και Επέκταση (Expansion): Με την επέκταση του θέματος οι υποστηρικτές της πολιτικής επιδιώκουν να συμπεριλάβουν μια ομάδα ταύτισης ή μια επιλεγμένη ομάδα προσήλωσης ώστε να προσδώσουν μια αίσθηση πειστικότητας και αναγκαιότητας, για να πετύχουν μια γοργή και ικανοποιητική απόκριση των φορέων λήψης της απόφασης.
- iii. Είσοδος (Entrance): Αφορά την τοποθέτηση στην επίσημη agenda χωρίς απαραίτητα το θέμα να βρίσκεται και στην δημόσια ατζέντα. Βία ή απειλές άσκησης βίας δε χρησιμοποιούνται σχεδόν ποτέ.

Οι στρατηγικές εδώ στοχεύουν στην προσέγγιση ομάδων ταύτισης και προσήλωσης, οι οποίες μπορεί να είναι σημαντικές, ώστε να εξασφαλιστεί η υποστήριξη του θέματος αποφεύγοντας παράλληλα την επέκταση στο ευρύ κοινό.

Συνδυασμοί των μοντέλων συγκρότησης της ατζέντας

Καταγράψαμε τα τρία μοντέλα, καταληκτικά εδώ θα εστιάσουμε στις ενδεχόμενες περιπτώσεις συνδυασμού τους, κάτι που είναι σύνηθες καθώς τα μοντέλα διαμόρφωσης της πολιτικής ατζέντας σπάνια εμφανίζονται μεμονωμένα. Συνήθως στις περισσότερες κοινωνίες ένα θέμα παρουσιάζεται σε πολλές ατζέντες.

Τα μοντέλα της εξωτερικής πρωτοβουλίας (outside initiative model), της εσωτερικής πρωτοβουλίας (inside initiative model) και της κινητοποίησης (mobilization model) περιγράφουν τρόπους με τους οποίους το κοινό μπορεί να επηρεάσει την πολιτική agenda. Στο πλαίσιο της σύγκρισης παρουσιάζονται προτάσεις σε τέσσερις βασικές όψεις (Cobb, Ross, Ross.1976, p.137).

- i. Όσο πιο ευρεία είναι η ισότητα στην κοινωνία, τόσο πιο πιθανό είναι να επικρατήσει το μοντέλο της εξωτερικής πρωτοβουλίας.
- ii. Όσο πιο συγκεντρωμένος είναι ο πλούτος και η κοινωνική θέση στην κοινωνία, τόσο πιο πιθανό είναι να επικρατήσει το μοντέλο της εσωτερικής πρωτοβουλίας.
- iii. Όσο μεγαλύτερη είναι η απόσταση ανάμεσα σε πολιτικούς αρχηγούς και υποστηρικτές, ή όσο οι πολιτικοί αρχηγοί θεωρούνται «χαρισματικοί ηγέτες» με βαθιά γνώση και ανώτερες του μέσου όρου δυνάμεις, τόσο πιο πιθανό είναι να επικρατήσει το μοντέλο της κινητοποίησης.
- iv. Όσο πιο περίπλοκη είναι η κοινωνική δομή και η οικονομία μιας κοινωνίας, τόσο πιο απίθανο είναι να επικρατήσει ένα μοναδικό μοντέλο.

Όσον αφορά τις αποκλίσεις στα επίπεδα επιτυχίας στη συγκρότηση θεμάτων στην ατζέντα καταγράφουμε (Cobb, Ross, Ross.1976, p.137):

- i. Όσο μεγαλύτερη είναι η κοινωνική ομοιογένεια, τόσο μεγαλύτερο είναι το επίπεδο επιτυχίας εγγραφής στην πολιτική ατζέντα.
- ii. Όσο μεγαλύτερο είναι το επίπεδο εσωτερικής μετανάστευσης ή αύξησης του πληθυσμού σε μια κοινωνία, τόσο πιο δύσκολη υπόθεση γίνεται η εγγραφή στην πολιτική ατζέντα.
- iii. Όσο περισσότερες ατζέντες υπάρχουν στις οποίες μπορεί να τοποθετηθεί ένα θέμα, τόσο πιο πιθανό είναι το υψηλό επίπεδο επιτυχίας.
- iv. Όσο λιγότερα είναι τα θέματα που θα μπορούσαν να χρειαστούν ανακατανομή υλικών πόρων, τόσο υψηλότερα θα είναι τα επίπεδα επιτυχίας.

Επιπρόσθετα, καταγράφονται και αποκλίσεις μεταξύ των μοντέλων συγκρότησης της πολιτικής ατζέντας και ομάδων της κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα(Cobb, Ross, Ross.1976, p.137):

- i. Ομάδες που είναι σχετικά αδύναμες ως προς τους υλικούς πόρους αλλά δυνητικά μεγάλες σε αριθμό είναι πιο πιθανό να πετύχουν χρησιμοποιώντας το μοντέλο της εξωτερικής πρωτοβουλίας.

- ii. Όσο πιο απομονωμένη είναι η αρχικά δυσαρεστημένη ομάδα, τόσο πιο πιθανό είναι να χρησιμοποιήσει βία ή απειλές βίας προσπαθώντας να εγγράψει το θέμα της στην πολιτική ατζέντα.
- iii. Όσο μεγαλύτερη είναι η έκταση στην οποία υπάρχει οικονομική και ηθική ομοιογένεια, τόσο περισσότερο υποψήφιοι είναι οι κάτοικοι της για συμμετοχή σε πολιτικές διαμάχες.
- iv. Όσο περισσότερο μια ομάδα εκπροσωπεί χαμηλού επιπέδου ενδιαφέροντα στην κοινωνία, τόσο πιθανότερο είναι να χρησιμοποιήσει το μοντέλο της εξωτερικής πρωτοβουλίας. Όσο περισσότερο εκπροσωπεί υψηλού επιπέδου ενδιαφέροντα, τόσο πιο πιθανό είναι να χρησιμοποιήσει το μοντέλο της εσωτερικής πρωτοβουλίας.

Τέλος, ως προς τη διασύνδεση των μοντέλων συγκρότησης της πολιτικής ατζέντα σημειώνουμε τα εξής (Cobb, Ross, Ross.1976, p.138):

- i. Τα θέματα μπορούν να κινούνται από την δημόσια ατζέντα στην επίσημη ατζέντα μετά από κάποιο διάστημα παραμονής υπό το μοντέλο της εξωτερικής πρωτοβουλίας.
- ii. Η σχέση ανάμεσα στο χρόνο που ένα θέμα βρίσκεται στην δημόσια ατζέντα και την πιθανότητα να φτάσει τη επίσημη ατζέντα είναι μια σχέση αλληλεξάρτησης.
- iii. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των αποτυχημένων προσπαθειών εγγραφής θεμάτων στην πολιτική ατζέντα, τόσο περισσότερη είναι η δυσαρέσκεια και η πολιτική αστάθεια στην κοινωνία.
- iv. Όσο μεγαλύτερο είναι το κενό χρόνου ανάμεσα στην εγγραφή στην δημόσια agenda και την εγγραφή στην επίσημη ατζέντα, τόσο περισσότερη είναι η πολιτική αστάθεια στην κοινωνία.

Η ατζέντα έχει μια δομή πολυεπίπεδη με τέσσερα βασικά επίπεδα τα οποία ξεκινάνε από το πιο εξωτερικό και γενικό και καταλήγουν στο πιο συγκεκριμένο. Η ύπαρξή τους ανταποκρίνεται σε μια ανάγκη για αποφυγή μιας αυθαίρετης και άναρχης συσσώρευσης προβλημάτων και θεμάτων. Αυτό ικανοποιείται μέσα από μια διήθηση όπου κάποια προβλήματα καταλήγουν να εγγράφονται ενώ άλλα όχι. Το ευρύτερο εξωτερικό επίπεδο είναι το λεγόμενο «σύμπαν» της ατζέντας (* agenda

universe’’). Σε αυτό περιλαμβάνονται όλες οι ιδέες που δυνητικά θα μπορούσαν να τεθούν υπό συζήτηση. Το δεύτερο στρώμα είναι αυτό της συστημικής ατζέντας (‘systemic agenda’). Οι Cobb και Elder υποστηρίζουν ότι η συστημική ατζέντα αποτελείται από όλα τα θέματα τα οποία συνήθως εκλαμβάνονται από τα μέλη της πολιτικής κοινότητας ως τα θέματα τα οποία αποσπούν μέρος της δημόσιας προσοχής και ως θέματα τα οποία εμπίπτουν εντός της εμβέλειας των αρμοδιοτήτων της κυβερνητικής εξουσίας. Το όριο μεταξύ της κυβερνητικής και της universal agenda είναι ακριβώς η δικαιοδοσία εκ μέρους της κυβέρνησης (Cobb and Elder. 1983, p.85).

Εάν ένα θέμα επιτυχώς περιληφθεί στη συστημική ατζέντα τότε προστίθεται στο επόμενο και πιο στενό επίπεδο της θεσμικής ατζέντας (‘institutional agenda) η οποία συνιστά ένα υποσύνολο της συστημικής ατζέντας και η οποία αφορά τα θέματα τα οποία τίθενται υπό άμεση εξέταση εκ μέρους των αρμόδιων decision makers (Cobb and Elder. 1983, p.85). Τέλος, η εισαγωγή στο τελικό στάδιο της ατζέντας αποφάσεων (decision agenda) δε συνιστά μια εύκολη διαδικασία και μόνο με την κατάθεση στην ολομέλεια του νομοθετικού σώματος προς ψηφοφορία ενός νομοσχεδίου, μιας έτοιμης δημόσιας πολιτικής δηλαδή που έχει διαμορφωθεί για να απαντήσει στη διαχείριση ενός προβλήματος, πολύ αργότερα από τη συζήτησή του στις αρμόδιες επιτροπές δηλαδή, μπορούμε να πούμε πως έχει συμπεριληφθεί όντως στην ατζέντα αποφάσεων (Birkland.2017, p. 65). Ακριβώς λόγω της πολυεπίπεδης δομής της ατζέντας που συμμορφώνεται με μια χρονική ακολουθία ως προς το πώς τα θέματα περνάνε ή όχι από το ένα στάδιο στο επόμενο, όλες οι ομάδες συμφερόντων που επιδιώκουν όντως να εγγράψουν ένα ζήτημα στην ατζέντα και να επηρεάσουν την άσκηση δημόσιας πολιτικής στοχεύουν στον πυρήνα της, δηλαδή την ατζέντα αποφάσεων (decision agenda).

Όσον αφορά τον παράγοντα της πολιτικής δύναμης ή εξουσίας (political power) και της επίδρασής της ως προς την διαμόρφωση της ατζέντας θα πρέπει να καταγράψουμε τις εξής πλευρές. Καταρχήν η δυνατότητα ομάδων οι οποίες δρουν είτε ατομικά είτε πολλακώς συλλογικά σε ένα κοινό μέτωπο, να επηρεάσουν μια πολιτική δε συνιστά μια διαδικασία ανταγωνισμού ως προς το ποιος θα εκφράσει το πιο πειστικό επιχείρημα. Ο παράγοντας που διαδραματίζει τον καθοριστικό ρόλο είναι η δύναμη που έχουν αυτές οι ομάδες καθώς όσο πιο δυνατές είναι τόσο περισσότερες πιθανότητες έχουν να επηρεάσουν τα πράγματα προς την επιθυμητή

προς αυτούς κατεύθυνση (*Birkland. 2017, p. 66*). Και δύναμη έχει δύο πρόσωπα. Το ένα πρόσωπο είναι η δύναμη που φέρει ένας δρών (πχ κυβέρνηση, ομάδες συμφερόντων κλπ) για να μπορεί να πιέζει άλλους να κάνουν αυτό που θέλει αντίθετα με τη θέλησή τους. Παραδείγματος χάριν ο παράγοντας Α' να μπορεί να επιβληθεί και να εξαναγκάσει τον παράγοντα Β' να πράξει κάτι που είναι αντίθετο με τη θέλησή του. Το άλλο πρόσωπο της δύναμης όμως είναι να μπορεί να εμποδίσει έναν άλλον δρώντα να πράξει αυτό που θέλει. Άρα στην πρώτη σημειώνουμε μία καταναγκαστική φύση της δύναμης ενώ στη δεύτερη μια παρεμποδιστική διάστασή της (*Bachran and Morton. 1962, p. 947-952*). Σε αυτό το δεύτερο πρόσωπο της δύναμης ο ένας δρώντας εμποδίζει κάποιον άλλο, παρότι αυτός το θέλει, να προσθέσει στην ατζέντα τα θέματα και τα συμφέροντά του ή να τα καταστήσει δυνάμει πολιτική. Η πρώτη περίπτωση συνιστά το κλασσικό είδος της εξουσίας όπως αυτή ασκείται κατά κόρον σε αυταρχικά καθεστώτα και δικτατορίες αλλά και σε δημοκρατίες. Ο Birkland φέρνει το παράδειγμα των ΗΠΑ και συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες όπου είτε λόγω του αποκλεισμού τους είτε λόγω της ισχύος τους ικανότητας να επηρεάσουν τις πολιτικές αποφάσεις υποεκπροσωπούνται και υφίστανται πολιτικές που μπορεί να πλήττουν τα συμφέροντά τους, χωρίς να μπορούν να επηρεάσουν σε μια αντίθετη κατεύθυνση. Η δεύτερη περίπτωση που συνιστά την παρεμπόδιση κάποιου από το να θέσει ένα ζήτημα στην ατζέντα ή να επηρεάσει προς μια κατεύθυνση τα πράγματα αγγίζει κομβικά το ζήτημα του συσχετισμού της ισχύος. Για παράδειγμα ο Birkland αναφέρει ότι τα αιτήματα των περιβαλλοντικών κινημάτων έως τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 βρίσκονταν στο περιθώριο ακριβώς διότι δεν τα άγγιζε κανείς από τους μεγάλους πολιτικούς και οικονομικούς δρώντες που κυριαρχούσαν στη διαμόρφωση της ατζέντας. Η παρεμπόδιση ενός δρώντος από άλλους ισχυρότερους δρώντες ως προς το να εγγράψει ένα ζήτημα στην ατζέντα επιβεβαιώνει την ανισορροπία των δυνάμεων η οποία ωστόσο συνιστά ένα κλασσικό φαινόμενο της πολιτικής διαδικασίας (*Birkland. 2017, p. 66*). Αυτός ο διαχωρισμός των δυνάμεων επιβεβαιώνεται και από την παρατήρηση του Kingdon με την οποία διακρίνει σε δύο τους βασικούς εναλλακτικούς τρόπους με τους οποίους οι εκάστοτε ενδιαφερόμενες ομάδες μπορούν να λειτουργήσουν για να πετύχουν το σκοπό τους. Δηλαδή, είτε ως δυνάμεις που προωθούν είτε ως δυνάμεις που συγκρατούν ένα θέμα από να εγγραφεί στην ατζέντα. Στην πρώτη περίπτωση περιγράφεται μια ενεργητική συμμετοχή για την ανάδειξη ενός προβλήματος και των τρόπων διαχείρισής του ενώ στη δεύτερη ακριβώς περιγράφεται πως η έντονη πίεση

των ομάδων μπορεί να οδηγήσει στην απόσυρση ενός θέματος και του σχεδίου επίλυσής του από την ατζέντα (Kingdon, 1995, p.197). Αυτός ο διαχωρισμός και ειδικά η έμφαση στη δεύτερη κατηγορία, αυτή της παρεμπόδισης θα μας απασχολήσει στο θέμα της παρούσας εργασίας.

Στο συσχετισμό δύναμης προστίθεται και ο παράγοντας της νοοτροπίας και της προκατάληψης που υπάρχει σε ένα κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο και που μπορεί ως εκ τούτου να καθορίσει το ποια θέματα θεωρούνται περισσότερο ή λιγότερο σημαντικά. Τουτέστιν, η προκατάληψη του πολιτικού συστήματος μπορεί να μεροληπτήσει υπέρ της συμπερίληψης ενός θέματος στην ατζέντα ή όχι. Ο Birkland είναι για ακόμα μια φορά διαφωτιστικός, φέρνοντας το παράδειγμα των ΗΠΑ όπου η ευρεία κοινωνική αντίληψη και κυρίως η αντίληψη του πολιτικού συστήματος εν συνόλω για την ατομική ευθύνη στην ικανοποίηση των αναγκών για στέγη, υγεία, εκπαίδευση, εργασία αποτρέπει από το να κατοχυρωθούν αυτά ως κοινωνικά δικαιώματα που παρέχει καθολικά το κράτος ή από το να προκληθεί καν ένας σχετικός διάλογος που θα τα εγγράψει ως προβλήματα στην ατζέντα (*Birkland , 2017, p. 67*). Τέλος, ο παράγοντας οικονομικό κόστος μπορεί να επιδράσει εξίσου ανασταλτικά ως προς τη συμπερίληψη ενός προβλήματος στην ατζέντα η επίλυση του οποίου να κρίνεται δαπανηρή, παραδείγματος χάριν, για μια κυβέρνηση (Kingdon, 1995, p.197).

Η μελέτη και η εστίαση στην ατζέντα συνιστά έναν τρόπο για να κατανοήσουμε το πώς ομάδες συμφερόντων, εξουσία, δύναμη και η ίδια η ατζέντα αλληλεπιδρούν θέτοντας και τα όρια της πολιτικής συζήτησης. Το πώς ένα θέμα θα συμπεριληφθεί στην ατζέντα είναι κάτι που εξαρτάται από το ίδιο το θέμα, τους δρώντες που εμπλέκονται, το θεσμικό περιβάλλον και συχνά πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες που εξηγούνται μεν αλλά ούτε ισχύουν οριζόντια σε όλες τις περιπτώσεις (διατηρούν επομένως μια μοναδικότητα και η ύπαρξή τους αξιολογείται ανά περίπτωση) ούτε είναι πάντα προβλέψιμοι. (*Birkland. 2017, p.77*).

Η ατζέντα διαμορφώνεται από την ανάγκη των πολιτικών να δώσουν πολιτικές απαντήσεις στα προβλήματα που ανακύπτουν. Τα προβλήματα κινητοποιούν τους πολιτικούς να υιοθετήσουν και να διαμορφώσουν πολιτικές. Η ατζέντα συμβολίζει αυτήν την αλληλεπίδραση προβλημάτων, πολιτικών επιλογών και πολιτικών προσώπων. Στη διαδικασία αυτή μπορούν να μετέχουν δρώντες με

διαφορετική αφετηρία και κοινωνικό ρόλο, μπορούν να είναι κυβερνητικά στελέχη και πολιτικοί, μπορούν να είναι ακαδημαϊκοί, πολιτικά κόμματα, δημοσιογράφοι, εκπρόσωποι των λόμπι (lobbyists) με διαφορετικό ρόλο ο καθένας σε μια διαδικασία που αποτελείται από τρία βασικά στάδια, την αναγνώριση του προβλήματος, τη διαμόρφωση της πρότασης διαχείρισής του, και την παραγωγή δημοσίων πολιτικών (Kingdon, 1995, p.197).

Και η ίδια η ατζέντα περιλαμβάνει στο εσωτερικό της διαβαθμίσεις αναλόγως της σημασίας του θέματος. Γιατί και πώς το πολιτικό σύστημα επιλέγει να συμπεριλάβει στην ατζέντα συγκεκριμένα θέματα ενώ απορρίπτει άλλα; Η απάντηση στο γιατί κάποιες συγκεκριμένες εναλλακτικές εν τέλει καταλήγουν να αποτελούν τις δημόσιες πολιτικές και το γιατί κάποια θέματα μπαίνουν τελικά στην ατζέντα βρίσκεται στους εμπλεκόμενους σε αυτούς που ασκούν επίδραση στην ατζέντα.

Μια κυβερνητική ατζέντα είναι το σύνολο των θεμάτων που οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι αναλαμβάνουν να διαχειριστούν σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Επομένως, η διαμόρφωση της ατζέντας στο κυβερνητικό επίπεδο αφορά την είσοδο σε αυτήν την κατηγορία κάποιων θεμάτων που θα ενέπιπταν του κυβερνητικού ενδιαφέροντος. Επιπλέον, υπάρχουν ατζέντες μέσα στην ατζέντα. Κυμαίνονται από ατζέντες γενικού ενδιαφέροντος όπως η ατζέντα του πρωθυπουργού στην οποία καταγράφονται επί της αρχής και πιο επιγραμματικά οι προτεραιότητες και οι ατζέντες των Υπουργείων ή συγκεκριμένων τομέων τους το περιεχόμενο των οποίων είναι πολύ πιο εξειδικευμένο (Kingdon.1995, p.196-200).

Ως προς τον εντοπισμό του προβλήματος ρόλο σίγουρα μπορεί να διαδραματίσει ένα συνταρακτικό γεγονός όπως μια φυσική καταστροφή ή μια κρίση, κάποιες ενδείξεις στην κοινωνία που μαρτυρούν την ύπαρξη κάποιας παθογένειας. Οι κρατικοί και οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι επίσης λόγω της θέσης τους έχουν επίσης μια πιο προνομιούχα και διευρυμένη δυνατότητα να γνωρίζουν προβλήματα που απασχολούν την κοινωνία (Kingdon. 1995, p.198). Ελλοχεύει, ωστόσο, πάντα ο κίνδυνος να διαφύγει της διακυβέρνησης ένα πρόβλημα. Επομένως, μπορεί αυτή να έχει συνήθως την πρωτοβουλία των κινήσεων και τη δυνατότητα να γνωρίζει πιο άμεσα και περισσότερα από όσα συμβαίνουν στην κοινωνία αλλά με υπαρκτό πάντα το ενδεχόμενο παραλείψεων (Kingdon. 1995, p.198).

Κάποια προβλήματα είναι τόσο πιεστικά ώστε να ‘‘θέτουν από μόνα τους την ατζέντα’’ (Kingdon, 1995, p.198). Όταν ένα πρόβλημα είναι τόσο πιεστικό τότε πάρα πολλοί παράγοντες θα προσπαθήσουν να επηρεάσουν προτείνοντας τη δική τους πρόταση διαχείρισης, θα ανταγωνιστούν μεταξύ τους, κάποιες από αυτές τις προτάσεις θα πρυτανεύσουν και άλλες θα απορριφθούν. Επί της ουσίας θα ενταθεί ο ανταγωνισμός επί των προτάσεων μεταξύ των δρώντων με στόχο την επίδραση στην κυβερνητική ατζέντα, την κυβέρνηση να υιοθετήσει τις προτάσεις τους. (Kingdon, 1995, p.198).

Σχετικά με την παραμονή ή μη ενός θέματος στην ατζέντα. Τα πολιτικά πράγματα αλλάζουν με βάση τη δική τους δυναμική και τους δικούς τους κανόνες. Και οι ενδιαφερόμενες ομάδες γίνονται μάρτυρες των μεταβολών στο εκλογικό σώμα. Οι εκλογές αναδεικνύουν νέες κυβερνήσεις, εθνικές αντιπροσωπείες και νομοθετικά σώματα με ανανεωμένους πολιτικούς και ιδεολογικούς συσχετισμούς, συνιστούν επομένως νέους συνομιλητές των ομάδων προκειμένου να επικοινωνήσουν τα αιτήματά τους. Οι δρώντες στο πολιτικό επίπεδο συνιστούν ισχυρούς διαμορφωτές της ατζέντας. Η εκτελεστική εξουσία κατά τον Kingdon συνιστά έναν παντοδύναμο διαμορφωτή ατζέντας, έναν «agenda setter» (Kingdon, 1995, p.199). Μια νέα κυβέρνηση επίσης, μπορεί να ανατρέψει κάθετα σε όλο το εύρος της διοίκησης όλες τις υφιστάμενες ατζέντες, εισάγοντας τις δικές της προσεγγίσεις για τον εντοπισμό του προβλήματος, τις προτεραιότητές της και τις προτάσεις διαχείρισής τους (Kingdon, 1995, p.199). Μια αλλαγή προτεραιοτήτων ωστόσο αφενός διακινδυνεύει να αντιμετωπίσει τη δυσαρέσκεια μιας κοινωνίας πιο συντηρητικής και φοβικής στις αλλαγές και με υπανάπτυκτα τα χαρακτηριστικά της ανοχής ενώ μπορεί να δυσκολευτεί έως να εμποδιστεί στην υλοποίηση κάποιων πρωτοβουλιών της από μια αντιπολίτευση ισχυρών και καλά οργανωμένων ομάδων συμφερόντων που αντιδρούν (Kingdon, 1995, p.198). Ο Kingdon αναφέρει επίσης, πως ο πιο ισχυρός συνδυασμός είναι οι εκλογές και τα αποτελέσματά τους που αποτυπώνουν τη διάθεση της πλειοψηφίας και ακριβώς η διάθεση αυτή. Οι ομάδες συμφερόντων δεν μπορούν να αντιπαρατεθούν σε αυτό.

Η συναίνεση, δηλαδή η εξισορρόπηση διαφορετικών προσεγγίσεων που αντανακλούν και διαφορετικά συμφέροντα δεν αφήνει αδιάφορο τον Kingdon. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει, πως αυτή η συναίνεση σε πολιτικό επίπεδο οικοδομείται

περισσότερο με βάση τη διαπραγμάτευση και την επί της ουσίας ανταλλαγή εξυπηρετήσεων παρά με την πειθώ (Kingdon, 1995, p.199).

Στη διαδικασία διαμόρφωσης της ατζέντας γίνεται λόγος για φανερούς και οι αφανείς συμμετέχοντες ('visible and hidden participants'). Η κατηγορία των φανερών περιλαμβάνει επί της ουσίας τους πολιτικούς δημόσιους δρώντες, τα μέλη της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας, τα πολιτικά κόμματα και επιπλέον τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Οι αφανείς περιλαμβάνουν περισσότερο ακαδημαϊκούς, ειδικούς και ερευνητές, πολιτικούς και συμβούλους, στελέχη της δημόσιας διοίκησης και της κυβερνητικής γραφειοκρατίας. Ο Kingdon εντοπίζει έναν καταμερισμό των ρόλων μεταξύ αυτών των κατηγοριών (και μάλιστα με εξειδικεύσεις ανά τομέα πολιτικής) με την πρώτη να ασχολείται αμιγώς με τη διαμόρφωση της ατζέντας και τη δεύτερη με τις λύσεις, τις εναλλακτικές προτάσεις, τη διαμόρφωση των υποψηφίων πολιτικών διαχείρισης (Kingdon, 1995, p.199-200).

Η συμμετοχή των ειδικών στη διαμόρφωση της ατζέντας αποτελεί την κατάλληλη γέφυρα για αυτό που θα μας απασχολήσει στο επόμενο κεφάλαιο, σχετικά με την άσκηση της τεκμηριωμένης δημόσιας πολιτικής και στο παράδειγμα του Ασφαλιστικού.

Σύντομες παρατηρήσεις επί της διαμόρφωσης δημοσίων πολιτικών

Σε αυτό το σημείο, καθώς η εργασία εστιάζει σε μια βασική διάσταση της άσκησης δημοσίων πολιτικών, και αφού έχουμε ολοκληρώσει μια πρώτη παράθεση σχετικά με το πώς αυτές συλλαμβάνονται στην αρχική τους μορφή, ως προβλήματα που απασχολούν με την ανάγκη επίλυσής τους και λόγω αυτού εγγράφονται στην ατζέντα, μπορούμε να καταγράψουμε κάποιες πλευρές τους.

Οι δημόσιες πολιτικές έχουν κάποια βασικά χαρακτηριστικά (*de Marchi, Lucertini, Tsoukias. 2016, p.6*):

- i. Τις σχέσεις ισχύος μεταξύ διαφορετικών ενδιαφερόμενων μερών
- ii. Τα διαφορετικά θεσμικά επίπεδα
- iii. Τη διάρκεια στο χρόνο
- iv. Τη χρήση των δημόσιων πόρων
- v. Την πράξη της απόφασης (ακόμη και της απόφασης να μην αποφασίσεις)
- vi. Τα αποτελέσματα, τις συνέπειες των επιλογών και των αποφάσεων αυτών.

Πρέπει να διασαφηνιστεί εξ αρχής το γεγονός πως μια πολιτική είναι το συμπεκνωμένο αποτέλεσμα κάποιων αποφάσεων. Το πώς μπαίνουν στην ατζέντα αφορά το πώς λαμβάνονται, κάτω από ποιες συνθήκες λόγω ποιών αιτιών και με ποια κατεύθυνση (*de Marchi, Lucertini, Tsoukias. 2016, p.7*).

Επιπλέον, η παραγωγή πολιτικής ορίζεται και ως το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης πολλαπλών παραγόντων. Παράγοντες οι οποίοι μπορούν να επηρεάζουν προς μια κατεύθυνση υιοθέτησης μιας δημόσιας πολιτικής είναι (*de Marchi, Lucertini, Tsoukias. 2016, p.22*):

- i. Εμπειρία, εμπειρογνωμοσύνη και κρίση/αξιολόγηση
- ii. Πόροι (προς υποστήριξη της εφαρμογής μιας δημόσιας πολιτικής)
- iii. Αξίες (βάσει και στο όνομα των οποίων πολλές φορές μια δημόσια πολιτική μπορεί όχι απλώς να υιοθετηθεί αλλά να δικαιολογηθεί στην κοινή γνώμη, την κοινωνία).
- iv. Συνήθεια και Παράδοση (*state tradition*)
- v. Lobbyists, Ομάδες Πίεσης και Σύμβουλοι (κομβικός παράγοντας που αφορά πιο πολύ από όλους τη διαβούλευση, το πρωταρχικό στάδιο δηλαδή διαμόρφωσης του νόμου). Οι lobbyists (*λομπίστες*) και η πίεση που

ασκούν συνιστά παράγοντα που συμβάλλει στην διαμόρφωση δημόσιας πολιτικής, στον σχηματισμό της.

- vi. Πραγματισμός και ενδεχόμενα (*'Pragmatics and Contingencies'*): Η χάραξη πολιτικής επηρεάζεται πολλάκις από απρόοπτα. Επομένως, η δημόσια πολιτική ταυτόχρονα προβλέπει, ή τουλάχιστον (πρέπει να) βλέπει μακροπρόθεσμα κατά την εφαρμογή της.

B. ΤΕΚΜΗΡΙΩΜΕΝΗ ΧΑΡΑΞΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (EVIDENCE-BASED POLICY) ΚΑΙ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ

Ο ρόλος της γνώσης στην πολιτική διαδικασία συνιστά έναν διαχρονικό θεωρητικό προβληματισμό στην πολιτική ανάλυση και την πολιτική επιστήμη. Οι προβληματισμοί γύρω από το τι συνιστά τεκμηρίωση στην πολιτική, η ανάπτυξη θεωρίας για αυτό το οποίο συνοψίζεται στον όρο Evidence-Based Policy (EBP) είναι αυτό του οποίου η προσέγγιση θα επιχειρηθεί στο παρόν κεφάλαιο. Με αυτόν τον όρο εννοείται η απόπειρα της άσκησης δημόσιας πολιτικής με τρόπο ορθολογικό, ως εκ τούτου και η καθιέρωση του όρου «εργαλειακή ορθολογικότητα» που αναφέρεται ακριβώς στο είδος των εργαλείων με τα οποία δομείται η δημόσια πολιτική. Η τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής αντιμετωπίζεται ως ένας εκ των δύο πυλώνων στην άσκηση δημόσιας πολιτικής από κοινού με τη διαβούλευση να αποτελεί το δεύτερο. Με τον όρο διαβούλευση δεν εννοούμε την προβλεπόμενη θεσμική διαδικασία στο Κοινοβούλιο κατά τη συζήτηση κατατεθειμένου νομοσχεδίου από την κυβέρνηση στις αρμόδιες επιτροπές αλλά το διάλογο και τις επαφές που μπορούν να αναπτύξουν οι ενδιαφερόμενοι δρώντες με αφορμή τη διαμόρφωση μιας δημόσιας πολιτικής με στόχο την ανταλλαγή προσεγγίσεων, την έκφραση αντιρρήσεων, και με στόχο την εξισορρόπηση και την επίτευξη ενός συμβιβασμού. Η διαβούλευση/διάλογος έρχεται να συμπληρώσει την τεκμηρίωση.

Η evidence based προσέγγιση στην διαμόρφωση δημόσιας πολιτικής επανήλθε ως τάση στη δεκαετία του 1990 στο πολιτικό επίπεδο με το ρεύμα του εκσυγχρονισμού (βλ. Thomas Quinn: «Ο Εκσυγχρονισμός του Εργατικού Κόμματος στην Μεγάλη Βρετανία», Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007) και η προσέγγιση που έθετε ήταν η τεκμηριωμένη άσκηση πολιτικής. Η ιδέα δεν είναι καινούρια και μας καλεί να ανατρέξουμε πίσω στις επιστημάνσεις του Lasswell περί μιας «Επιστήμης της Πολιτικής» η οποία θα εφήρμοζε ρητά τα εκάστοτε αποτελέσματα διεπιστημονικών ερευνών στις λύσεις που θα αναζητούνταν ή που θα εισηγούνταν για τα προβλήματα πολιτικής. (Lasswell. 1951, Lasswell. 1970 p.71–98). Ο θεμελιώδης προβληματισμός που εγείρει είναι πώς η επιστημονική γνώση αναγνωρίζεται και επιστρατεύεται στην πολιτική διαδικασία. Η στρατηγική της evidence-based policy βασίζεται στην εμπειρογνωμοσύνη (expertise) ως μέθοδο για να υποστηριχθεί και να εισαχθεί μια πολιτική (de Marchi, Lucertini, Tsoukias. 2016, p.3). Η καλή απόδειξη εντοπίζεται ως μια ασφαλής οδός για καλή νομοθέτηση και τις ουσιαστικές πολιτικές (Wesselink,

Colebatch, Pearce, 2014, p.343). Η απόδειξη πρέπει να εισαχθεί με έναν τρόπο ώστε αποτελεί μέρος της πλαισίωσης του πολιτικού ζητήματος που θέτουν οι πολιτικοί. Υπάρχει ένας προβληματισμός σχετικά με τον αντίκτυπο της EBP στη δημοκρατική συμμετοχή στην πολιτική διαδικασία. Ο Torgerson υποστηρίζει ότι ο Laswell και οι επικλήσεις του σε μια «Επιστήμη της Πολιτικής» επί της ουσίας αναζητούν μια οδό προς την ενδυνάμωση του δημοκρατικού ελέγχου της διαδικασίας της διακυβέρνησης μέσω της εξασφάλισης έμπρακτων δεδομένων για δημοκρατική παρακολούθηση της άσκησης της κυβερνητικής δραστηριότητας θα οδηγούσε σε μια βελτίωση των πιθανοτήτων για αμφισβήτηση των πολιτικών αποφάσεων (Torgerson.1985, 241-261). Η αντίληψη της πολιτικής ως της έκφρασης της νόμιμης εξουσίας σε συνδυασμό με τον εργαλειακό ορθολογισμό αντικατοπτρίζει την κυρίαρχη άποψη που δίνει έμφαση στα γεγονότα (facts) και η οποία διαπερνά την ουσία της EBP. Από αυτήν την άποψη το μοντέλο της EBP φαίνεται να παρέχει μια εναλλακτική στο αποφασιστικό μοντέλο λήψης των πολιτικών αποφάσεων όπου οι πολιτικοί κυριαρχούν αλλά και στο τεχνοκρατικό μοντέλο όπου οι αμιγώς εμπειρογνώμονες, οι ειδικοί, επικρατούν (Wesselink, Colebatch, Pearce, 2014, p.341).

Ουσιαστικά η τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής ιδανικά αποτελεί ένα εναλλακτικό μοντέλο και τη χρυσή τομή μεταξύ πολιτικών και τεχνοκρατών που συνδυάζει ενδεχομένως τα θετικά των δύο και εξισορροπεί και ως μια μέθοδος περαιτέρω και εμπάθυνσης και ενδυνάμωσης της δημοκρατικής διακυβέρνησης.

Αυτός που ασκεί πολιτική (policy maker) και που έρχεται αντιμέτωπος με τη διαχείριση ενός προβλήματος θα πρέπει να σχεδιάσει βάσει της καλύτερης επιστημονικής απόδειξης για να διαμορφώσει την καλύτερη λύση. Ωστόσο, αυτός ο συλλογισμός είναι μάλλον ανεπαρκής. Αντί του ενός μόνο policy maker και αντί του ενός μόνο προβλήματος προς επίλυση συνήθως έχουμε διαπλοκή πολλαπλών δρώντων και ένα σύνθετο πρόβλημα με πολλούς παράγοντες να το επηρεάζουν. Επιπλέον μπορεί να εκφράζουν διακριτούς ή και αντικρουόμενες απόψεις και ως προς τη φύση του προβλήματος και ως προς το είδος της γνώσης που θα ήταν πιο κατάλληλη να αξιοποιηθεί για να διαμορφωθεί μια λύση. Η διαμόρφωση δημόσιας πολιτικής είναι αυτή καθαυτή ταυτόχρονα και μια ορθολογική και μια «ανορθολογική» διαδικασία, διότι λαμβάνει χώρα σε ένα σύνθετο περιβάλλον με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και προτεραιότητες. Η απόδειξη, επίσης, θεωρείται γενικά απίθανο να είναι ουδέτερη ή απαλλαγμένη από προβλήματα υπό την έννοια πως ο

ορισμός της συνιστά μέρος της πολιτικής διαδικασίας και εξαρτάται βαθιά στο περιεχόμενο αυτής. Επομένως τυχόν ρητορικές ή θεωρητικές προσεγγίσεις για μια ουδέτερη, καθολικά αποδεκτή απόδειξη δεν εφάπτεται με όσα ισχύουν στην πραγματικότητα (Wesselink, Colebatch, Pearce, 2014, p.342).

Η βιβλιογραφία, επίσης, εντοπίζει μία αντίφαση, πως ενώ οι φωνές υπέρ μιας EBP προσέγγισης να πληθαίνουν, η εμπειρία δείχνει πως οι σχέσεις μεταξύ πολιτικής και evidence δεν είναι ομαλές και ουσιαστικά ισότιμες. Υπάρχουν πολλά είδη γνώσης, διότι η γνώση δεν είναι κάτι το περιοριστικό αλλά κάτι το ευρύ και ως εκ τούτου η διαδικασία είναι σύνθετη. Το ότι οι ενδιαφερόμενοι εμπλέκονται φέρνοντας ο καθένας τη δική τους απόδειξη και γνώση, και παρουσιάζοντάς την ως την καταλληλότερη για να ληφθεί υπόψη και να αξιοποιηθεί είναι κάτι που εξίσου συμβαίνει συχνά (Wesselink, Colebatch, Pearce, 2014, p.342). Αυτό επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση του Ασφαλιστικού όπως θα δούμε παρακάτω, όπου όλες οι πλευρές έχουν θέσεις και επιμένουν στις δικές τους και ειδικά οι δύο βασικές εμπλεκόμενες πλευρές, κυβέρνηση και συνδικάτα. Όλοι οι συμμετέχοντες ισχυρίζονται ότι η δική τους πρόταση είναι evidence based ωστόσο διατηρούν διαφορετικές προσλαμβάνουσες ως προς το πώς διαβάζουν τα δεδομένα που συνιστούν evidence (Wesselink, Colebatch, Pearce, 2014, p.342). Ουσιαστικά η evidence based προσέγγιση περισσότερο υποδεικνύει έναν τρόπο και διαμορφώνει ένα πλαίσιο διαλόγου παρά καθορίζει ένα πολιτικό αποτέλεσμα. Ωστόσο, ο ισχυρισμός της εργαλειακής ορθολογικότητας (της ορθολογικότητας των εργαλείων που επιστρατεύονται για τη διαμόρφωση μιας δημόσιας πολιτικής –instrumental rationality) κερδίζει έδαφος και κυριαρχεί στο διάλογο για τη διακυβέρνηση (Wesselink, Colebatch, Pearce, 2014, p.342).

Αυτό που φαίνεται γενικά είναι ότι η EBP αποκτά την έμφαση και το χαρακτήρα που θέλουν να της προσδώσουν αυτοί που την αξιοποιούν. (Wesselink, Colebatch, Pearce, 2014, p.343). Πολλές μελέτες έχουν καταγράψει την αξιοποίηση της γνώσης εκ μέρους της πολιτικής εξουσίας ως «φύλλο συκής» ορθολογικότητας προκειμένου να αιτιολογήσει τις πολιτικές της επιλογές (Weiss and Gruber. 1984, p.225–247).

Ο προβληματισμός για την καλύτερη χρήση της γνώσης στην διαμόρφωση δημοσίων πολιτικών καθώς και στην ενίσχυση του προσανατολισμού προς πιο αποτελεσματικές και με εξασφάλιση ενός συστήματος διαφάνειας και εσωτερικής

λογοδοσίας σχέσεις είναι υπαρκτός (*Head. 2016, p.472*). Οι σχέσεις μεταξύ αυτών που διαμορφώνουν την πολιτική (policy makers) και των ερευνητών, των φορέων της επιστημονικής εμπειρογνωμοσύνης (researchers) χαρακτηρίζονται από κάποιες πλευρές οι οποίες συνοψίζονται στις εξής τέσσερις (*Head. 2016, p.472*):

- i. Παρά το γεγονός πως συνήθως η πλειοψηφία των δρώντων υπερθεματίζουν για τη χρήση και την αξιοποίηση της έρευνας προς μια τεκμηριωμένη επιστημονικά άσκηση πολιτικής, τελικά η χρήση εκ μέρους τους των διαθέσιμων επιστημονικών ευρημάτων είναι αποσπασματική.
- ii. Η αφοσίωση στη χρηματοδότηση και στην άντληση στοιχείων και γνώσεων από αξιολογήσεις είναι ζωτική.
- iii. Πολλές φορές, πολιτικοί και ιδεολογικοί λόγοι και παράγοντες υποβαθμίζουν, υπονομεύουν τη χρήση επιστημονικών μεθόδων και στοιχείων στη κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης των δημοσίων πολιτικών.

Μια τυχόν απρόσκοπτη σχέση συνύπαρξης και διαλεκτικής και ισότιμης αλληλεπίδρασης μεταξύ της καλής και αποδοτικής χάραξης πολιτικής και της γνώσης εμποδίζεται πολλές φορές από αντιπαράθεσεις, συναλλαγές, συμβιβασμούς και ανταγωνισμούς ως προς το ποια μέσα και μέθοδοι θα αξιοποιηθούν εν τέλει για τη χάραξη πολιτικής (*Lindblom, Charles and Cohen. 1979*). Μετατρέπεται δηλαδή η απόδειξη και η γνώση σε υποχείριο πολιτικών διαδικασιών, σκοπιμοτήτων και συσχετισμών. Μάλιστα το να ακολουθείται στείρα η απόδειξη ως κίνητρο χάραξης πολιτικής θεωρείται από κάποιους πως αντιβαίνει και στους «κανόνες» και τα «φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά» του «δημοκρατικού παιχνιδιού» (αξιακά και ιδεολογικά πλαίσια, οικονομικά συμφέροντα, ανταγωνισμοί, διαπραγματεύσεις και συγκρούσεις κλπ) (*Lindblom, Charles and Cohen. 1979. Majone. 1989, Radin. 2006*). Οι προτιμήσεις επί των αποδείξεων, που συνιστούν αποτελέσματα διάκρισης, εκφράζονται από πολιτικούς ηγέτες, συμβούλους, λομπίστες και οργανωμένα συμφέροντα και μεταφέρονται στην κοινωνία μέσω των μέσων ενημέρωσης της κοινής γνώμης.

Η ποιότητα των δημοσίων πολιτικών αποφάσεων βασίζεται σημαντικά στην ποιότητα των αναλύσεων (πληροφόρηση) που κάνουν και παρέχουν στη διακυβέρνηση οι δημόσιοι δρώντες, οι οργανώσεις κλπ. Από αυτή την πραγματικότητα γεννιέται και προκύπτει το ερώτημα και το ζήτημα του πώς ακριβώς

ενσωματώνεται και αξιοποιείται αυτή η πληροφόρηση από τη διακυβέρνηση. Η ακαδημαϊκή έρευνα δε συνιστά πανάκεια ούτε πάντα αξιοποιείται στη διαμόρφωση πολιτικής ιδίως στις περιπτώσεις που τα αποτελέσματά της είναι αντιφατικά, επίφοβα και αμφιλεγόμενα. Ή και στις περιπτώσεις που τα ευρήματά της δεν ανταποκρίνονται και έρχονται σε αντιπαράθεση με τις πολιτικές και κομματικές κυβερνητικές επιδιώξεις και επομένως προσκρούουν σε ένα τείχος μικροπολιτικής και θυσιάζονται χάριν της ικανοποίησης άλλων προτεραιοτήτων. Πιο συγκεκριμένα:

- i. Η έρευνα που διεξάγεται εσωτερικά ή ανατίθεται ειδικά σε συμβουλευτικές υπηρεσίες είναι πιο πιθανό να θεωρηθεί ως σχετική και να γίνει αποδεκτή από την ακαδημαϊκή έρευνα.
- ii. Η έρευνα που διεξάγεται εξωτερικά ερμηνεύεται ως μη έγκαιρη ή ως μη σχετική με τις τρέχουσες ανάγκες των δρώντων.
- iii. Η έρευνα είναι πολύ λιγότερο πιθανό να αξιοποιηθεί και να ενσωματωθεί από τη στιγμή που τα ευρήματά της είναι αμφιλεγόμενα, αμφισβητήσιμα και αντιφατικά (*British Academy. 2008, p.27.*)

Μία από τις ερωτήσεις που προκύπτουν από όλο αυτό το σκεπτικό είναι το ποιες μπορεί να είναι οι βασικές μέθοδοι στην κατεύθυνση της μεταφοράς και της ανταλλαγής πληροφοριών, το πώς η εμπειρογνωμοσύνη μεταλαμπαδεύεται και φτάνει στη διακυβέρνηση διαμέσου της αλληλεπίδρασης. Καταλήγουμε σε οχτώ βασικές μεθόδους και τρόπους επίτευξης και υποβοήθησης αυτού του σκοπού (*Head. 2016, p. 478*):

- i. Αδιαμεσολάβητη επαφή για συναλλαγή πληροφοριών (μέσω διαβούλευσης, τακτικών συσκέψεων κλπ) μεταξύ των σχεδιαστών της πολιτικής και αυτών που διαμορφώνουν και λαμβάνουν τις πολιτικές αποφάσεις (decision makers) και των ερευνητών (researchers).
- ii. Εκπαιδευτικές και επιστημονικές συνεδρίες τις οποίες θα παρακολουθούν οι decision makers.
- iii. Δημιουργία και ίδρυση δικτύων και κοινοτήτων που θα λειτουργούν ως δομές, βάσεις δεδομένων (data).
- iv. Συσκέψεις και συναντήσεις με συγκεκριμένο περιεχόμενο μεταξύ decision makers και researchers.

- v. Συμμετοχή σε διεπιστημονικά εργαστήρια (workshops) που θα καλλιεργούν το στοιχείο της αλληλεπίδρασης μεταξύ των συμμετεχόντων δρώντων.
- vi. Δόμηση και απόκτηση συγκεκριμένων ικανοτήτων και δεξιοτήτων.
- vii. Πληροφορίες βασισμένες στο διαδίκτυο και ηλεκτρονικές επικοινωνίες.
- viii. Διευθύνουσες Επιτροπές με αντικείμενο την αξιοποίηση των απόψεων και των γνωμοδοτήσεων των ειδικών στο σχεδιασμό, τη διεξαγωγή και την ερμηνεία της έρευνας (*Mitton, Craig, Adair, McKenzie, Patten, and Perry. 2007, p.744.*)

Η Weiss επιπλέον επιβεβαιώνει πως παρά το ότι η εμπειρογνωμοσύνη συμβάλλει στη δημόσια πολιτική, δεν ταυτίζονται συχνά τα ευρήματα μιας συγκεκριμένης επιστημονικής έκθεσης και πορίσματος με τις ανάγκες των policy makers (*Weiss. 1979, p.426—31. 1980, p. 381-404. 1999, p.468-86*).

Οι δημόσιες υπηρεσίες, η κυβερνητική γραφειοκρατία αντιμετωπίζει και ζητήματα εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας απέναντι σε πληροφορίες που έρχονται παραγόμενες από εξωτερικές υπηρεσίες και ως εκ τούτου προτιμά την έρευνα που παράγεται στο εσωτερικό της ή εν πάση περιπτώσει υπό ένα πλαίσιο ελέγχου. Έτσι εξηγείται και η προτίμηση σε συγκεκριμένες κοινωνικές, οικονομικές, ρυθμιστικές και τεχνολογικές υπηρεσίες παροχής της επιστημονικής γνώσης (*Hall and Jennings. 2008, p.695-708*). Επί της ουσίας ο πολιτικός χαρακτήρας της διαδικασίας χάραξης δημόσιας πολιτικής είναι τόσο ισχυρός και καθοριστικός που δεν μπορεί να τον υπερκεράσει μια προσέγγιση προτεραιοποίησης της επιστημονικής γνώσης κατεξοχήν στη χάραξη πολιτικής (*Head. 2016, p.474*). Ο καθοριστικός αυτός πολιτικός χαρακτήρας έχει οδηγήσει έως και στη διαμόρφωση και την καθιέρωση και ενός άλλου, μετριοπαθέστερου και λιγότερο δεσμευτικού όρου, αυτού του evidence-informed policy (*Head. 2016, p.473*) δηλαδή όχι χάραξη βάσει της απόδειξης αλλά χάραξη εν γνώσει της απόδειξης.

Όλα τα πεδία της πολιτικής αν μη τι άλλο διαφέρουν μεταξύ τους. Όσο πιο προηγμένες είναι δε οι κοινωνίες τόσο πιο πολυσύνθετοι είναι αυτοί οι τομείς στο εσωτερικό τους καθώς συμπεριλαμβάνουν όλο και περισσότερο εξειδικευμένα ζητήματα προς επίλυση και διαχείριση. Περισσότερες και πιο αναβαθμισμένες πρωτοβουλίες για τη χάραξη πολιτικής βάσει evidence λαμβάνονται σε εξάρτηση ακριβώς με το πεδίο της πολιτικής το οποίο αφορούν. Κάποια πεδία είναι πιο

πρόσφορα από άλλα. Και ένα εξ αυτών το οποίο μας αφορά εν προκειμένω είναι εκείνο της κοινωνικής πολιτικής. Η κοινωνική πολιτική περιλαμβάνει τομείς όπως η παροχή υπηρεσιών υγείας (το σύστημα υγείας), το εκπαιδευτικό σύστημα σε όλες του τις βαθμίδες, την παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών εκπαίδευσης, τις πολιτικές ισότητας και ισότιμης πρόσβασης, τις πολιτικές πρόληψης, την αντεγκληματική πολιτική, τη φροντίδα για ευάλωτες ομάδες, την οικογενειακή πολιτική, το ασφαλιστικό κλπ. Είναι ένα πεδίο πολιτικής το οποίο εξαρτάται από εκθέσεις και επιστημονικά δεδομένα, επομένως είναι εκ των πραγμάτων “αναγκασμένο”, όχι μόνο να συνυπάρχει με αυτά αλλά να τα λαμβάνει υπόψη προκειμένου να χαράξει μερικώς ή πιο ολικά μια κεντρική πολιτική κατεύθυνση. Άρα ως πεδίο πρέπει να λάβει υπόψη και να ενσωματώσει καλύτερα τέτοια στοιχεία που αφορούν και την ανθρώπινη ζωή (διότι τέτοιες υπηρεσίες είναι αυτές) αλλά και το αντικείμενο της υπό χάραξη δημόσιας πολιτικής. Και αυτό το πεδίο με αυτά τα χαρακτηριστικά μπορεί να γίνει αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης, οπότε ως προς αυτό το επίπεδο δεν διαχωρίζεται από το υπόλοιπο πλαίσιο λειτουργίας της evidence-based policy σε μια πολιτική κοινωνία (*Head 2016, p.476*).

Στη σχέση μεταξύ παραγωγής πολιτικής και επιστημονικών δεδομένων, προκειμένου να υπάρξει παραγωγικό μέλλον οι τέσσερις τομείς στους οποίους θα έπρεπε να δοθεί έμφαση προκειμένου είτε να κατασκευαστούν είτε να αναζητηθούν είναι (*Head. 2016, p.480*):

- i. Η αποτελεσματική διαχείριση της διαφορετικότητας μεταξύ των δημοσίων υπηρεσιών της γραφειοκρατίας ως προς την ικανότητά τους να αποκτούν πρόσβαση και να χρησιμοποιούν τα αποτελέσματα των επιστημονικών μελετών.
- ii. Πρακτικές μέσω των οποίων οι δημόσιες υπηρεσίες θα εκτιμούν τη συμβολή της έρευνας και θα συνεργάζονται στενά με ερευνητές για τον καθορισμό ερευνητικών προγραμμάτων.
- iii. Η ικανότητα των ερευνητών να δίνουν προτεραιότητα σε θέματα-κλειδιά ως προς το ενδιαφέρον αυτών που διαμορφώνουν πολιτική και η ικανότητά τους να επικοινωνούν καλύτερα στις πολιτικές κοινότητες τις επιπτώσεις των ερευνών τους με αναβαθμισμένο και πειστικό τρόπο.

- iv. Οι μηχανισμοί διαμέσου των οποίων τα πολιτικά και κυβερνητικά συστήματα θα εξασφαλίζουν και θα ενθαρρύνουν την ανοιχτή κυκλοφορία ιδεών, πληροφορίας και θα επενδύουν σε αυστηρά ερευνητικά προγράμματα.

Η διαμόρφωση πολιτικής διεξάγεται σε ένα άτακτο περιβάλλον με αρκετούς απρόβλεπτους παράγοντες που μπορούν να προκύψουν. Το περιβάλλον αυτό παρουσιάζει χαρακτηριστικά όπως (Cairney, 2017, p.5-6):

- Μια ευρεία πανσπερμία δρώντων (είτε ατομικών είτε οργανώσεων) που ασκούν επιρροή στη διαμόρφωση και τη λήψη των πολιτικών αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα και τους τύπους της διακυβέρνησης (κεντρική, τοπική κλπ).
- Ένας μεγάλος αριθμός κανόνων και νόμων που ακολουθούνται σε διαφορετικές περιπτώσεις
- Στενές σχέσεις (τα λεγόμενα δίκτυα –‘networks’’) μεταξύ πολιτικών και ισχυρών δρώντων
- Μια τάση προς συγκεκριμένες πεποιθήσεις ή υποδείγματα-παραδείγματα συστήματα σκέψης που οδηγούν σε συγκεκριμένες προτάσεις να κυριαρχούν στη συζήτηση, ουσιαστικά μια κατάσταση παγιωμένων αντιλήψεων να κυριαρχεί στη συζήτηση.
- Συνθήκες και απρόβλεπτα γεγονότα που να προκαλέσουν την προσοχή των Policy makers για άμεση χάραξη πολιτικής σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Η σημασία της EBP, τέλος, παρά τις δυσκολίες αφομοίωσής της στο πλαίσιο της διαμόρφωσης δημοσίων πολιτικών αφορά τις εξής παραμέτρους:

- Συνιστά ένα κριτήριο διαχωρισμού κάποιων προτάσεων έναντι άλλων.
- Υποδεικνύει τη μέθοδο με τον οποίον οι συμμετέχοντες διαμορφώνουν τις προτάσεις και τις πρακτικές τους.
- Συμβάλλει στον προσανατολισμό της ακαδημαϊκής έρευνας.
- Διευρύνει τις δυνατότητες της δημοκρατικής συμμετοχής.

Το αίτημα για τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής επομένως, εντοπίζεται αρκετά παλαιότερα. Εξελίσσεται κατά τη δεκαετία του 1970 και επανέρχεται με μια νέα δυναμική στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Η διαδικασία χάραξης πολιτικής είναι μια καταρχήν πολιτική διαδικασία αναπόδραστα εγκλωβισμένη σε πολιτικές συμπεριφορές και ανάγκες, αξιακά και ιδεολογικά πολιτικά πλαίσια, απόπειρες

πολιτικής πειθούς, διαπραγματεύσεις (Majone. 1989). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο κάποιες επιστημονικές αποδείξεις και ευρήματα σταχυολογούνται πιο κατάλληλα από άλλα και προτιμώνται στη βάση του ότι ανταποκρίνονται καλύτερα στην πολιτική ατζέντα που προωθείται. Επομένως το κίνητρο είναι κυρίως ειπείν πολιτικό.

Ο υποστηρικτικός ρόλος της διαβούλευσης: οι ομάδες συμφερόντων ως φορείς evidence σε μια δομή συνεργασίας.

Ο πολιτικός χαρακτήρας του διαλόγου επιβεβαιώνεται στο Ασφαλιστικό από το γεγονός πως όλοι οι δρώντες (Κυβέρνηση και συνδικάτα) είτε άμεσα είτε έμμεσα έχουνε πολιτική απόχρωση και χαρακτήρα και από το ότι συγκρούονται επί μιας δημόσιας πολιτικής.

Η διαβούλευση ή ο διάλογος λειτουργεί ως μια δομή που βοηθάει την άσκηση δημόσιας πολιτικής διότι επιτρέπει τη διακίνηση ιδεών και εξειδικευμένων γνώσεων. Συνιστά εξίσου ένας διάυλο άντλησης “τεχνολογικού εξοπλισμού” εκ μέρους της κυβέρνησης από τις ομάδες συμφερόντων και τους δρώντες (Μέλισσας. 1995) και ως εκ τούτου συμβάλλει σε μια αποτελεσματικότερη διαχείριση των σύνθετων περιπτώσεων για άσκηση δημόσιας πολιτικής. Πιο συγκεκριμένα, με τον όρο τεχνολογικό εξοπλισμό εννοούμε τις ομάδες συμφερόντων ως «πληροφοριοδότες», ως ειδήμονες επί ενός θέματος που αξιοποιούνται από την κυβέρνηση με τρόπο διττό. Πρώτον, ως μια σημαντική πηγή λεπτομερών πληροφοριών για το θέμα. Παραδείγματος χάριν οι συνδικαλιστικοί εκπρόσωποι ενός επαγγελματικού κλάδου είναι χρήσιμοι συνομιλητές καθώς μπορούν εύκολα λόγω της σύνδεσής τους με τον κλάδο να παρέχουν μια σωρεία εξειδικευμένων και πολλές φορές αποκλειστικών πληροφοριών και γνώσεων, ως οι αποκλειστικοί γνώστες των θεμάτων για τα οποία θέλει να παραγάγει πολιτική η κυβέρνηση (Μέλισσας.1995, σ.64) . Αφενός λοιπόν ως μια βασική πηγή γνώσης και δεδομένων (Μέλισσας.1995, σ.63) κάτι που υποστηρίζει και μια προσέγγιση τεκμηριωμένης χάραξης πολιτικής. Αφετέρου, οι ομάδες συμφερόντων με το να εκφράζουν τις δικές τους επιθυμίες και τη βούληση επί του ενδεχόμενου νόμου. Μέσω της συμμετοχής τους στο διάλογο δηλαδή είναι πολύ πιο εύκολο στο τέλος να αποτελούν μέρος του αποτελέσματος. Επομένως με αυτόν τον τρόπο, ο οποίος έχει ποιοτικά χαρακτηριστικά και είναι προϊόν της συμμετοχής, η κυβερνητική πλευρά επιτυγχάνει σε σημαντικό βαθμό τις λιγότερες αντιδράσεις και

τη συναίνεση. Ο διττός λοιπόν χαρακτήρας της αξιοποίησης της Κυβέρνησης από τις ομάδες συμφερόντων συνοψίζεται στην εύκολη και αξιόπιστη πηγή δεδομένων και στη συμμετοχή τους με ορίζοντα την συναίνεση. Θα δούμε στην πορεία πώς ο διάλογος εξελίχθηκε και με τι χαρακτηριστικά στην περίπτωση του Ασφαλιστικού

Ως βασικά χαρακτηριστικά του διαλόγου μπορούμε να αναφέρουμε την πολιτική του διάσταση, τον άτυπο χαρακτήρα του και το στόχος του για επίτευξη του συμβιβασμού.

Η πολιτική του διάσταση παρουσιάζει τις εξής πλευρές (Μέλισσας, 1995, σ.59-65):

- i. Η συμμετοχή πολιτικών δρώντων σε αυτή τη σχέση αμοιβαίας άσκησης επιρροής. Οι παράγοντες όχι απλώς δρουν πολιτικά, συζητώντας για την εφαρμογή πολιτικής αλλά όντας και οι ίδιοι πολιτικοί δρώντες, ήτοι πολιτικά κόμματα, κοινοβουλευτικά εκπροσωπούμενα, ομάδες συμφερόντων, συντεχνίες και συνδικάτα κλπ.
- ii. Το πολιτικό περιεχόμενο της κρίσης που εκφράζει για την αιτιολόγηση της αναγκαιότητας της πρότασής του ο κάθε δρώντας. Η κρίση αυτή είναι πολιτική κρίση.
- iii. Η πολιτική συμπεριφορά και ο λόγος του εισηγητή της εκάστοτε πρότασης. Παραδείγματος χάριν ο εισηγητής της κυβερνητικής πρότασης στο πλαίσιο του διαλόγου οφείλει να γνωρίζει και να λαμβάνει υπόψη του τις πολιτικές προθέσεις των ομάδων συμφερόντων, των κοινωνικών στρωμάτων ή κατηγοριών τις οποίες αφορά άμεσα αλλά και τους εσωτερικούς ενδοκυβερνητικούς και εσωκομματικούς πολιτικούς, προσωπικούς και κομματικούς ανταγωνισμούς και διαξιφισμούς. Υποχρεούται δηλαδή να λάβει υπόψη μια σειρά από δεδομένα τα οποία έχουν αμιγώς πολιτικό χαρακτήρα.
- iv. Τα κριτήρια με τα οποία επιλέγονται οι ομάδες συμφερόντων από την κυβερνητική γραφειοκρατία ως συνομιλητές είναι πολλές φορές πολιτικά.
- v. Το πολιτικό περιεχόμενο των στόχων των ομάδων συμφερόντων. Επιδιώκουν την παραγωγή πολιτικής, πολιτικών αποτελεσμάτων, εξ ου και η συμπεριφορά τους είναι εξίσου πολιτική.

- vi. Οι ομάδες συμφερόντων ως πληροφοριοδότες της κυβέρνησης περιγράφει μια πολιτική συναλλαγή.
- vii. Στην Ελλάδα λόγω ιστορικών και κοινωνικών συνθηκών οι ομάδες συμφερόντων πολλές φορές υποκαθιστούνται από τα ίδια τα κόμματα και αυτό φυσιολογικά και ουσιαστικά συμβάλλει στην περαιτέρω πολιτικοποίηση της διαδικασίας.
- viii. Οι αποφάσεις για την επισήμανση των προβλημάτων και την εγγραφή στην ατζέντα λαμβάνονται συνήθως στο κόμμα της κυβέρνησης ή εντός της κοινοβουλευτικής του ομάδας. Συνιστούν δηλαδή πολιτικές/κομματικές αποφάσεις.

Αυτό μας οδηγεί σε δύο βασικά συμπεράσματα επί του πολιτικού χαρακτήρα του διαλόγου. Το πρώτο είναι πως οι δρώντες, διαφορετικοί αλλά βαθιά πολιτικοί όλοι τους βρίσκονται σε μια διαρκή διαλεκτική αλληλεπίδραση μεταξύ τους, η οποία ως αποτέλεσμα διαμορφώνει σε ένα πρώτο στάδιο, ορίζει και οριοθετεί χωρίς να είναι η τελική της μορφή, την πολιτική βούληση. Δηλαδή οδηγεί στην έκφραση και στη διαμόρφωση του κοινωνικού αιτήματος και της βάσης, του αντικειμένου, επ'αφορμή του οποίου στηρίζεται η απόπειρα για τη μεταρρύθμιση. Καταλήγει σε μια πρώτη φάση σε μια συγκεκριμενοποίηση του θέματος, ορίζει την ατζέντα. Το δεύτερο είναι ότι η πολιτική διάσταση της διαδικασίας καθίσταται βιώσιμη μόνο εντός ενός πολιτικού και συνταγματικού πλαισίου που το επιτρέπει. Άρα εντός μιας κοινωνίας της οποίας οι βασικοί άξονες εγγυώνται και τον ανταγωνισμό των ιδεών και την αντιπαράθεση και την έκφραση των δρώντων, κομμάτων, ομάδων συμφερόντων άλλων παικτών. Το γεγονός ότι η διαδικασία αυτή πραγματώνεται στη βάση κανόνων που δεν απαιτούν δικαική κύρωση συνηγορεί επίσης στο γεγονός πως πρόκειται για μια καθαρά πολιτική διαδικασία (Μέλισσας, 1995, σ.76).

Ο "άτυπος" χαρακτήρας του διαλόγου αναφέρεται κυρίως στην μοναδικότητα της κάθε περίπτωσης. Βέβαια η ύπαρξη ατύπου προϋποθέτει την ύπαρξη και ενός "τυπικού". Η λειτουργία μιας άτυπης διαδικασίας δανείζεται στοιχεία και φυσιολογικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά από στοιχεία όπως το εθιμικό δίκαιο (Κατρούγκαλος, 1991, σ.253-279), από τον πολιτικό πολιτισμό, από το «soft law» από την πρακτική και από την ηθική δέσμευση (Μέλισσας, 1995, σ.74-75). Πιο συγκεκριμένα:

- i. Άτυπος είναι καταρχάς ο μεγαλύτερος αριθμός των πολιτικών και κομματικών διαδικασιών που αποφασίζουν, διαμορφώνουν και ορίζουν το θέμα που θα εγγραφεί στην ατζέντα. Εξίσου άτυπες είναι και οι επαφές και οι ανταλλαγές γνώμων που αφορούν τροποποιήσεις στη διατύπωση του θέματος. Τυπικό ελληνικό παράδειγμα τέτοιων διαδικασιών αναφέρονται είναι οι κομματικές και πολιτικές επαφές κατά την περίοδο της Κυβέρνησης ειδικού σκοπού Τζαννετάκη Νέας Δημοκρατίας-Συνασπισμού της Αριστεράς του Ιουνίου 1989 και η οικουμενική κυβέρνηση Ζολώτα (Νοέμβριος 1989- Μάρτιος 1990). Οι συναλλαγές, επαφές και συνομιλίες αυτού του είδους και του χαρακτήρα ακριβώς λόγω της μη νομικής δεσμευτικότητάς τους, της μη αναγκαίας δημοσιοποίησής τους, της εξέλιξής τους εντός ενός πλαισίου στενού μεταξύ δύο κυρίως πλευρών (και όχι ανοιχτά, σε αλληλεπίδραση με εκπροσώπους της κοινωνίας κλπ) εντάσσονται προφανώς στην κατηγορία των Arrangements που αναφέραμε ανωτέρω.
- ii. Άτυπες είναι οι συνεργασίες και οι επαφές μεταξύ κομμάτων και ομάδων συμφερόντων, οι οποίες εκτυλίσσονται εντός ενός πλαισίου αλληλεξάρτησης, δομικής αλληλεπίδρασης και ζωντανού αλληλεπηρεασμού. Το βασικό χαρακτηριστικό σε αυτές τις σχέσεις είναι η εξάρτηση, ειδικά όταν μιλάμε και για τα ελληνικά δεδομένα, καθώς οι ομάδες συμφερόντων καταγράφουν τέτοιο βαθμό προσκόλλησης στα κόμματα που ενίοτε φτάνουν και στο επίπεδο της ταύτισης ή και της υποκατάστασής τους από αυτά.
- iii. Άτυπος είναι και ο χαρακτήρας των επαφών μεταξύ της κυβερνητικής γραφειοκρατίας και των ομάδων συμφερόντων και ο χαρακτήρας της πίεσης που ασκούνε οι ομάδες συμφερόντων για να επιτύχουν την ικανοποίηση των αιτημάτων τους.
- iv. Με τον άτυπο χαρακτήρα του διαλόγου συμμορφώνεται και η πρόσκληση εξωτερικών ειδικών, εκπροσώπων της εμπειρογνωμοσύνης (expertise) προς εμπλουτισμό της κυβερνητικής γραφειοκρατίας και όσων καταρτίζουν το προσχέδιο με εξειδικευμένες πληροφορίες επί του αντικειμένου.

Ουσιαστικά το άτυπο σημαίνει ότι ακολουθείται μια πεπατημένη και ένα μοτίβο αλλά από την άλλη μεριά δεν προβλέπεται δεσμευτικά ούτε απαγορεύεται συνοδεία κυρώσεων κάτι. Είναι και παραμένει αδιαφανές, αδημοσίευτο, παρασκηνακό.

Ο άτυπος χαρακτήρας ωστόσο δε σημαίνει πως ο διάλογος είναι μια άναρχη διαδικασία. Αντιθέτως πρέπει να εξασφαλίζεται ισορροπία μεταξύ των σχέσεων και των επαφών που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο ώστε να οδηγούνται σε μια τάξη τις αντίρροπες δυνάμεις και τα αντιτιθέμενα συμφέροντα. Και αυτή είναι η ουσία της διαδικασίας, η επίτευξη μιας εξισορρόπησης των συγκρούσεων παράλληλα με την επίτευξη ενός συμβιβασμού αν όχι από όλες τουλάχιστον από τις κρίσιμες πλευρές. Η επίτευξη, δηλαδή, ενός «Ordnungsmodel» μιας εξισορρόπησης και τάξης των συμφερόντων. (Γέροντας, 1986, σ.19). Αυτό που αναδεικνύεται δηλαδή και από αυτές τις περιπτώσεις είναι πάλι το πλουραλιστικό κοινωνικό περιβάλλον ως εγγύηση των προϋποθέσεων εντός των οποίων μπορεί να επιτευχθεί ο συμβιβασμός.

Ο συμβιβασμός στην κοινωνία και την πολιτική

Η Δημόσια πολιτική ορίζεται ως μια συμφωνία (agreement), ένας όρος που εμπεριέχει την προϋπόθεση του συμβιβασμού (de Marchi, Lucertini, Tsoukias, 2016, p.7). Η διαβούλευση επομένως είναι ένα από τα εργαλεία για την επίτευξη ενός «agreement» που απελευθερώνει το δρόμο για την πορεία μιας δημόσιας πολιτικής.

Αναγκαία προϋπόθεση του συμβιβασμού των διαφορετικών θέσεων και αντιθέσεων προκειμένου να καταλήξουν σε agreement είναι ακριβώς η δυνατότητα της έκφρασης αυτών ακριβώς, άρα η εξασφάλιση ενός μίνιμουμ πλαισίου κοινωνικού πλουραλισμού. Ο πλουραλισμός αντανάκλα μια παλιά φιλελεύθερη θέση περί του «αυτοκανονισμού» των αντικρουόμενων δυναμικών των ομάδων συμφερόντων. Αυτή η «αυτοκανονιστική ιδιότητα» (‘‘Selbstregulierung der Gesellschaft’’) ωστόσο, πόρρω απέχει από την πραγματικότητα (Scheuner, σ.135-170). Διότι η κοινωνία δε μένει αμέτοχη ανεχόμενη απλώς την κινητικότητα και τη δράση των ομάδων συμφερόντων, αλλά δημιουργεί τους όρους της ευνοϊκότερης ή μη παρέμβασης και δραστηριοποίησής τους. Ο πλουραλισμός επομένως συνιστά προϋπόθεση του διαλόγου ο οποίος συνιστά προϋπόθεση του συμβιβασμού.

Κάποια από τα χαρακτηριστικά του συμβιβασμού είναι τα εξής (Μέλισσας, 1995, σ. 83-85):

- i. Ο συμβιβασμός εξασφαλίζει τον πλουραλισμό ως υπαρξιακή και πυρηνική του προϋπόθεση.

ii. Ο συμβιβασμός είναι ένα στοιχείο διαρκούς κοινωνικής ενότητας και συνοχής.

iii. Ο συμβιβασμός δεν συνεπάγεται τη διαμόρφωση στρατοπέδων πλειοψηφιών/μειοψηφιών, αλλά τη σύμπτωση των κατακερματισμένων συμφερόντων.

Στην Ελλάδα, τέλος, καταγράφεται ιστορικά σημαντικό έλλειμμα διαπραγματευτικής παράδοσης εν συγκρίσει με την υπόλοιπη Ευρώπη. Το κράτος εδώ μεταπολεμικά ως σήμερα δεν διεπότανε από μια στρατηγική παροχών ενός Κράτους Πρόνοιας με παράλληλους αναπτυξιακούς στόχους. Αντίθετα οι παροχές στην Ελλάδα εντάσσονταν σε μια αντιπαραγωγική διαδικασία ανακύκλωσης της κοινωνικής συναίνεσης σε μια κατεύθυνση που έχει χαρακτηριστεί και ως «νομιμοποίηση χωρίς εκσυγχρονισμό» (Αλεξανδρόπουλος, σ.93). Αυτή η ιδιαίτερη ελληνική ‘παράδοση’ καταγράφεται ως εισαγωγική παρατήρηση στην περίπτωση από την ελληνική πολιτική που θα εξετάσει η εργασία και η οποία ακολουθεί.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Α. ΤΟ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ ΓΙΑΝΝΙΤΣΗ 2001: Η ΕΓΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΤΖΕΝΤΑ

Το πώς και από ποιόν μπαίνει στην ατζέντα το ζήτημα της διαχείρισης του Ασφαλιστικού, καθώς και η θέση που παίρνουν έναντι αυτού οι ενδιαφερόμενοι δρώντες, που εν προκειμένω είναι η κυβέρνηση, τα πολιτικά κόμματα, οι εκπρόσωποι των συνδικαλιστικών φορέων και των εργοδοτών, μέσω των προγραμμάτων και των αποφάσεών τους θα απασχολήσουν το παρόν κεφάλαιο.

Όλα τα πολιτικά κόμματα και οι κοινωνικοί φορείς, στο κατώφλι της νέας χιλιετίας, αναγνώριζαν πως το πρόβλημα της διαχείρισης του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης συνιστούσε μια προτεραιότητα, για την οποία ο καθένας παρουσίαζε τη δική του πρόταση. Η σημασία που δόθηκε από όλους αποδεικνύεται και από τον τρόπο με τον οποίον οι περισσότεροι των δρώντων επέλεξαν να επικοινωνήσουν τις θέσεις τους, οργανώνοντας ημερίδες, κυκλοφορόντας τις σε έντυπα, αναλύοντάς τις διεξοδικά και με επίκληση και επιστημονικών παραμέτρων που συνιστούν μια περίπτωση μιας evidence-based προσέγγισης στην πολιτική.

Το ΠΑΣΟΚ στην προεκλογική του ατζέντα περιείχε με σαφήνεια την ασφαλιστική μεταρρύθμιση, κάτι που επιβεβαίωναν και με τις συχνές τους αναφορές κομματικά και κυβερνητικά του στελέχη στο δημόσιο πολιτικό λόγο και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. (Γιαννίτσης, 2007, σ.134-135). Στην μεταρρυθμιστική πολιτική ατζέντα του Γιαννίτση υπήρχε και η αξιοποίηση των πόρων από τη χρηματοδότηση του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) για την ανεργία και την κατάρτιση και βεβαίως η αναδιάρθρωση του ασφαλιστικού, κατόπιν αποδοχής και έγκρισης εκ μέρους του πρωθυπουργού Σημίτη με μακροπρόθεσμο ορίζοντα βιωσιμότητας.

Η θέση του ΠΑΣΟΚ ήταν ο δημόσιος και καθολικός χαρακτήρας της κοινωνικής ασφάλισης. Η ιδιωτική ασφάλιση πρέπει να έχει μόνο συμπληρωματικό χαρακτήρα και να μην υποκαθιστά την κοινωνική. (ΤΟ ΒΗΜΑ, 24 Μαΐου 2002, σ. 23, Συνέντευξη του Γ.Γ. της Κ.Ε. του ΠΑΣΟΚ, Κώστα Σκανδαλίδη, στην εθνική συνδιάσκεψη, σ. 44 και «Το κυβερνητικό πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ 2000-2004», σ.94.) Οι προτάσεις για την οργάνωση, τη λειτουργία και τη δομή του Συστήματος

Κοινωνικής Ασφάλισης όσον αφορά το ΠΑΣΟΚ και άρα εν προκειμένω συνιστούν και την κυβερνητική πρόταση περιελάμβανε το σύστημα των τριών πυλώνων βάσει του οποίου (Το ΒΗΜΑ, 24 Μαΐου 2002, σ.23 και για το σύστημα των τριών πυλώνων: Τήνιος, 2001, σ.181):

- i. Ο πρώτος πυλώνας αντιστοιχεί στην κύρια σύνταξη της οποίας ο χαρακτήρας προβλέπεται υποχρεωτικός, καθολικός και δημόσιος και θα αντλεί την οικονομική του τροφοδότηση και στήριξη από την τριμερή χρηματοδότηση και το αναδιανεμητικό σύστημα .
- ii. Ο δεύτερος πυλώνας αφορά την επικουρική σύνταξη της οποίας ο χαρακτήρας θα είναι εξίσου καθολικός και υποχρεωτικός και θα βασίζεται στη διμερή χρηματοδότηση (εργοδοσία και εργαζόμενοι) και στο κεφαλαιοποιητικό σύστημα.
- iii. Ο τρίτος πυλώνας εμπεριέχει τη συμπληρωματική ή την επιπρόσθετη σύνταξη ή και το εφάπαξ και δε θα υπάγεται στο βασικό σώμα της κοινωνικής ασφάλισης. Για τον τρίτο πυλώνα προβλέπεται η ρύθμιση μέσω θέσπισης κανόνων που θα διέπουν την οργάνωση και τη λειτουργία και οι οποίοι ορίζουν ότι τα Ταμεία Πρόνοιας και τα Ταμεία Αλληλοβοήθειας θα μετατραπούν σε Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (ΝΠΙΔ) με διοικήσεις οριζόμενες από τους ασφαλισμένους στη λογική ότι αυτοί συνεισφέρουν στη λειτουργία τους (είτε ως αμιγώς εργαζόμενοι, είτε από κοινού με την εργοδοσία κατόπιν συμφωνιών επί του ποσού της εισφοράς, που θα καταθέτει η κάθε πλευρά για τη λειτουργία των Ταμείων, οι οποίες γίνονται στο πλαίσιο των συλλογικών διαπραγματεύσεων).

Πιο συγκεκριμένα η Κυβέρνηση προτείνει για τον τομέα της κύριας ασφάλισης (*Ρέππα-Χριστοδουλάκη, 2002, σ.3 και 11.*) με ορίζοντα το 2008 την ίδρυση ενός ενιαίου Ταμείου Μισθωτών με προοπτική ένταξης σε αυτό όλων των ασφαλισμένων στο ΙΚΑ, στις ΔΕΚΟ, στις τράπεζες και των δημοσίων υπαλλήλων. Ταυτόχρονα μεταθέτει στο μέλλον την περίπτωση ενσωμάτωσης του Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου (ΝΑΤ) στο ΙΚΑ σε ένα πλαίσιο ενοποίησης και οργανωτικής ανασυγκρότησης όπου το Υπουργείο Εργασίας θα διαδραματίζει έναν εποπτικό ρόλο επί του ΝΑΤ και άλλων φορέων της κοινωνικής ασφάλισης. Σχετικά με την επικουρική ασφάλιση προτείνει τη βαθμιαία ενοποίηση των επικουρικών ταμείων (με

τελικό αριθμητικό στόχο τα δέκα κατά προσέγγιση) με κυρίαρχο σώμα το TEAM αφού αυτό αποσπαστεί από το ΙΚΑ. Θέτει ως όρο τη συμφωνία των ενδιαφερομένων κατόπιν διαβούλευσης (*Ρέππα-Χριστοδουλάκη.2002, σ. 4*). Τέλος, όσον αφορά το ζήτημα της αυτοδιοίκησης των Ταμείων και της κρατικής παρέμβασης η Κυβέρνηση καταθέτει μια πρόταση σύμφωνα με την οποία:

- i. Τα Διοικητικά Συμβούλια των φορέων της κύριας ασφάλισης θα συγκροτούνται σε τριμερή βάση με διατήρηση του δικαιώματος διορισμού από τον Πρωθυπουργό του προέδρου ή του Διοικητή του νέου ενοποιημένου Ταμείου κατόπιν συνεννόησης με τους πολιτικούς αρχηγούς.
- ii. Τα Διοικητικά Συμβούλια των φορέων της επικουρικής ασφάλισης συγκροτούνται από εκπροσώπους των κοινωνικών εταίρων (στην πλειοψηφία της σύνθεσής τους) με παράλληλη εξασφάλιση μιας ελαστικής σχέσης σύμφωνα με την οποία σε συνεννόηση και διάλογο με τους κοινωνικούς φορείς να μπορεί το περιεχόμενο της σύνθεσης να διευρυνθεί.
- iii. Για τα Ταμεία Αλληλοβοήθειας και των Εφάπαξ (των οποίων τα Διοικητικά Συμβούλια συναπαρτίζονται από κοινωνικούς εταίρους επίσης) προτείνεται η παραχώρηση πλήρους αυτοδιοίκησης. Αυτό συνεπάγεται την ελευθερία ανάπτυξης πρωτοβουλιών θεσμικού χαρακτήρα εκ μέρους των Διοικητικών Συμβουλίων ως προς το πλαίσιο αξιοποίησης των περιουσιακών στοιχείων ή των αποθεματικών των Ταμείων.

Η Νέα Δημοκρατία τάσσεται υπέρ του η δημόσια ασφάλιση να έχει χαρακτήρα δημόσιο, καθολικό και αναδιανεμητικό στη βάση της αλληλεγγύης των γενεών. Η ιδιωτική ασφάλιση πρέπει να έχει συμπληρωματικό χαρακτήρα και ρόλο ως προς την κοινωνική ασφάλιση. Προτείνει το ισχύον καθεστώς, το κράτος να ενθαρρύνει τις ομαδικές ασφαλίσεις επιχειρήσεων μέσω φορολογικών ελαφρύνσεων. Άρα προτείνει φορολογικά κίνητρα στις επιχειρήσεις προς ενθάρρυνσή τους για την ομαδική ασφάλιση (*ΝΔ, Πολιτικά κείμενα. 2001, σ.30. Συνέντευξη Γ. Σουφλιά, σ.56*).

Η πρόταση του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας για το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης περιλαμβάνει επίσης μια ανάλογη τριμερή διάκριση (*έκδοση ΓΣΕΕ, σ.56*):

- i. Στο πρώτο επίπεδο θα περιλαμβάνει την παροχή της κύριας σύνταξης. Αυτό θα εδράζεται στο αναδιανεμητικό σύστημα, θα χρηματοδοτείται από την τριμερή χρηματοδότηση και ο χαρακτήρας του θα κατοχυρώνεται ως υποχρεωτικός και δημόσιος.
- ii. Στο δεύτερο επίπεδο θα περιλαμβάνεται η επικουρική σύνταξη. Αυτό θα είναι ανταποδοτικό, θα είναι υποχρεωτικό και εξίσου θα βασίζεται στη διμερή χρηματοδότηση από τις εισφορές εργαζομένων και εργοδοτών. Επίσης, εν προκειμένω, η Νέα Δημοκρατία δήλωνε εκ των προτέρων την κατάφασή της ως προς μια δυνάμει συζήτηση για τη συμπερίληψη και των επαγγελματικών συντάξεων σύμφωνα με πρόταση της ΓΣΕΕ στο πλαίσιο της επικουρικής σύνταξης (*Συνέντευξη του εκπροσώπου της ΝΔ, σ.56*).
- iii. Στο επόμενο τρίτο επίπεδο θα συμπληρώνεται η σύνταξη από τα δύο προηγούμενα επίπεδα. Είτε μέσω χρηματοδότησης από εκούσιες εισφορές των ασφαλισμένων στα ασφαλιστικά ταμεία είτε μέσω κατάθεσης εισφορών σε ασφαλιστικές εταιρείες με πρόκριση επί της αρχής του μοντέλου των ομαδικών ασφαλίσεων στις επιχειρήσεις.

Η πρόταση της ΝΔ περιλαμβάνει επίσης την ενοποίηση των ομοειδών ταμείων και στην κύρια σύνταξη και στην επικουρική και στα Ταμεία Ασθενείας. (*Συνέντευξη του εκπροσώπου της ΝΔ, σ.57*).

Δεν πρέπει να παραβλεφθεί πάντως, ο χωρόχρονος εντός του οποίου η Νέα Δημοκρατία επέδειξε αυτή τη στάση. Ήταν μια περίοδος που το κόμμα του Κώστα Καραμανλή με αφετηρία τις εκλογές του 2000, επιχειρούσε, εκμεταλλευόμενο τον τρόπο άσκησης της πολιτικής εξουσίας εκ μέρους του ΠΑΣΟΚ, την οικοδόμηση ενός πιο κοινωνικού προσώπου. Στόχευε δηλαδή ανοιχτά στην καθιέρωσή του ως της ευρύχωρης παράταξης που καλύπτει όλο το φάσμα του ‘‘μεσαίου χώρου’’ και συγκερνά τον οικονομικό φιλελευθερισμό με την κοινωνική αλληλεγγύη (Γούλιας, 2000, Καθημερινή, 18.05.2023). Η στάση της ΝΔ προσομοιάζει τέλος, σε αυτό που αναφέρει ο Μέλισσας (Μέλισσας.1995,σ.58) ως ο «καραδοκών κίνδυνος» της παρακώλυσης της ψήφισης ή η καταψήφιση ενός νόμου ως απόρροια κομματικού ανταγωνισμού προς ανομολόγητη ικανοποίηση εσωτερικών ή εξωτερικών μικροπολιτικών συμφερόντων. Τουτέστιν, η καταψήφιση ενός νόμου να μην στοιχειοθετείται σε δομημένη πολιτική επιχειρηματολογία συνοδεύει αντιπρότασης αλλά να γίνεται απλώς βασιζόμενη κατά βάθος σε μια ανεύθυνη και λαϊκίστικη

κίνηση αντιπολιτευτικού τακτικισμού στη λογική της καταψήφισης ενός δεδηλωμένα αντιδημοφιλούς νόμου προκειμένου να τερφθεί το ακροατήριο της κοινωνίας και των εκλογέων.

Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ) μέσω των Θέσεων της Κεντρικής του Επιτροπής που κυκλοφορεί για το Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης υποστηρίζει πως αυτό πρέπει να είναι κρατικό. Στρέφεται στρατηγικά κατά και εισηγείται την κατάργηση της ιδιωτικής επιχειρηματικής δραστηριότητας στον τομέα της Υγείας-Πρόνοιας. (Θέσεις της ΚΕ του ΚΚΕ. 2001, σ.12 και 19-20). Επιπλέον, υπερθεματίζει, θέτοντας ως αδιαπραγμάτευτο όρο και στόχο την αναβάθμιση των κοινωνικών δικαιωμάτων και των κεκτημένων των ασφαλισμένων (Θέσεις της ΚΕ του ΚΚΕ. 2001, σ.21) και αφετέρου τάσσεται υπέρ της καθιέρωσης ενός ενιαίου, καθολικού και δημοσίου/κρατικού φορέα-συστήματος κοινωνικής ασφάλισης (Θέσεις της ΚΕ του ΚΚΕ. 2001,σ.12-13) το οποίο:

- i. Θα συγκεντρώνει τα συνταξιοδοτικά προγράμματα τα οποία θα αντιστοιχούν σε τρεις δημόσιους οργανισμούς οι οποίοι διακρίνονται στη βάση της επαγγελματικής κατηγορίας: α)μισθωτοί, β) αυτοαπασχολούμενοι, γ)αγρότες.
- ii. Θα περιλαμβάνει τις υπηρεσίες πρόληψης και αποκατάστασης και τις υπηρεσίες παροχής Κοινωνικής Πρόνοιας στη βάση της ισότιμης πρόσβασης.

Ο Συνασπισμός, τέλος, με συνέντευξη τύπου που διοργανώνει, προκρίνει την ίδρυση ενός μοντέλου κοινωνικής ασφάλισης δύο βασικών πυλώνων (*Οι προτάσεις του ΣΥΝ. 2001, σ.25*) :

- i. Ο πρώτος περιέχει την κύρια ασφάλιση και τελεί υπό καθεστώς Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ) έχοντας δημόσιο χαρακτήρα.
- ii. Ο δεύτερος περιλαμβάνει την επικουρική, επαγγελματική και την εφάπαξ ασφάλιση και θα είναι κοινωνικός αλλά υπό καθεστώς ΝΠΙΔ (μη κερδοσκοπικού).

Η πρόταση του Συνασπισμού περιλαμβάνει την ενοποίηση στη βάση τριών συνταξιοδοτικών επιπέδων (συμμορφούμενα με το τριμερές σχήμα μισθωτοί-

αυτοαπασχολούμενοι-αγρότες) και στη βάση αναλογιστικών μελετών. (Οι προτάσεις του ΣΥΝ. 2001, σ.25)

Μεταφερόμενοι από το χώρο των πολιτικών κοινοβουλευτικών κομμάτων σε αυτόν των κοινωνικών εταίρων, οι προτάσεις της ΓΣΕΕ και της ΑΔΕΔΥ, οι οποίες ταυτίζονται ως προς τις θέσεις τους στα περισσότερα θέματα, περιλαμβάνει την καθιέρωση ενός συστήματος κοινωνικής ασφάλισης με διττό χαρακτήρα με την πρόβλεψη για δύο διακριτούς πυλώνες (*Η εναλλακτική πρόταση της ΓΣΕΕ, 1999, σ.41-42*):

- i. Ο πρώτος θα αφορά την κύρια ασφάλιση. Ο χαρακτήρας του θα είναι δημόσιος και θα λειτουργεί ως ΝΠΔΔ, βασιζόμενος στην τριμερή χρηματοδότηση.
- ii. Ο δεύτερος θα αφορά την επικουρική-επαγγελματική ασφάλιση. Ο χαρακτήρας του θα είναι κοινωνικός και η λειτουργία του συμπληρωματική ως προς την κύρια ασφάλιση του πρώτου πυλώνα με ανοιχτό το καθεστώς του είτε ως ΝΠΔΔ είτε ως ΝΠΙΔ είτε ως άλλη νομική μορφή. Θα προβλέπεται σύνδεση με την επαγγελματική κατηγορία και τον κλάδο της εργασίας και οικονομικά θα βασίζεται στη διμερή χρηματοδότηση με αναλογία ένα προς ένα (μεταξύ εργαζομένων-εργοδοσίας). Ο πρόεδρος της ΓΣΕΕ, Χ. Πολυζωγόπουλος, στην Εθνική Συνδιάσκεψη για το ασφαλιστικό στο Ζάππειο είχε καταθέσει αυτήν την άποψη της ΓΣΕΕ πως σε αυτόν τον δεύτερο πυλώνα της επικουρικής ασφάλισης θα περιλαμβάνεται και η δυνατότητα επαγγελματικής ασφάλισης η οποία θα βασίζεται στο κεφαλαιοποιητικό σύστημα και θα αντλεί τη χρηματοδότησή της είτε διμερώς (από εργοδοσία-εργαζομένους) είτε αμιγώς από την εργοδοσία βάσει της συλλογικής σύμβασης. (*Χρ. Πολυζωγόπουλος, 2001, σ.19*).

Η γενική αρχή και θέση της ΓΣΕΕ και της ΑΔΕΔΥ ήταν πως στη δεδομένη χρονική συγκυρία το πρόβλημα της πολυδιάσπασης είχε εξασθενήσει όσον αφορά το πεδίο της κύριας σύνταξης και ως εκ τούτου δεν προέκυπτε ανάγκη για επιπλέον ομαδοποίηση υπό την αίρεση πάντα της γνώμης (συμφωνίας ή αντίθεσης) των ενδιαφερομένων (*Ρομπόλης, Ρωμανιάς, Μαργιός, 2001, σ.193*). Τάσσεται υπέρ της πρότασης ίδρυσης τριών μόνο ταμείων κύριας σύνταξης (*Συνέντευξη του προέδρου της ΓΣΕΕ, Χ.Πολυζωγόπουλου, σ.19*) που θα αντιστοιχούν σε μισθωτούς,

αυτοαπασχολούμενους και αγρότες υπό την προϋπόθεση επιστημονικής μελέτης και πορίσματος και κοινωνικού διαλόγου που θα κατέληγε στις πιο ευρείες δυνατές κοινωνικοπολιτικές συναινέσεις. Ως προς το ζήτημα της εκπροσώπησης οι ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ για τους φορείς της κύριας ασφάλισης τάσσονται υπέρ της ισομερούς εκπροσώπησης στα Διοικητικά Συμβούλια των ενδιαφερομένων και εμπλεκόμενων μερών (εργαζόμενοι-εργοδότες-συνταξιούχοι-κράτος) την ισομερή εκπροσώπηση. Η εκπροσώπηση θα γίνεται βάσει διορισμού από αντίστοιχες τριτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις ή τις κατά περίπτωση περισσότερο αντιπροσωπευτικές πρωτοβάθμιες ή δευτεροβάθμιες με παράλληλη κατοχύρωση της δυνατότητας ανάκλησης από τις ίδιες τις συνδικαλιστικές οργανώσεις σε περίπτωση πολύ σοβαρής αιτίας. Για τους φορείς της επικουρικής ασφάλισης εισηγούνται την πλήρη αυτοτέλεια σε διοικητικό, διαχειριστικό και λειτουργικό επίπεδο, λειτουργική, διοικητική και διαχειριστική αυτοτέλεια. Η διοικητικές αρμοδιότητες επί των φορέων θα αφορούν τους εργαζομένους (στους οποίους κατοχυρώνεται πλειοψηφία) και την εργοδοσία (μειοψηφία αντίστοιχα) και όχι το κράτος το οποίο αποκλείεται εντελώς από τη συμμετοχή στη διοίκηση όπως και οποιαδήποτε άλλη κυβερνητική παρουσία ή διορισμός σε όργανο διοίκησης. Η κρατική παρέμβαση θα αφορά αποκλειστικά τη σύνταξη του ρυθμιστικού πλαισίου των γενικών αρχών και των κανόνων που θα διέπουν το καθεστώς διασφάλισης και προστασίας των ασφαλιστικών δικαιωμάτων μισθωτών, αυτοαπασχολούμενων και συνταξιούχων και θα περιορίζεται σε αυτόν τον ρυθμιστικό και εγγυητικό ρόλο. Η αρμόδια δικαστική εξουσία θα ασκεί τον έλεγχο της νομιμότητας των πράξεων και των παραλείψεων της διοίκησης των ασφαλιστικών φορέων επί παραβάσει νομοθετικών ή καταστατικών διατάξεων, επομένως αποκλείεται και από εδώ η ίδρυση ή η εμπλοκή κάποιας άλλης σχετικής κρατικής αρχής ή οργάνου διοίκησης. Το κράτος περιορίζεται στην άσκηση της εποπτείας και μόνο κατά τον έλεγχο της νομιμότητας από την αρμόδια δικαστική εξουσία

Η εισήγηση του Συνδέσμου Ελλήνων Βιομηχάνων (ΣΕΒ) περιλαμβάνει την μακροπρόθεσμη καθιέρωση ενός καινούριου μεικτού συστήματος που θα βασίζεται εξίσου σε δύο πυλώνες (ΣΕΒ. 2001, σ.2):

- ί. Ο πρώτος θα είναι δημόσιος και με υποχρεωτικό χαρακτήρα και θα αφορά την κύρια σύνταξη η οποία θα παρέχεται μέσω αυτού στη λογική και βάσει του αναδιανεμητικού συστήματος.

- ii. Ο δεύτερος, ο οποίος θα αφορά την επικουρική-επαγγελματική σύνταξη θα μπορεί να είναι είτε δημόσιος είτε ιδιωτικός. Η ασφάλιση σε αυτόν θα γίνεται στη βάση της ελεύθερης επιλογής και θα βασίζεται στο κεφαλαιοποιητικό σύστημα (Αντωνακόπουλος, 2001, σ.91).

Η πρόταση της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ελληνικού Εμπορίου (ΕΣΕΕ) περιελάμβανε την καθιέρωση ενός επίσης μεικτού συστήματος με αναδιανεμητικό, κεφαλαιοποιητικό και συμπληρωματικό χαρακτήρα. Περιελάμβανε επίσης, την προαιρετική (στο πρώτο στάδιο) ένταξη στο σύστημα επικουρικής ασφάλισης των ασφαλισμένων του Οργανισμού Ασφάλισης Ελεύθερων Επαγγελματιών (ΟΑΕΕ) είτε με την ίδρυση νέου Ταμείου είτε με την ενσωμάτωσή του σε ένα από τα ισχύοντα (Φώλιας 2001, σ.98).

Σύμφωνα με την πρόταση της Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (ΓΣΕΒΕΕ) ένας φορέας που θα αφορά την κύρια ασφάλιση θα πρέπει να διαμορφωθεί, με κοινωνικό χαρακτήρα, ο οποίος θα βασίζεται στο αναδιανεμητικό σύστημα και θα αντλεί οικονομική υποστήριξη και από την τριμερή και από τη διμερή χρηματοδότηση όπου αυτό καθίσταται δυνατό (Μότσος. 2001,σ.102). Η ΓΣΕΒΕΕ εισηγείται επίσης το ένα μοναδικό Ταμείο με ενοποιημένους τους φορείς, τα είδη και τις υπηρεσίες της ασφάλισης, με την παράλληλη εσωτερική διαβάθμιση βάσει μιας κλίμακας ασφαλισμένων στις διάφορες διαβαθμίσεις της οποίας θα εντάσσεται ο κάθε ασφαλισμένος με κριτήριο το εργασιακό του καθεστώς (Μότσος. 2001, σ.102).

Σχετικά με την ενοποίηση των ομοειδών ταμείων σημειώνεται μια σχετικά γενική συμφωνία επί της αρχής πως αυτή μπορεί να προχωρήσει μόνο μετά από επιστημονική μελέτη και έρευνα και κοινωνικό διάλογο.

Στην κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, το 2001, ο Τάσος Γιαννίτσης έχοντας τοποθετηθεί στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, διαδεχόμενος τον προκάτοχό του Μιλτιάδη Παπαϊωάννου, έφερε ήδη πολιτικά χαρακτηριστικά που ξεχώριζαν και τον διαφοροποιούσαν από εκείνα που ανταποκρίνονταν κλασσικά στην εικόνα του κόμματός του και των στελεχών της κυβέρνησής του. Αφενός όντας εξωκοινοβουλευτικός Υπουργός, μη όντας βουλευτής, μη όντας επαγγελματίας

πολιτικός καριέρας αλλά τεχνοκράτης του εξασφάλιζε έναν διόλου ευκαταφρόνητο βαθμό ελευθερίας, καθώς ήταν απαλλαγμένος από τις ανησυχίες και τα άγχη της μελλοντικής επανεκλογής που ενδεχομένως να δέσμευαν και να προκατέβαλλαν τις πολιτικές του κινήσεις, τις προτάσεις και την πολιτική του συμπεριφορά. Αφετέρου, σε αντίθεση με τον προκάτοχό του Παπαϊωάννου, ο Γιαννίτσης είχε περιορισμένη επαφή με την καθημερινή εμπλοκή και άσκηση πολιτικής και κυρίως του στερούνταν οι βαθιοί και ζωτικοί σε πολλές περιπτώσεις όπως και εν προκειμένω δεσμοί με τον κομματικό μηχανισμό και τα συνδικάτα. Το ακαδημαϊκό του προφίλ και οι ιδεολογικές του επιρροές τον κατέτασσαν ως ένα αρχετυπικό είδος Γερμανού σοσιαλδημοκράτη, με βαθιά πολιτική προσήλωση σε έναν ρυθμιστικό ρόλο του κράτους ως προς την οικονομία, κάτι που τον έφερνε σε ευθεία αντιπαράβολή με το προφίλ του συναδέλφου του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών Γιάννου Παπαντωνίου, με σημείο επιστημονικής αναφοράς το Κέμπριτζ που ασκούσε πίεση για καιρό σε μια κατεύθυνση υιοθέτησης μιας ατζέντας οικονομικών μεταρρυθμίσεων προσανατολισμένη στην αγγλοσαξονική εμπειρία. Οι σχέσεις μεταξύ των δύο Υπουργών, που ασφαλώς υπερβαίνουν προσωπικές αντιπαράθεσεις και αντανακλούν διαφορετικούς πολιτικούς προσανατολισμούς και ενδιαφέροντα είχε φανεί ήδη από το καλοκαίρι του 2000 όταν και επ'αφορμή της προηγούμενης μεταρρυθμιστικής απόπειρας της Κυβέρνησης με αρμοδιότητα Γιαννίτση, ο Παπαντωνίου μόλις δύο μέρες πριν την επίσημη κυβερνητική ανακοίνωση για τη μεταρρύθμιση, είχε διαρρεύσει στον τύπο ότι η απόπειρα αυτή ακριβώς θα κόστιζε στα συνδικάτα, υπονομεύοντας σε αυτά τον συνάδελφό του, προκαλώντας μια γενική δυσφορία και τροφοδοτώντας ένα κλίμα δυσπιστίας (*Καθημερινή*, 11.7.2000). Η διαβούλευση είχε ήδη δυναμιτιστεί και το κλίμα δεν αντιστράφηκε από την προσπάθεια Γιαννίτση να πείσει με μια απόπειρα να πείσει με τεκμήρια πως η υπό διαμόρφωση μεταρρύθμιση θα μείωνε προοπτικά εντός των επόμενων τεσσάρων ετών την ανεργία κατά 40%, εγκαινιάζοντας 300.000 θέσεις εργασίας, επικαλούμενος παράλληλα το προεκλογικό πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ και θέτοντας και συγκεκριμένους στόχους όπως η καθιέρωση της ελαστικότητας στον εργάσιμο χρόνο, ο περιορισμός των υπερωριών, η μείωση των ασφαλιστικών εισφορών των νέων εργαζομένων, χαλάρωση των ορίων στις μαζικές απολύσεις.

Ο Γιαννίτσης είχε ήδη επ'αφορμή της πρώτης του μεταρρυθμιστικής εμπειρίας του 2000 διαπιστώσει πως το πλαίσιο του διαλόγου με τους κοινωνικούς

εταίρους ήταν παρωχημένο και έχρηζε βελτίωσης. Το παλιό πλαίσιο που είχε δοκιμαστεί αφήνοντας μια κακή εμπειρία το 1997 συνέτεινε προς αυτήν την κατεύθυνση. Ο Γιαννίτσης προέτασε μια ατζέντα διαλόγου με τρίμηνο χρονικό ορίζοντα και διεξαγωγή σύμφωνα με την οποία μία διαφωνία σε ένα σημείο δεν θα λειτουργούσε απαγορευτικά και δεν θα ανέστειλε τη συμφωνία σε άλλα και την πρόοδο σε παραγωγικά αποτελέσματα ως προς αυτά. Δηλαδή, ένα καθεστώς διεξαγωγής του διαλόγου όπου αντίθετα ως προς την παλιότερη πρακτική θα ενθαρρύνονταν οι διμερείς επαφές μεταξύ εργοδοσίας και συνδικάτων και θα καλλιεργούνταν μια κουλτούρα κοινής υποβολής προτάσεων μεταξύ των συμμετεχόντων μερών. Όσο για τη σχέση Ασφαλιστικού και κοινωνίας εκτιμούσε πως οι εργαζόμενοι βλέπουν να τους αφαιρείται ένα επιπλέον τμήμα επί του εισοδήματός τους για το ασφαλιστικό σύστημα. Η μορφή με την οποία αυτό συντελείται δεν έχει καμία σημασία με το επίμαχο πρόβλημα της επιβάρυνσης αυτό καθεαυτό. (Γιαννίτσης, 2016, σ.65).

Το εκσυγχρονιστικό ΠΑΣΟΚ θα βρεθεί εκείνο το διάστημα αντιμέτωπο με τις δυνάμεις της κοινωνίας εκείνες που στάθηκαν φοβικά και αναστατώθηκαν από τις πρωτάκουστες αλλαγές στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Ένας λόγος παραπάνω σε αυτήν την κατεύθυνση ήταν η αντίθεση στα πρώτα δείγματα γραφής της κυβερνητικής πολιτικής του ίδιου κόμματος υπό την παπανδρεϊκή ηγεσία στη δεκαετία του 1980, τις πρώτες δύο τετραετίες, οπότε και ταυτίστηκε με μια πολιτική έντονου κρατισμού (μεγάλη –και πρωτοφανής για τα ως τότε δεδομένα- παρουσία κοινωνικών πολιτικών, επέκταση και διόγκωση του κρατικού τομέα, κρατικές επιχορηγήσεις). Η κυβερνητική μεταρρυθμιστική διάθεση αντιμετώπιστηκε ως επιθετική απόπειρα άρσης κεκτημένων δικαιωμάτων με αποτέλεσμα τη συσπείρωση της αντίδρασης γύρω από ένα κίνημα με πρωτοπόρο τμήμα τις συνδικαλιστικές οργανώσεις. Η κυβέρνηση αντιμετώπιζε και τη δυσφορία των «παπανδρεϊκών» στελεχών εντός το Κόμματος που δυσφορούσαν ανοιχτά από την μεταρρύθμιση όχι μόνο διότι τοποθετούνταν υπέρ της προηγούμενης μορφής διακυβέρνησης του 1981-1989 αλλά και επειδή θορυβούνταν πως το ΠΑΣΟΚ θα απομακρυνθεί από την κλασσική του βάση των εκλογέων, της μεσαίας τάξης και ως εκ τούτου θα έχει πολιτικό και εκλογικό κόστος.

Πολύ συνοπτικά, οι κύριοι άξονες της μεταρρύθμισης περιελάμβαναν:

- i. Τη μείωση των κατώτερων συντάξεων.
- ii. Την αύξηση των συντάξιμων ορίων ηλικίας.
- iii. Την ανυπαρξία χρηματοδότησης το συστήματος κοινωνικής ασφάλισης εκ μέρους της πολιτείας.

Η κυβέρνηση προκειμένου να προσδώσει κύρος, αξιοπιστία και μια προσέγγιση τεκμηριωμένης χάραξης πολιτικής στη μεταρρυθμιστική της ατζέντα είχε απευθυνθεί στο Βρετανικό οίκο εμπειρογνομόνων U.K. Governments Actuary's για να προχωρήσει σε μια μελέτη εντοπισμού των παθογενειών του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα και στη διαμόρφωση προτάσεων για την επίλυσή τους. Καταρχήν, η ανακοίνωση των μεταρρυθμίσεων είχε προσανατολιστεί να γίνει σε τρία στάδια με το πρώτο να τοποθετείται στην πρώτη εβδομάδα του Απριλίου 2001. Η κυβερνητική στρατηγική περιελάμβανε την ανακοίνωση πρώτα του πιο «σκληρού» πορίσματος των Βρετανών και αμέσως μετά την κυβερνητική πρόταση ως πιο «ήπια» προκειμένου οι αντιδράσεις που θα προέκυπταν να αφορούσαν την πρώτη και να κάμπτονταν από τη δεύτερη. Το νομοσχέδιο δε δόθηκε στη δημοσιότητα και οι διαρροές του βρετανικού πορίσματος προκάλεσαν άμεσες και συντονισμένες αντιδράσεις από τα συνδικάτα και τους εργαζομένους, υπέρ των οποίων τοποθετήθηκε και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κωστής Στεφανόπουλος. Σε αυτά τα δεδομένα το αρχικό σχέδιο της κυβέρνησης δε δύνατο να εφαρμοστεί και ως εκ τούτου αναπροσαρμόστηκε σε μια τακτική κίνηση να κατευθυνθεί υπέρ ενός βραχέως διαλόγου που θα ξεκινούσε μετά τις 19 Απρίλη με την ανακοίνωση του νομοσχεδίου τότε και με κατάθεσή του στη Βουλή τον Ιούνιο. Ο στόχος ήταν τα συνδικάτα αφενός να αιφνιδιαστούν και αφετέρου να πιεστούν στο μικρό χρονικό διάστημα της διαβούλευσης, περιορίζοντας παράλληλα την κινητοποίηση. Αυτό έφερε τα αντίθετα αποτελέσματα καθώς οι αντιδράσεις των συνδικαλιστών υπήρξαν όχι μόνο συντονισμένες αλλά και δυναμικές με αξιοσημείωτη κοινωνική απήχηση, ενώ παράλληλα απέρριψαν την οποιαδήποτε επαφή με κυβερνητικό στέλεχος και την ίδια την ιδέα του κοινωνικού διαλόγου, προκαλώντας ένα πρώτο πολιτικό πλήγμα στην εικόνα και στον κυβερνητικό σχεδιασμό. Η κυβέρνηση αποσύρει προσωρινά το νομοσχέδιο στα τέλη Απριλίου 2001, κάνοντας έκκληση στα συνδικάτα για συνεννόηση με παράλληλες προσπάθειες των Υπουργών Γιαννίτση και Παπαντωνίου και του Σημίτη να κατευνάσουν την κοινή γνώμη, δεσμευόμενοι πως θα λάβουν

υπόψη και θα ενσωματώσουν κάποιες πλευρές των αιτημάτων των συνδικάτων στο τελικό σχέδιο νόμου και προτείνοντας την εκκίνηση ενός κοινωνικού διαλόγου για να συναντήσουν την ακόμα πιο άτεγκτη και απορριπτική στάση τους, με προμετωπίδα τη ΓΣΕΕ, για ολοκληρωτική απόσυρση του όλου νομοσχεδίου. Η Χαριλάου Τρικούπη δεν απέφυγε την απαγκίστρωση από τον έλεγχο της ακόμα και της κυβερνητικής ΠΑΣΚΕ, την οποία δεν κατάφερε να δεσμεύσει ούτε ως προς την παρουσία της στην τελευταία συνάντηση της 30^{ης} Μαΐου 2001. Αντιμετώπισε τη συνολική απαξίωση των ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ ως προς τη συμμετοχή τους στη σύσταση της ειδικής επιτροπής εμπειρογνομόνων, μιας πλατφόρμας, η οποία θα συναπαρτιζόταν από εκπροσώπους κάθε ενδιαφερόμενης πλευράς με στόχο την έναρξη του διαλόγου.

Ο Γιαννίτσας, πιο συγκεκριμένα, έχει περιγράψει τις βασικές κοινωνικοοικονομικές παραμέτρους που εμπίπτουν στην κατηγορία της evidence-based policy όσον αφορά την ανάγκη μεταρρύθμισης του Ασφαλιστικού (Γιαννίτσας, 2016, σ.101-107)

- i. Ο παράγοντας “δημογραφική γήρανση”, το οποίο έχει διττή μετάφραση· δε σημαίνει μόνο την αύξηση των ατόμων που συνταξιοδοτούνται (πρόωρα ή μη) δυσανάλογα με τον αριθμό των ενεργεία εργαζομένων, αλλά συνδέεται και με την προοδευτική αύξηση του μέσου όρου ζωής που σημαίνει προοπτικά μεγαλύτερη χρονική διάρκεια παραμονής στα συντάξιμα χρόνια εφόσον το ηλικιακό όριο συνταξιοδότησης παραμένει σταθερό.
- ii. Ο παράγοντας “τεράστια εισφοροδιαφυγή ή άρνηση πληρωμής βεβαιωμένων οφειλών”, ο οποίος στο ελληνικό περιβάλλον αποδίδεται και στην έλλειψη καλλιέργειας κουλτούρας εμπιστοσύνης προς το κράτος, κάτι που οφείλεται και στο διαχρονικό φαινόμενο αποστασιοποίησής του από τον πολίτη.
- iii. Ο παράγοντας “απονομή συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων χωρίς να συντρέχουν βασικές προϋποθέσεις”
- iv. Ο παράγοντας “αδύναμη παραγωγική βάση και ανταγωνιστικότητα”
- v. Ο παράγοντας “αποτελεσματική διαχείριση των πόρων του ασφαλιστικού συστήματος”
- vi. Ο παράγοντας “εμπιστοσύνη και ανταποδοτικότητα”

Η ακολουθία ορθολογικών πολιτικών για το Γιαννίτση μπορεί να μην είναι ευχάριστη ή ενίοτε και δημοφιλής αλλά εν τέλει είναι αυτό που αναμένεται από ορθολογικά δρώντα υποκείμενα. Ο Thomas Quinn στο βιβλίο του «*Ο Εκσυγχρονισμός του Εργατικού Κόμματος στην Μεγάλη Βρετανία*» φέρνει μια αναλογία της λειτουργίας ενός κυβερνητικού κόμματος και του προγράμματος μεταρρυθμίσεων που έχει διαμορφώσει με την λειτουργία μιας επιχείρησης, η οποία αντικειμενικά κινείται στη λογική του κέρδους και της διαρκούς αύξησής του. Ανεξαρτήτως δηλαδή του πώς μπορεί να γίνεται αποδεκτή από την κοινή γνώμη η λειτουργία αυτή βασίζεται πάνω σε έναν υπαρκτό, ορθολογικό κανόνα, ακουμπά και αντανακλά σχέσεις, οικονομικές και παραγωγικές. Επομένως και το κόμμα πρέπει να παρουσιάζει εν τέλει προτάσεις που να απευθύνονται σε ορθολογικά σκεπτόμενους ψηφοφόρους, οι οποίες να είναι ελκυστικές και να μπορούν να κερδίσουν την εμπιστοσύνη τους. Αυτό στην ελληνική περίπτωση δεν ίσχυσε, καθώς μιλάμε για δύο εντελώς διαφορετικές κοινωνίες, με την ελληνική να μην είναι έτοιμη και προετοιμασμένη για μια τέτοια αντιμετώπιση. Και η ανετοιμότητα δεν είναι γενική, αόριστη ή αφηρημένη κατάσταση αλλά έχει τα βαθιά της αίτια ακριβώς πίσω στις ίδιες τις πολιτικές και κυβερνητικές ηγεσίες οι οποίες επαναπαύτηκαν στη διαίωσιση ενός συγκεκριμένου μοντέλου και τρόπου σκέψης των πολιτών και της κοινωνίας που πόρρω απείχε από τη συλλογιστική ‘πρόβλημα-λύση’ αλλά αντίθετα διαπνεόταν από σπατάλες, κακοδιαχείριση, ανορθολογικό πλαίσιο διαχείρισης και διανομής, μικρή παραγωγή, ακριβώς δηλαδή το επισφαλές πλαίσιο στο οποίο δεν μπορεί να δομηθεί με ορίζοντα κάποιο πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων ή πολιτικών. (Quinn. 2007, σ.434). Ως επιπλέον στοιχείο εξορθολογισμού και εκσυγχρονισμού του κόμματος επίσης, ο Quinn αναφέρει επίσης τη βρετανική εμπειρία του επαναπροσδιορισμού της σχέσης μεταξύ συνδικάτων και Εργατικού Κόμματος σε μία βάση όπου οι εκσυγχρονιστές πολιτικοί αναλάμβαναν το κόστος και το περιεχόμενο της λήψης πρωτοβουλίας και από την άλλη μεριά τα συνδικάτα τις εξέταζαν, τις απέρριπταν, ασκούσαν κριτική, εν τέλει όμως συναινούσαν. Το σχήμα που περιγράφει αυτή τη σχέση ο Quinn το ορίζει ως «συντηρητική διαλλακτικότητα». Το αναφέρουμε ως την ευρωπαϊκή εμπειρία ενός αδελφού κόμματος με το ελληνικό κυβερνητικό ΠΑΣΟΚ εκείνη την εποχή και πως διαχειρίστηκε μια παρόμοια κατάσταση εξάρτησης και διαπλοκής του με τα συνδικάτα, ώστε να επιτύχει ένα βαθμό αποδέσμευσης.

Η παράμετρος ενδογενείς παράγοντες και οι επιπτώσεις τους στην κοινωνική ασφάλιση αναδεικνύει άλλη μια πλευρά της αντικειμενικής και με στοιχεία καταγραφής της προβληματικής κατάστασης. Οι ενδογενείς παράγοντες σχετίζονται εν προκειμένω με τον ασφαλιστικό χώρο, αφορούν το εσωτερικό του πλαίσιο λειτουργίας –εξ ου και ο όρος ενδογενείς- και επιδρούν πάνω του και αντικατοπτρίζουν τη διαχρονική συσσώρευση προβλημάτων τα οποία διαμορφώθηκαν μέσα στο σύστημα. Με μια συνοπτική κατηγοριοποίησή τους εντοπίζουμε πως ως επί το πλείστον αποτελούν ή αδυναμίες στην άσκηση των καθηκόντων εκ μέρους της ασφαλιστικής διοίκησης ή παρεμβάσεις πολιτικού χαρακτήρα. Οι Υφαντόπουλος, Μπαλούρδος και Νικολόπουλος (2009) καταγράφουν ως εξής τα κυριότερα ενδογενή αίτια για τις παθογένειες του συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης:

- i. Πολυκερματισμός του ασφαλιστικού συστήματος
- ii. Ανεξέλεγκτες πολιτικές παρεμβάσεις
- iii. Έλλειψη Στελεχών Δημόσιας και Ασφαλιστικής Διοίκησης
- iv. Ελλιπής οικονομική διαχείριση
- v. Ανεπαρκής προγραμματισμός
- vi. Έλλειψη ορθολογικού πλαισίου διαχείρισης των αποθεματικών
- vii. Εισφοροδιαφυγή
- viii. Έλλειψη ενιαίου αριθμού μητρώου ασφαλισμένων (τότε)
- ix. Απουσία μηχανοργάνωσης
- x. Ανεπαρκής έλεγχος στην ανασφάλιστη εργασία

Αυτό το οποίο γίνεται αντιληπτό εκ πρώτης όψεως είναι πως τα περισσότερα προβλήματα των ανωτέρω συνιστούν εντοπισμό και στον χώρο της Κοινωνικής Ασφάλισης των στοιχείων και των χαρακτηριστικών εκείνων που συναποτελούν το ελληνικό φαινόμενο των γενικών και διαχρονικών παθογενειών της Δημόσιας Διοίκησης. Όπως ο μη αξιοκρατικός τρόπος στελέχωσης των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου ή όπως η δυσκαμψία στην ενσωμάτωση, εφαρμογή και αξιοποίηση της νέας τεχνολογίας.

Το κενό στην εξειδικευμένη στελέχωση, η απουσία στοιχειώδους ενιαίου μητρώου ασφαλισμένων που θα είχε αξία και χρησιμότητα αρχειακού καταλόγου καταγραφής, σε συνδυασμό με τις ανωτέρω παραμέτρους των πολιτικών

παρεμβάσεων, που λειτουργούν ως τροχοπέδη για την υγιή στελέχωση της διοίκησης και της έλλειψης τεχνολογικού εκσυγχρονισμού και εναρμόνισης με τα νέα μέσα και τις δυνατότητες που αυτά ανοίγουν και σε συνδυασμό επίσης με την ίδια την κατακερματισμένη φύση του Ασφαλιστικού και το πολυδαίδαλο μοντέλο των ταμείων συντελεί στη διαμόρφωση και την καθιέρωση ενός τελικού συστήματος, ενός οργανισμού αναποτελεσματικού, δυσκίνητου, ενδογενώς αντιφατικού, ανίκανου και προς την εσωτερική του ομαλή διοικητική λειτουργία και αυτοσυντήρηση και ως προς την εξωτερική εξυπηρέτηση δικαιούχων και ασφαλισμένων κάτι που μοιραία μπορεί να οδηγήσει στη διάπραξη αδικιών.

Λαμβάνοντας υπόψη μια μεταγενέστερη μελέτη (2005) του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ (ΙΝΕ-ΓΣΕΕ) για το ΙΚΑ-ΕΤΑΜ η εισφοροδιαφυγή εξαιτίας της αδήλωτης εργασίας -βασικός παράγοντας σε αυτό ήταν η αδήλωτη εργασία μεταναστών- ανέρχεται σε 4,5 δισεκατομμύρια ευρώ (ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, 2005). Η εισφοροδιαφυγή συνιστά ίσως τον νούμερο ένα υπαρξιακό κίνδυνο για τη βιωσιμότητα και την επιβίωση όχι μόνο του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ αλλά γενικώς και επί της αρχής του ίδιου του Ασφαλιστικού Συστήματος διότι όσο αυξάνεται το ποσοστό της απασχόλησης ανασφάλιστων εργαζομένων τόσο κάμπτονται οι εισφορές και στερούνται τα ασφαλιστικά Ταμεία της απόδοσης των εισφορών, με αποτέλεσμα να αιμορραγούν οικονομικά χάνοντας τα ίδια και κατ'επέκταση το ίδιο το ασφαλιστικό σύστημα, την κύρια πηγή εσόδων τους. Καταυτόν τον τρόπο δε τίθεται εν αμφιβόλω, κλονίζεται, αμφισβητείται και δοκιμάζεται και ο κοινωνικός χαρακτήρας του Ασφαλιστικού. Η αδήλωτη εργασία που αναπαράγεται και διαιωνίζεται υπό το βάρος πολλές φορές της εκμετάλλευσης η οποία ανθεί στο πλαίσιο της άμεσης οικονομικής ανάγκης και της ανάγκης για την επιβίωση οδηγεί στο ανωτέρω αποτέλεσμα. Ενδεικτικά, σε ποσοστά η αδήλωτη εργασία στα επόμενα έτη (2010-2014) έφτασε να καταγράφεται από 25% έως 36,2% με τις κορυφαίες, τις ανώτατες τιμές να εντοπίζονται στο 2012 (30% ανασφάλιστων εργαζομένων) μια χρονιά κορύφωσης της οικονομικής κρίσης και τις χαμηλότερες το 2014 (4,56% αδήλωτης εργασίας).

Επομένως, ένας από τους βασικούς evidence based παράγοντες που πλήττουν το ασφαλιστικό σύστημα είναι η πραγματικότητα της αδήλωτης εργασίας. Η αδήλωτη εργασία τροφοδοτεί την εισφοροδιαφυγή η οποία με τη σειρά της επιφέρει ανάλογες συνέπειες στην κατάσταση των εσόδων του Ασφαλιστικού.

Η μεταρρύθμιση Γιαννίτση του Ασφαλιστικού: Μια εισαγωγή στα χαρακτηριστικά της

Οι εκλογές της 9^{ης} Απριλίου 2000 υπήρξαν από εκείνες τις εκλογές στη Μεταπολίτευση οι οποίες έφεραν έντονο το στοιχείο της αγωνίας και της ανατροπής, καθώς το αποτέλεσμα κυμαινόταν με τα δύο πρώτα κόμματα, Νέα Δημοκρατία και ΠΑΣΟΚ να εναλλάσσονται στην πρώτη θέση για πολλές ώρες μετά το άνοιγμα των καλπών και την εκκίνηση της καταμέτρησης (Ρωμαίος, 2013 σ.286). Τελικά η βραδιά έληξε με οριακή νίκη του ΠΑΣΟΚ το οποίο έλαβε το 43,79% των ψήφων και 158 έδρες, εξασφαλίζοντας την ανανέωση της κοινοβουλευτικής του πλειοψηφίας και της αυτοδυναμίας για τρίτη συνεχή φορά. Ακολούθησαν η Νέα Δημοκρατία με 42,74% και 125 έδρες, το ΚΚΕ με 5,52% και 11 έδρες και ο Συνασπισμός με 3,20% και 6 έδρες. Ο Κώστας Σημίτης, εκ νέου πρωθυπουργός διόρισε την κυβέρνησή του την 13^η Απριλίου 2000. Ο Σημίτης είχε ήδη διακηρύξει κατά την προεκλογική περίοδο ένα στόχο για ριζικές μεταρρυθμίσεις που θα έκαναν την Ελλάδα να συμβαδίσει με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (The Economist, 13.04.2000, *To Βήμα*, 5.3.2000). Στην κατεύθυνση υποστήριξης αυτής της μεταρρυθμιστικής ατζέντας ανταποκρίθηκε και η επιλογή των συνεργατών και των αρμοδίων Υπουργών του. Ούτω πώς τοποθέτησε σε ένα από τα πιο κρίσιμα και με υπό μεταρρύθμιση αντικείμενο Υπουργεία έναν από τους πιο έμπιστους και στενούς ανθρώπους του, τον οικονομολόγο Τάσο Γιαννίτση, στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Η τυποποίηση των αρχών της μεταρρυθμιστικής απόπειρας επέβαλε καταρχήν την βαθιά εξέταση σχετικά με το αν το ασφαλιστικό σύστημα είναι οικονομικά βιώσιμο, κάτι που διήρκεσε ένα χρόνο από το Μάιο του 2000 έως τον ίδιο μήνα του 2001. Η κύρια ανάγκη που εντοπιζόταν είχε διττή διάσταση. Αφενός να ονοματιστούν οι πλευρές της κρίσης των πολιτικών που ακολουθούνταν στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης και αφετέρου να καταγραφούν και να διασαφηνιστούν οι δυνατότητες αναπροσαρμογής, αναμόρφωσης, αλλαγής τους. Οι προτεινόμενες βασικές αρχές της μεταρρυθμιστικής πρότασης περιλαμβάνονταν στο κατατεθειμένο τον Απρίλιο του 2001 σχέδιο συζήτησης του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων υπό τον τίτλο «Η προτεινόμενη μεταρρύθμιση του Ελληνικού Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης». Το πνεύμα του σχεδίου ήταν η διατήρηση των κοινωνικών ισορροπιών που εξασφαλίζει το ασφαλιστικό σύστημα, εξασφαλίζοντας σε όλο και

περισσότερους την διέξοδο από την φτώχεια, την ανασφάλεια και τους αποκλεισμούς καθώς και η αναγνώριση του ασφαλιστικού ως σημείου αναφοράς για την οικονομική σταθερότητα και ευρωστία μιας κοινωνίας. Τέλος η αποτελεσματικότητα ενός ασφαλιστικού συστήματος δεν εξαρτάται από το ύψος των κοινωνικών δαπανών αλλά από τον ορθολογικό σχεδιασμό και τη στρατηγική διαχείρισής τους στον ορίζοντα της ουσιαστικής ικανοποίησης των υπαρκτών κοινωνικών αναγκών.

Ένα χρόνο μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, τον Απρίλιο του 2001, ο Πρωθυπουργός αποφάσισε να ανοίξει το φάκελο του Ασφαλιστικού. Η διαδικασία ξεκίνησε με το Σημίτη να αναθέτει στον αρμόδιο Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Τάσο Γιαννίτση, να μελετήσει εις βάθος το θέμα και να προχωρήσει στις αναγκαίες επισημάνσεις και προτάσεις που θα στοιχειοθετούσαν τη συνολική κυβερνητική πρόταση μεταρρύθμισης. Ήδη στα μέσα του ίδιου μήνα ο Σημίτης είχε ενημερωθεί σχετικώς για την πορεία της πρότασης από τον Υπουργό του και ορίστηκε για τις 18 Απριλίου η πρώτη επαφή της Κυβέρνησης με τους συνδικαλιστές της ΠΑΣΚΕ. Η πρώτη σύγκρουση που θα προκαταλάμβανε το κλίμα και την πορεία που θα ακολουθούσαν οι σχέσεις μεταξύ Κυβέρνησης και συνδικάτων βρισκόταν προ των πυλών. Η σύσκεψη που έλαβε χώρα προκειμένου να γνωστοποιηθούν οι επικείμενες αλλαγές στους συνδικαλιστές της κυβερνητικής παράταξης έληξε με επεισοδιακό τρόπο. Οι εκπρόσωποι της ΠΑΣΚΕ αποχώρησαν θορυβωδώς, απορρίπτοντας εξ αρχής τις προτάσεις Γιαννίτση και με τον πρόεδρό τους Χρήστο Πολυζωγόπουλο να καταγράφεται να φέρεται κατά του Υπουργού με βαριές εκφράσεις (Ρωμαιοί, 2013 σ.289). Στις 19 Απριλίου ακολούθησε κυβερνητική σύσκεψη των αρμοδίων Υπουργών, του Τάσου Γιαννίτση, του υφυπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Νίκο Φαρμάκη και του Υπουργός Εθνικής Οικονομίας Γιάννος Παπαντωνίου και κατόπιν ο Σημίτης μαζί με το Γιαννίτση ανακοίνωσαν τα μέτρα. Ακολούθησε στις 20 Απριλίου σύγκληση κοινής σύσκεψης του Εκτελεστικού Γραφείου με την κυβερνητική επιτροπή όπου την παρουσίαση των κυβερνητικών προτάσεων έκανε ο αρμόδιος Υπουργός. Στη διάρκεια της κοινής σύσκεψης αντέδρασαν αρνητικά κορυφαία κομματικά και κυβερνητικά στελέχη, προεξάρχοντων των Κώστα Λαλιώτη, Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ, Κώστα Σκανδαλίδη, Χρήστου Παπουτσή, Υπουργού Εμπορικής Ναυτιλίας και Βάσως Παπανδρέου, Υπουργού Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, σηματοδοτώντας και εγκαινιάζοντας το πρώτο ρήγμα εντός του κυβερνητικού στρατοπέδου. Τα

στελέχη αυτά απέρριψαν όλο το πακέτο των προτάσεων Γιαννίτση και ζήτησαν την έναρξη του κοινωνικού διαλόγου με τους κοινωνικούς φορείς. Ο Πρωθυπουργός καλεί τον αρμόδιο Υπουργό και συνεργάζονται καταλήγοντας στην ανάληψη εκ μέρους του Υπουργού της αρμοδιότητας να επεξεργαστεί το υπό ρύθμιση θέμα και να φέρει σε ορίζοντα χρόνου ολοκληρωμένη πρόταση προς υιοθέτηση από την Κυβέρνηση. Κατόπιν ακολουθούν οι πρώτες επαφές της Κυβέρνησης με τα μέρη της, το Κόμμα και τον συνδικαλιστικό του βραχίονα. Στην περίπτωση του Ασφαλιστικού του 2001 βλέπουμε την περίπτωση και το ενδεχόμενο κατά το οποίο αυτές οι επαφές δεν διεξάγονται ειρηνικά και ολοκληρωμένα αλλά ναυαγούν ή πυροδοτούν ένα εκρηκτικό πλαίσιο το οποίο θα αντιμετωπίσει η απόπειρα διαλόγου. Τα εικοσιτετράωρα που ακολούθησαν η ΓΣΕΕ οργάνωσε συλλαλητήρια τα οποία κλιμάκωσαν την πίεση που ασκούσαν προς την Κυβέρνηση. Στη δεύτερη σύσκεψη που ακολούθησε οι συνδικαλιστές εξέφρασαν εκ νέου την άρνηση και την απόρριψή τους επί της πρότασης του Γιαννίτση για συζήτηση επί των κυβερνητικών θέσεων. Επομένως, εδώ απορρίπτεται συνολικά από τους εκπροσώπους των συνδικαλιστών η πρόταση ακόμα και για διάλογο. Ο φάκελος του Ασφαλιστικού έκλεισε με την ενημέρωση του Πρωθυπουργού εκ μέρους του Γιαννίτση για το αδιέξοδο των διαπραγματεύσεων και της συζήτησης οπότε και ο Κώστας Σημίτης έδωσε το πράσινο φως για την απόσυρση της κυβερνητικής μεταρρυθμιστικής πρότασης.

Το ελληνικό σύστημα χρηματοδότησης του ασφαλιστικού είναι το λεγόμενο σύστημα της τριμερούς χρηματοδότησης. Ουσιαστικά πρόκειται για τρεις διακριτούς πόλους χρηματοδότησης του ασφαλιστικού με τους εργαζομένους να συναποτελούν τον πρώτο, τους εργοδότες το δεύτερο και το κράτος τον τρίτο. Το ελληνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης βασίζεται ως κύριες πηγές οικονομικής αρωγής και υποστήριξης του στις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης και στη φορολογία που χρηματοδοτεί τις έκτακτου ή τακτικού χαρακτήρα κρατικές επιχορηγήσεις. Προκειμένου να διαφυλαχθεί η βιωσιμότητα του ασφαλιστικού, σε περίπτωση που περικόπτονται δαπάνες από μία εκ των τριών πηγών χρηματοδότησης, το ποσό που αφαιρείται θα πρέπει αυτόματα να αναζητηθεί από μια από τις δύο άλλες πηγές, δηλαδή ατές θα συμπιεστούν προκειμένου να καλύψουν το κενό της άλλης ώστε να διατηρηθεί η ισορροπία.

Ο ίδιος ο Γιαννίτσης διακρίνει τις ορατές πολιτικές επιλογές διαχείρισης του ασφαλιστικού ζητήματος σε τρεις (Γιαννίτσης, 2007, σ.32-38):

- i. Τη στρατηγική της σαλαμοποίησης, που συνεπάγεται το σπάσιμο της συνολικής μεταρρύθμισης σε μέρη, σε πακέτα ρυθμίσεων τα οποία ενσωματώνονται και προσαρμόζονται το καθένα με μια χρονική απόσταση μεταξύ τους. Η στρατηγική αυτή εξασφαλίζει κάποια αμιγώς πολιτικά οφέλη σε αυτόν που την ακολουθεί, διότι πρώτον παρουσιάζεται ως μια «ήπια λύση», διότι δεν ανατρέπεται αυτόματα μια κατάσταση αλλά βαθμιαία προωθούνται οι αλλαγές και δεύτερον διαμορφώνει στην κοινωνία και εν προκειμένω στους ενδιαφερόμενους, τους ασφαλισμένους, ασαφή εικόνα για το συνολικό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα και τον στόχο της κυβέρνησης, επομένως έτσι αποτρέπονται οι αντιδράσεις. Στο επίπεδο της κοινωνίας αντίθετα η στρατηγική της σαλαμοποίησης επιφέρει αρνητικές συνέπειες. Ακριβώς ως απόρροια του ανωτέρω, δηλαδή της μη ολοκληρωμένης εικόνας εκ μέρους των ασφαλισμένων για τη συνολική μεταρρύθμιση παγιώνεται ένα σύστημα γενικής αδιαφάνειας. Αυτό γεννά επιπλέον αβεβαιότητα και συνθήκες ανασφάλειας για το κοινωνικό σύνολο με ό,τι συνέπειες αυτό μπορεί να έχει είτε για έννοιες όπως η κοινωνική συνοχή είτε για την ομαλή λειτουργία του ίδιου του πολιτικού συστήματος ως ένα συμβόλαιο μεταξύ διακυβέρνησης και κοινωνίας που μεταξύ άλλων βασίζεται και στην ολοκληρωμένη εικόνα των πολιτικών που προωθούνται. Επιπρόσθετα, θίγει ζήτημα δημοκρατίας και βασικά αποδιοργανώνει τον πολίτη και τους ατομικούς και οικογενειακούς προϋπολογισμούς και προγραμματισμούς. Δηλαδή διαμορφώνονται νέα δεδομένα στα οποία η κοινωνία θα κληθεί να προσαρμοστεί, πολλές φορές με ατομική ευθύνη και δεν θα γνωρίζει το ποια είναι αυτά τα νέα δεδομένα. Τέλος, εξαιτίας της αδιαφάνειας καταλήγουν να αποκρύπτονται και τα βασικά αίτια που εξηγούν και αιτιολογούν τη μεταρρύθμιση. Παραδείγματος χάριν μια εφαρμογή της στρατηγικής της σαλαμοποίησης στο ασφαλιστικό θα υπέκρυπτε από την κοινωνία βασικά δεδομένα με ό,τι επιπτώσεις θα είχε για την ενημέρωση της κοινωνίας για τη μεταρρύθμιση όχι μόνο για να γνωρίζει το τι σχεδιάζει να νομοθετήσει η κυβέρνηση αλλά γιατί σχεδιάζει να το νομοθετήσει, επομένως θα αποτύγχανε να πείσει και η πειθώ είναι από

τα βασικά εργαλεία στην αλληλεπίδραση της διακυβέρνησης με την κοινωνία. Επιπλέον με μια τέτοια απόκρυψη θα στερούνταν και η κυβέρνηση βασικών επιχειρημάτων της για να στηρίξει τη μεταρρυθμιστική απόπειρα. Εν προκειμένω, εάν ακολουθούσε αυτή τη στρατηγική δεν θα έθετε ποτέ στο δημόσιο λόγο το ζήτημα της ανισότητας στην συνταξιοδότηση με μια μερίδα να συνταξιοδοτείται πρόωρα παραδείγματος χάριν στο 45^ο ή στο 50^ο έτος της ηλικίας και λαμβάνοντας ικανοποιητικές συντάξεις, ενώ παράλληλα άλλοι εργάζονται έως το 65^ο έτος και όχι για να εξασφαλίσουν ισόποση σύνταξη, αλλά την κατώτατη των 450 έως 600 ευρώ. Εάν ακολουθούσε αυτή τη στρατηγική δεν θα μπορούσε να θίξει το ζήτημα της ευνοϊκότερης μεταχείρισης κάποιων κατηγοριών ασφαλισμένων συγκριτικά με άλλες ή το θέμα των συντάξεων ορισμένων που αγγίζουν και υπερβαίνουν ακόμα και το 100% των μισθών που λάμβαναν κατά την εργασιακή τους ζωή. Επομένως, ο μεταρρυθμιστής χάνει την ευκαιρία να ανοίξει τη συζήτηση με τους όρους που θέλει και έχει ανάγκη. Τέλος, η εφαρμογή της στρατηγικής της σαλαμοποίησης μπορεί να γεννήσει αμφισβήτηση για τη μεταρρύθμιση, καταλήγοντας να δίνει την εικόνα αποσπασματικής συμπλήρωσης και όχι συνεκτικού και ολοκληρωμένου προγραμματισμού με ενιαία χαρακτηριστικά.

- ii. Τη στρατηγική επιλογή της κρίσης. Αυτή η δεύτερη στρατηγική συνεπάγεται την απότομη αλλαγή πολιτικής σε περίοδο κρίσης. Ουσιαστικά σημαίνει τη ρύθμιση και την λήψη μέτρων σε ακραίες και μη κανονικές συνθήκες, την εκμετάλλευση δηλαδή της κρίσης εκ μέρους της κυβέρνησης ως ευκαιρίας να μεταρρυθμίσει χωρίς αντιδράσεις. Αυτό άμεσα δωρίζει ένα πολιτικό πλεονέκτημα στην κυβέρνηση διότι την καθιερώνει ως έναν παράγοντα που δρα, άρα που αναλαμβάνει δράση για να διαχειριστεί την κρίση και τις συνέπειές της, και μάλιστα που δρα και ορθολογικά στη λογική ότι υπάρχει μια κατάσταση προβληματική, πρέπει να αντιμετωπιστεί, η κυβέρνηση ενεργεί προς αυτήν την κατεύθυνση άρα διέπεται από ένα ορθολογικό και υγιές κίνητρο. Η κοινωνία υπό την επίδραση του προβλήματος θα αποδεχτεί ευκολότερα τις αλλαγές και θα τις ερμηνεύσει τουλάχιστον

ως «αναγκαίο κακό». Άρα η κρίση ως νομιμοποιητικός παράγοντας της ρυθμιστικής πολιτικής και της παρεμβατικής απόπειρας της κυβέρνησης. Η υλοποίηση αυτής της στρατηγικής κυοφορεί ωστόσο τον κίνδυνο η αλλαγή, η μεταρρύθμιση να συντελεστεί με αρκετά απότομο και επιβλητικό τρόπο, εν ολίγοις πιο επώδυνο για την κοινωνία διότι υπό συνθήκες κρίσης και άμεσης ανάγκης μεταρρύθμισης απουσιάζει η αναγκαία -έστω και μικρή- μεταβατική περίοδος για την ενσωμάτωση των νέων δεδομένων. Οι ανάγκες της οξείας κατάστασης δεν θα επιτρέπουν την πολυτέλεια ακόμα και αυτών των μικρών χρονικών περιθωρίων. Στην περίπτωση του ασφαλιστικού αυτό θα σήμαινε τη θυσία μιας γενιάς που βρίσκεται κοντά στη σύνταξη χάριν της απότομης αναδιάρθρωσης και την ανατροπή των ατομικών και οικογενειακών προγραμματισμών οι οποίοι ενδεχομένως από τη γέννηση ενός μεταρρυθμιστικού ασφαλιστικού πανικού θα έμεναν ξαφνικά απροστάτευτοι και ακάλυπτοι ή θα κατέφευγαν σε αυξημένες ιδιωτικές ασφαλιστικές καλύψεις χωρίς όμως μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και ορίζοντα βιωσιμότητας.

- iii. Τη στρατηγική της μεταρρύθμισης. Αυτή χαρακτηρίζεται ως η ιδεατή στρατηγική διότι εξισορροπεί τις διάφορες θετικές τάσεις: τη διαφάνεια, την υπευθυνότητα, την προώθηση μιας μεταρρύθμισης συνολικά και ενιαία και όχι αποσπασματικά. Παραδείγματος χάριν, στο Ασφαλιστικό εγγυάται τη διαφάνεια ως προς το νέο τρόπο σύστημα κατανομής των πόρων του Εθνικού Εισοδήματος στη ζυγαριά των εργαζομένων και των συνταξιούχων. Η διαφάνεια συνδυάζεται με την υπευθυνότητα της καθαρής ενημέρωσης της κοινωνίας για το συνολικό πακέτο της μεταρρύθμισης που προωθείται. Ουσιαστικά η κοινωνία βλέπει το σύνολο της κυβερνητικής ατζέντας. Αποφεύγεται η αποσπασματικότητα αφενός και η αναστάτωση που μπορεί να προκαλέσει η μεταρρύθμιση εν καιρώ κρίσης αφετέρου. Σύμφωνα με τον Τάσο Γιαννίτση αυτή η τρίτη οδός ήταν και η προτιμητέα για το Ασφαλιστικό του 2001, παρά το γεγονός της μη ολοκλήρωσής της εν τέλει.

Ο Γιαννίτσας είχε σε συνέντευξή του διακρίνει, επίσης, τις τρεις πιθανές εκδοχές στον ορίζοντα της διαβούλευσης επί της μεταρρύθμισης:

- i. Να βρεθεί μια βιώσιμη λύση μέσα από επίπονες διαδικασίες όπως στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- ii. Να βρεθεί μια προσχηματική λύση η οποία επί της ουσίας θα κρύψει το πρόβλημα με αποτέλεσμα αυτό να ανακύψει μετά από λίγα χρόνια εκ νέου. Επομένως, μια λύση βασισμένη στην τακτική του στρουθοκαμηλισμού.
- iii. Να υπάρξει τελικά στασιμότητα ως αποτέλεσμα του μειωμένου ενδιαφέροντος και θάρρους εκ μέρους των πολιτών.

B. ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ ΣΕ ΤΡΟΧΙΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ: Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΛΗΞΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ

Ο ούτως ή άλλως έντονος πολιτικός χαρακτήρας των δημοσίων πολιτικών επιβεβαιώνεται και από τον τρόπο της υλοποίησής τους. Πολιτικές αποφάσεις και ρυθμίσεις δεν εφαρμόζονται αυτόματα, αλλά επηρεάζονται από παράγοντες οι οποίοι είτε έχουν προκύψει στη διάρκεια διαμόρφωσής τους είτε ανακύπτουν ως νέοι εμπλεκόμενοι δρώντες στη διάρκεια της υλοποίησής τους. Επηρεάζονται και οι προϋποθέσεις της εφαρμογής της πολιτικής αλλά και το κύρος της εξουσίας των αποφασίζοντων, επιβεβαιώνοντας πως η εφαρμογή των δημοσίων πολιτικών δεν είναι μια διαδικασία εγγυημένα ομαλή απουσία δυσχερειών. Αυτή η παρατήρηση, στην περίπτωση του Ασφαλιστικού, δε συνιστά εξαίρεση. Στον παρόν κεφάλαιο θα εστιάσουμε στη δυναμική της σύγκρουσης μεταξύ των δύο βασικών δρώντων, Κυβέρνησης και συνδικάτων. Ο διαχωρισμός της σύγκρουσης σε τρεις περιόδους γίνεται με κριτήριο τα τρία κομβικά σημεία τα οποία καθόρισαν το χαρακτήρα και την πορεία της σύγκρουσης διότι αποτέλεσαν σταθμούς και για τις κινήσεις και τη στάση των συνδικάτων και για τις κινήσεις που επιχειρούσε να ακολουθήσει η Κυβέρνηση. Τα τρία κομβικά σημεία αυτά είναι το Συνέδριο ΓΣΕΕ, η Απεργία της 26ης Απριλίου και η Πρωτομαγιά του 2001. Επομένως θα παρακολουθήσουμε ξεχωριστά τις κινήσεις της κυβέρνησης και των συνδικάτων όπου και οι δύο διακρίνονται σε τρεις περιόδους με βάση τα συγκεκριμένα κριτήρια.

Η Κυβέρνηση

Η πρώτη περίοδος (Μάρτιος-Απρίλιος 2001): το Συνέδριο της ΓΣΕΕ

Η κυβέρνηση επιχειρεί να σφυγμομετρήσει το κόστος της υπό διαμόρφωση μεταρρύθμισης. Το ασφαλιστικό έχει ανάγκη από «λύσεις μακράς πνοής» (Παπάδης, 2001). Αυτά ήταν τα λόγια του Τάσου Γιαννίτση στην ημερίδα που διοργάνωσε ο ΣΕΒ στις 28 Φεβρουαρίου 2001 με αντικείμενο την “απασχόληση” και τα οποία καταγράφηκαν ως η πρώτη δημόσια κυβερνητική τοποθέτηση για την επικείμενη εμπλοκή της κυβέρνησης με το αντικείμενο της μεταρρύθμισης του Ασφαλιστικού. Η παρέμβαση της κυβέρνησης κατά τον Γιαννίτση έπρεπε να είναι άμεση και η εφαρμογή των λύσεων να έχουν μακροπρόθεσμο ορίζοντα βιωσιμότητας διότι «δεν

μπορεί το Ασφαλιστικό να ανοίγει κάθε 7-8 χρόνια, ούτε να παρατείνεται η ανασφάλεια. Τυχόν μετατόπιση των αποφάσεων στο μέλλον θα επιδεινώσει περαιτέρω τους όρους βιωσιμότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης του συστήματος» (Παπάδης. 2001) .

Η διαρροή των αλλαγών στο ασφαλιστικό σύστημα που πρότεινε η U.K. Government Actuary's (γενική αύξηση ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης στα 65 έτη, κατάργηση της 35ετίας και μετατροπή της σε 40ετία για την καταβολή πλήρους σύνταξης, οριζόντια κατάργηση των πρόωρων συνταξιοδοτήσεων, μείωση ως 20% των συντάξιμων αποδοχών, περιορισμός της σύνταξης στο 60% επί του μισθού (Τσώλης. 2001) εντασσόταν στην κυβερνητική προσπάθεια να σφυγμομετρήσει αφενός τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης και αφετέρου τις αντιδράσεις των συνδικαλιστών της, οι οποίες θα εκφράζονταν στο επικείμενο συνέδριο της ΓΣΕΕ στα μέσα Μαρτίου 2001 (Χατζησάκος. 2001). Οι ημερομηνίες που ανακοινώνει η κυβέρνηση για τη σταδιακή επίσημη ανακοίνωση του βρετανικού πορίσματος και μετά των δικών της «ηπιότερων» προτάσεων δείχνει πως περιμένει την πρώτη αντίδραση των συνδικαλιστών να ξεσπάσει μοιραία στο συνέδριο της ΓΣΕΕ και μετέπειτα υπό την έναρξη της σταδιακής ανακοίνωσης των μεταρρυθμιστικών πακέτων αυτή να έχει εκτονωθεί και να βαίνει μειούμενη σταδιακά (Τερζής. 2001). Το Συνέδριο της ΓΣΕΕ εξελίσσεται όπως αναμενόταν με τις οργισμένες αντιδράσεις των συνδικαλιστών να κλονίζουν την πίστη της κυβέρνησης πως η προοπτική σταδιακής ανακοίνωσης της μεταρρύθμισης θα της εξασφαλίσει το χρονικό περιθώριο εμπέδωσής τους στην κοινωνία. (Κοψίνη, Τερζής.17.03.2001). Στο Συνέδριο ο Γιαννίτσης στην ομιλία του, στις 16 Μαρτίου, προσπάθησε να επαναλάβει τα επιχειρήματά του για την ανάγκη αλλαγών και λύσεων με μακροπρόθεσμο πεδίο εφαρμογής και βιωσιμότητας: *«καθυστερήσεις και αδιαφορία θα θεωρούσε κάποιος ότι θα ωφελήσουν βραχυπρόθεσμα την κυβέρνηση, ωστόσο θα πληρωθούν αργότερα με τον πιο αμείλικτο τρόπο από γενιές ανθρώπων που σήμερα εργάζονται. Αν μείνουμε σε ακινησία και κινδυνολογία, το κόστος θα είναι τεράστιο και εκρηκτικό. Θα βρεθούμε μετά από λίγα χρόνια με έντονα προβληματικά ασφαλιστικά ταμεία με αποτέλεσμα να γονατίσουν τότε οι εργαζόμενοι από το βάρος των υποχρεώσεων που θα τους έχουνε συσσωρεύσει»* (Το Βήμα, 16.03.2001).

Οι συνδικαλιστές βρίσκουν ταυτόχρονα έναν απρόσμενο σύμμαχο στο πρόσωπο του Προέδρου της Δημοκρατίας (ΠτΔ) Κωστή Στεφανόπουλου, οι δηλώσεις

του οποίου από βήματος του Συνεδρίου της ΓΣΕΕ ξεκάθαρα υπέρ των αιτημάτων των συνδικάτων ενθαρρύνουν την αυτοπεποίθηση τους και αν μη τι άλλο θορυβούν την κυβέρνηση Σημίτη. Η απασχόληση του Προέδρου της Δημοκρατίας με το να πάρει θέση σε ένα ζήτημα έχει τρεις βασικές αναγνώσεις. Η πρώτη είναι πως διαφέρει από ένα διάγγελμα ή μια γενική δήλωση, καθώς παίρνει θέση υπέρ ή κατά μιας συγκεκριμένης νομοθετικής απόπειρας, άρα στέλνει και πολιτικό μήνυμα. Η δεύτερη είναι πως λόγω της ιδιότητάς του προσδίδει στο θέμα και έναν ευρύτερο εθνικό χαρακτήρα. Η τρίτη είναι ότι επιλέγει να εκφράσει μια κοινωνική μερίδα, εν προκειμένω πλειοψηφική, άρα συμπεριλαμβάνεται ως πολιτειακός βέβαια δρώντας στο πλαίσιο της επιβεβαιώνοντας και τον πολιτικό της χαρακτήρα και επιλέγοντας να εκφράσει κάποιους εμπλεκομένους σε αυτήν. *(Το Βήμα, 16.03.2001)*.

Η επίσης διακηρυγμένη πρόθεση της ΠΑΣΚΕ να μη διστάσει να συγκρουστεί με το κόμμα προσθέτει επιπλέον βάρος στον κυβερνητικό προβληματισμό ο οποίος μετατρέπεται σε σύμβουλο κωλυσιεργίας ανακοίνωσης της μεταρρύθμισης και μετατόπισής της στο μέλλον. Το κυβερνητικό στρατόπεδο δε συμπιέζεται μόνο από τις πρώτες οργισμένες αντιδράσεις των συνδικαλιστών, την απερίφραστη θέση του ΠτΔ και την τροχιά σύγκρουσης στην οποία έχει μπει με την ΠΑΣΚΕ, αλλά αντιμετωπίζει και τα πρώτα σύννεφα στο εσωτερικό με τους φόβους και τις ενστάσεις των παλιών «παπανδρεϊκών» στελεχών που ζητούν από την τεχνοκρατική πτέρυγα την άσκηση ηπιότερης πολιτικής.

Η ημερομηνία ανακοίνωσης των προτάσεων της καθώς και του ακριβούς βρετανικού πορίσματος αναβάλλεται για τις πρώτες δύο εβδομάδες του Απριλίου, ενώ τουλάχιστον η βρετανικές προτάσεις έπρεπε ήδη να είχαν ανακοινωθεί το Μάρτιο. Παράλληλα δίνεται μια έμφαση στο λόγο της Κυβέρνησης για την κοινωνική αναγκαιότητα και το κοινωνικό συμφέρον που θα εξυπηρετήσουν οι μεταρρυθμίσεις, αντικαθιστώντας δηλαδή τους οικονομικούς και τους αριθμητικούς όρους και σκοπούς (Παπάδης. 21.03.2001). Ο Γιαννίτσης δε σχολίασε τη θέση του ΠτΔ, επέμεινε στη σθεναρή υπεράσπιση της ανάγκης μεταρρύθμισης και προσπαθούσε να εξασφαλίσει και να προκαταβάλει την εσωκομματική και εσωκυβερνητική στήριξη επιβεβαιώνοντας στο δημόσιο διάλογο το αρραγές του κυβερνητικού μετώπου: «θεωρώ δεδομένη τη στήριξη της κυβέρνησης στο ασφαλιστικό. Η κυβέρνηση δεν εκλέχτηκε για να κάθεται αυτάρεσκα αλλά για να λύσει προβλήματα και όποιος δεν θέλει ας αναλάβει τις ευθύνες του» *(Κοψίνη)*.

21.03.2001). Χαρακτήρισε δε, το σύνολο των κομμάτων της αντιπολίτευσης που αντιδρούσαν για τις μειώσεις των συντάξεων και την αύξηση των ηλικιακών ορίων συνταξιοδότησης και κατηγορούσαν την κυβέρνηση για ένδειξη κοινωνικής αναλγησίας ως «*Δον Κιχώτες που ψάχνουν ανεμόμυλους και δεν βρίσκουν πουθενά*» (Κοψίνη. 21.03.2001). Η ανακοίνωση των μεταρρυθμίσεων ορίστηκε για την 19^η Απριλίου και διευκρινίστηκε από τον αρμόδιο Υπουργό Τύπου Δημήτρη Ρέππα πως δεν πρόκειται για την οριστική μορφή των αλλαγών, προκειμένου να εκφραστούν και οι θέσεις των κοινωνικών εταίρων και να ξεκινήσει ο διάλογος. Παράλληλα προέκυπτε ένα ζήτημα σοβαρότητας και αξιοπιστίας της Κυβέρνησης από το γεγονός πως το βρετανικό πόρισμα διαρρεόταν πως δεν είχε φτάσει στην ολοκληρωμένη του μορφή στην Κυβέρνηση παρά τις αντίθετες τοποθετήσεις Γιαννίτση (Κ. Παπάδης, «*Εφικτές λύσεις στο Ασφαλιστικό*», *Βήμα, Τετάρτη 21 Μαρτίου 2001*).

Ο Βρετανικός Οίκος των εμπειρογνομόνων τελικά κατέληξε σε ένα πόρισμα-κόλαφο σύμφωνα με το οποίο το Ασφαλιστικό περιγραφόταν συνοπτικά ως μη βιώσιμο και παράλληλα καταγραφόταν η ανάγκη βαθιών τομών και παρεμβάσεων που θα ανέτρεπαν με τρόπο θεαματικό δεδομένα που θεωρούνταν βασικά κεκτημένα στην ελληνική κοινωνία. (Τσώλης.18.04.2001).

Η Κυβέρνηση επιλέγει να ακολουθήσει μια μετριοπαθή στάση συνδυάζοντας κάποιες προτάσεις για τον “εξορθολογισμό” του Ασφαλιστικού με παράλληλη ενίσχυση της τριμερούς χρηματοδότησης, ενώ ταυτόχρονα στη σύσκεψη ανώτερων κομματικών στελεχών με το Γιαννίτση εκφράστηκε η προσέγγιση η κυβέρνηση να ακολουθήσει μια ήπια προσέγγιση με τα συνδικάτα προκειμένου αφενός να μην πυροδοτηθεί το κλίμα και αφετέρου να επιτευχθούν και κάποιες υποχωρήσεις από μεριάς τους (Τσώλης. 18.04.2001). Η Κυβέρνηση Σημίτη είναι η μόνη που εμμένει στη διεξαγωγή του κοινωνικού διαλόγου και αυτό φαίνεται από την προσήλωση του κόμματος σε αυτήν. Απαρέγκλιτα ο στόχος είναι η διατήρηση της προοπτικής του διαλόγου και έτσι εξηγείται και η ήπια στάση απέναντι στα συνδικάτα.

Την 19^η Απριλίου, καταληκτική της κοινής συνεδρίασης της Κυβερνητικής Επιτροπής και του Εκτελεστικού Γραφείου του ΠΑΣΟΚ, ο Κώστας Σημίτης ανακοίνωσε τις αλλαγές κάνοντας έκκληση βοήθειας άμεσα στην κοινωνία και στα κοινοβουλευτικά αντιπολιτευτικά κόμματα και έμμεσα στους εσωκομματικούς διαφωνούντες. Έκανε επίσης έκκληση για «*σύνεση και αποφασιστικότητα*»

προκειμένου να εξασφαλιστεί η οικοδόμηση ενός συστήματος το οποίο θα είναι μεν «βιώσιμο» θα διασφαλίζει και θα εγγυάται δε τα «ασφαλιστικά δικαιώματα» (Λάμπιας. 19.04.2001). Για να καμφθεί το μέτωπο των συνδικαλιστών η Κυβέρνηση επιχειρεί να υπογραμμίζει το θετικό κοινωνικό αντίκτυπο της μεταρρύθμισης και να επαναλαμβάνει την πρόσκληση στον κοινωνικό διάλογο. Ο Σημίτης θέλει να αποφύγει την κοινωνική ερμηνεία των εννοιών «κοινωνικό συμφέρον» και «εκσυγχρονισμός» ως εννοιών αντικρουόμενων. Στη στρατηγική του προσπαθεί να εξισορροπήσει την κοινωνική δυσαρέσκεια και τις συνέπειές της, την εσωκομματική αμφισβήτηση, τη διεξαγωγή του κοινωνικού διαλόγου, την επίτευξη συμβιβασμού μέσω μιας συναίνεσης, τη συζήτηση εντός ενός βραχέως χρονικού διαστήματος μέχρι την έναρξη των θερινών τμημάτων της Βουλής τα οποία και θα συμπεριλάβουν ως αντικείμενο εργασίας το Ασφαλιστικό. Θέλει δηλαδή να πετύχει μέσα από αυτό μια σύντομη διαδικασία, με έναν «διάλογο-express» (Τερζής. 19.04.2001) ο οποίος θα δώσει ένα μίνιμουμ αναγκαίο αλλά όχι επαρκές χρονικό περιθώριο έκφρασης της αντίδρασης μεταξύ των δρώντων (κόμματα, εσωκομματικοί διαφωνούντες, συνδικάτα), θα καταλήξει σε έναν βεβιασμένο συμβιβασμό, ο οποίος θα είναι το κυβερνητικό νομοσχέδιο για το Ασφαλιστικό στην οριστική του εκδοχή, το οποίο και θα περάσει και θα ψηφιστεί αμέσως στη Βουλή στα θερινά τμήματα του Ιουνίου, όπου η εποχή και η απουσία του μεγαλύτερου μέρους των βουλευτών θα καταστήσει τη διαδικασία συζήτησης στην Επιτροπή και της ψηφοφορίας στην Ολομέλεια όσο πιο «αθόρυβη» γίνεται. Το σχέδιο ναυαγεί από την πρώτη στιγμή λόγω εσωκομματικής αντίδρασης (Κ. Λαλιώτης, Ευ. Βενιζέλος, Χρ. Παπουτσής, Β. Παπανδρέου, Απ. Κακλαμάνης) που επισημαίνει σε μια καλύτερη επικοινωνία των μέτρων προς την κοινωνία και τη διεύρυνση του χρονικού ορίζοντα για τη διεξαγωγή του διαλόγου, αναγκάζοντας το Σημίτη να τον παρατείνει διακηρυκτικά ως το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. (Παπαδιόχος. 20.04.2001). Εξάλλου ο Χρ. Πολυζωγόπουλος είχε ήδη δηλώσει μετά την ανακοίνωση των αλλαγών την άρνηση της ΓΣΕΕ να αποδεχτεί ένα διάλογο-express, αντιπαραβάλλοντας πως ανάλογες διαδικασίες σε χώρες του εξωτερικού διαρκούν έως και χρόνια (Τερζής.19.04.2001).

Τα κυβερνητικά μέτρα που ανακοίνωσε η κυβέρνηση περιελάμβαναν (Κοψίνη. 20.04.2001, Καθημερινή 19.04.2001 και Χατζητσάκος 19.04.2001):

- i. Αύξηση του ορίου ηλικίας στα 65 έτη για τα δύο φύλα ανεξαρτήτως επαγγέλματος.

- ii. Τα 15 έτη ασφάλισης ανέρχονται ως η μίνιμουμ προϋπόθεση για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος.
- iii. Κατάργηση της 35ετίας και αντικατάστασή της από την 40ετία με χρονικό ορίζοντα το 2007.
- iv. Το ποσοστό αναπλήρωσης της σύνταξης θα ανέρχεται στο 80%(60% η κύρια και 20% η επικουρική) του συντάξιμου μισθού.
- v. Αναθεώρηση της κατηγοριοποίησης των επαγγελματιών σε βαρέα και ανθυγιεινά (χωρίς παράλληλη αλλαγή του ασφαλιστικού καθεστώτος σε αυτά).
- vi. Αλλαγή της βάσης υπολογισμού της σύνταξης από την τελευταία 5ετία ή τον τελευταίο μισθό στην πιο καλή δεκαετία της τελευταίας 15ετίας.
- vii. Κατάργηση ευνοϊκών διατάξεων για τις μητέρες.
- viii. Ενοποίηση των 46 Ταμείων κύριας ασφάλισης σε 8 (ΔΕΚΟ, ΙΚΑ, ΟΑΕΕ, δημοσιογράφοι αγρότες, τράπεζες, επιστήμονες, Δημόσιο).

Δεύτερη Περίοδος (Απρίλιος 2001): η Απεργία της 26^{ης} Απριλίου

Η κυβέρνηση δοκιμαζόταν επομένως, από ένα διπλό μέτωπο που συναπαρτιζόταν αφενός από τις έντονες και ολοένα αυξανόμενες αντιδράσεις των συνδικαλιστών και της κοινωνίας και αφετέρου από τις εσωκομματικές προστριβές που έφθειραν και την εσωτερική της δομή και την εξωτερική της εικόνα.

Οι συνδικαλιστές αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στον κοινωνικό διάλογο μετά την ανακοίνωση των αλλαγών. Σε απάντηση ο Ρέππας σχολίασε μεταξύ άλλων πως «όλοι έχουν ευθύνη και χρέος να ανταποκριθούν στην πρόσκληση του κοινωνικού διαλόγου και να τεκμηριώσουν τις απόψεις τους με επιχειρήματα, χωρίς στείρα συνθηματολογία και πυροτεχνήματα» (Καραγιάννη, 21.04.2001).

Ο Γιαννίτσης επιμένει πως η προσέγγιση της κυβέρνησης επί της αρχής είναι ρεαλιστική, φέρει κοινωνικό χαρακτήρα και είναι παράλληλα ανοιχτή σε προσθέσεις

που θα προκύψουν στη διαδικασία του διαλόγου (*Καρακούσης, 22.04.2001*). Παρά την επιμονή της στην έναρξη του κοινωνικού διαλόγου και παρά τις απόπειρες του Γιαννίτση να πείσει πως δε θα πληγούν οι γενιές που βρίσκονται κοντά στη σύνταξη από τις αλλαγές, η κυβέρνηση θα προχωρήσει στην πρώτη της υποχώρηση αναγκαζόμενη και αποδεχόμενη να δώσει στις 22 Απριλίου μέσω Δελτίου Τύπου του Υπουργείου Εργασίας περισσότερες εξηγήσεις στα εξεγερμένα συνδικάτα (*Καρακούσης, 22.04.2001*). Παράλληλα, μέσω του Ρέππα, η Κυβέρνηση θα δηλώσει πως δεν υπάρχουν σημεία αδιαπραγμάτευτα στις αλλαγές και θα επαναλάβει την πρόσκληση στο διάλογο. Ταυτόχρονα όμως η Κυβέρνηση είτε με δηλώσεις άλλων στελεχών είτε με διαρροές αφήνει να εννοηθεί πως είναι αποφασισμένη να επιμείνει στη δική της ατζέντα, καταλήγοντας να διαμορφώνει για τον εαυτό της μια εικόνα αντίφασης ή και εμπαιγμού (*Μπουρδάρας, 24.04.2001*). Η εικόνα αυτή αποδίδεται στην πίστη κατά βάθος της κυβέρνησης πως η προκηρυγμένη απεργία της 26^{ης} Απριλίου θα λειτουργήσει ως βαλβίδα αποσυμπίεσης, εκτονώνοντας εν τέλει τις κοινωνικές αντιδράσεις και φέροντας στο προσκήνιο τους πιο ψύχραιμους που θα δεχτούν εν τέλει να συμμετάσχουν στον κοινωνικό διάλογο και στον πρώτο γύρο των διαπραγματεύσεων (*Λαμπιάς, 24.04.2001*). Παράλληλα η κυβέρνηση αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο να καταθέσει το νομοσχέδιο στη Βουλή προς συζήτηση και ψήφιση παρά την άρνηση της ΓΣΕΕ και άνευ κοινωνικού διαλόγου προηγουμένως (*Κοψίνη, 25.04.2001*). Αυτή η μόνιμη αμφιταλάντευση μεταξύ διαλλακτικότητας και αδιαλλαξίας, πρώτον, αποδεικνύει την ύπαρξη μιας βασικής ατζέντας που ήταν αποφασισμένο πως δεν επρόκειτο να αλλάξει και δεύτερον, αντανακλά όλες τις αντιφάσεις στο κυβερνητικό και κομματικό μέτωπο της Χαριλάου Τρικούπη. Δεν είναι τυχαίο πως κυβερνητικοί παράγοντες ταύτιζαν το υπό κατάθεση νομοσχέδιο με “ψήφο εμπιστοσύνης” στην κυβέρνηση Σημίτη (*Καραγιάννη, 22.04.2001, Παπαδιόχος, 22.04.2001*). Ο Σημίτης ανέλαβε πρωτοβουλίες για κομματικές συσκέψεις και σύγκληση των κομματικών οργάνων στο νομαρχιακό επίπεδο, σε ένα περιβάλλον που ο Γραμματέας του Κόμματος Κώστας Σκανδαλίδης δήλωνε απευθυνόμενος σε αυτόν: «για ποιο κόμμα μιλάς πρόεδρε, αφού ούτε και εμείς ξέρουμε τι θέλουμε» (*Καραγιάννη, 21.04.2001*).

Ρήξη σημειώνεται εντός του ΠΑΣΟΚ και μέσα στο εκσυγχρονιστικό μπλοκ με πρωτοβουλία του παλιότερου συνεργάτη του Σημίτη, Θεόδωρου Τσουκάτου την 23^η Απριλίου με επιστολή που στέλνει, η οποία είναι συνυπογεγραμμένη από κοινού

με άλλους εκσυγχρονιστές βουλευτές, εκφράζοντας την αντίθεσή του στις προτεινόμενες αλλαγές (*Καραγιάννη, 21.04.2001*). Κατά τη συνεδρίαση της 25^{ης} Απριλίου το ρήγμα διευρύνεται κι άλλο με την παράδοση μιας νέας επιστολής την οποία συνυπογράφουν 63 μέλη της Κεντρικής Επιτροπής συμπεριλαμβανομένων 21 βουλευτών. Αμφισβητούν την συνολική κυβερνητική πολιτική και καλούν σε έκτακτη σύγκληση των κομματικών οργάνων και της κοινοβουλευτικής ομάδας. Τίθεται ζήτημα αλλοίωσης των ιδεολογικών, ταυτοτικών φυσιογνωμικών χαρακτηριστικών του ΠΑΣΟΚ και η κυβέρνηση κατηγορείται ότι απλώς παρατείνει μια διαδικασία χωρίς ούτε να δίνει λύσεις προχωρώντας τη μεταρρύθμιση ούτε αναλαμβάνοντας ουσιαστικές πρωτοβουλίες για τον κοινωνικό διάλογο. Το κόμμα μοιάζει διαιρεμένο στα δύο και ο πρωθυπουργός να προσπαθεί να περάσει ένα πακέτο αλλαγών με το μισό του κόμμα απέναντι. Κάτω από αυτήν την πίεση χάνει την όποια θέση επίθεσης και κινούμενη αμυντικά υποχωρεί. Ο Γιαννίσης δήλωσε στη διάρκεια συνεδρίασης του τομέα κοινοβουλευτικού ελέγχου του ΠΑΣΟΚ την πρόθεσή του να ανακαλέσει τις προτάσεις του και να εκκινήσει το διάλογο με τα συνδικάτα υπό την προϋπόθεση ότι εντός του έτους θα κατέληγαν σε αποτέλεσμα που θα επέλυε το πρόβλημα (*Λαμπιάς, 26.04.2001*).

Η κυβέρνηση απέτυχε και να εκκινήσει έναν ομαλό διάλογο υπερβαίνοντας τις εκρήξεις των συνδικάτων και εντάσσοντάς τα σε αυτόν και να διατηρήσει αλώβητο το σώμα της, εντός του οποίου σχηματιστήκαν δύο διακριτά στρατόπεδα, οι «εκσυγχρονιστές» και οι «παλαιοκομματικοί» (*Παπαδιόχος, 28.04.2001*). Οι εσωκομματικοί διαφωνούντες αμφισβήτησαν το σύνολο της πολιτικής Σημίτη στο Ασφαλιστικό, όταν είδαν το κοινωνικό προφίλ της κυβέρνησης να κλονίζεται και πολύ σημαντικά κομματικά στελέχη να μην στηρίζουν τον πρωθυπουργό. Το χάσμα στο εσωτερικό του κόμματος, τα «δύο ΠΑΣΟΚ» δηλαδή όπως χαρακτηρίστηκαν, δηλωνόταν ακόμα και από τις διαφορετικές δηλώσεις μεταξύ στελεχών του ως προς το πώς σχολίαζαν ακόμα και την ανακοίνωση του παγώματος των προτάσεων εκ μέρους του Γιαννίτη. Ο Σημίτης παραδέχθηκε πως έσφαλε στο Ασφαλιστικό δηλώνοντας για τον κοινωνικό διάλογο πως η κυβέρνησή του αντί να συμβάλει στην πραγματοποίησή του, μάλλον τον παρεμπόδισε εν τέλει, (*Καραγιάννη, 28.04.2001*), μη επικοινωνώντας και προσεγγίζοντας ορθά τους συνδικαλιστές και κάνοντας λάθη στη διαχείριση ενός «ανοικτού» όπως το χαρακτηρίζει κατά τα άλλα προβλήματος όπως το Ασφαλιστικό.

Η κυβέρνηση τελούσα υπό καθεστώς εσωκομματικού πανικού και πολιτικής πίεσης, με την εσωκομματική αντιπολίτευση να αντιδρά συνεπικουρούμενη από τους συνδικαλιστές, εξωθείται στην απόφαση ακύρωσης του μεταρρυθμιστικού πακέτου των αλλαγών με το Σημίτη να κάνει λόγο για την ανάγκη έναρξης ενός διαλόγου από μηδέν χωρίς κανένα προαπαιτούμενο, λίγες μόνο μέρες μετά από όταν καλλιεργούσε την εικόνα της αποφασιστικότητας εκ μέρους της κυβέρνησής του να προχωρήσει τουλάχιστον στον κεντρικό «σκληρό πυρήνα» των αλλαγών άνευ όρων.

Τρίτη Περίοδος (Μάιος 2001): η Πρωτομαγιά του 2001

Τα μέτωπα που ιεραρχεί ο Σημίτης είναι η επαναφορά του κόμματος στην εσωτερική του ισορροπία και η αναθέρμανση των συνομιλιών του με τη ΓΣΕΕ προκειμένου να πεισθεί για την πρόθεση του ΠΑΣΟΚ να δεσμευτεί να ικανοποιήσει το πρωταρχικό αίτημά της, τη διατήρηση και ενίσχυση της συμμετοχής του κράτους στην τριμερή χρηματοδότηση. Προς αυτήν την κατεύθυνση δεσμεύεται κατά τη συνεδρίαση της Κοινοβουλευτικής Ομάδας που ακολουθεί (Νικολάου. 3.05.2001). Εκεί προσπαθεί να κατευνάσει τα πνεύματα των «παλαιοκομματικών» δεσμευόμενος να ικανοποιήσει κάποια από τα αιτήματα των συνδικαλιστών αλλά και να τους διασαφηνίσει πως οι πολιτικές της περιόδου 1981-1989 είχαν και αρνητικές πλευρές και δεν μπορούν να επανέλθουν ως μέρος της κεντρικής πολιτικής ατζέντας του ΠΑΣΟΚ (Παπαδιόχος. 3.05.2001).

Ωστόσο, η αντίδραση των παπανδρεϊκών βουλευτών που σημειώθηκε βασιζόταν ακριβώς στον τρόπο διαχείρισης της πορείας του διαλόγου από τη μεριά της κυβέρνησης και του πρωθυπουργού. Σημειώθηκε αμφισβήτηση από τον Ροβέρτο Σπυρόπουλο για το εάν υπάρχει σχέδιο, πως η κύρια ευθύνη για τη διεξαγωγή της διαβούλευσης βαρύνει τον πρωθυπουργό, ο Θεόδωρος Κατσανέβας θα αμφισβητήσει τη μεταρρύθμιση δηλώνοντας πως δεν θα την ψηφίσει και πως δεν θα κατέλθει εκ νέου υποψήφιος του ΠΑΣΟΚ υπό την ηγεσία Σημίτη, ο Δημήτρης Γεωργακόπουλος θα εγκалέσει την κυβέρνηση που και το κόμμα για τη μη πρόληψη των αντιδράσεων που θα προκαλούσε στην κοινωνία η μεταρρύθμιση, ενώ ο Μανώλης Δασκαλάκης αξιολόγησε ως αποτυχημένο τον «τεχνοκρατικό εκσυγχρονισμό» (Παπαδιόχος.3.05.2001).

Την 9^η Μαΐου 2001 ο Γιάννος Παπαντωνίου δημοσιεύει στην Κυβερνητική Επιτροπή του ΠΑΣΟΚ ένα σχέδιο για τη χρηματοδότηση του Ασφαλιστικού από το κράτος. Με αυτό κομματικά στελέχη που αμφισβήτησαν την ηγεσία Σημίτη ρίχνουν τους τόνους. Το ΠΑΣΟΚ μοιάζει πιο εξωστρεφές και έτοιμο να ξεκινήσει τις επαφές με τους συνδικαλιστές. Τα πρώτα μηνύματα προς το Σημίτη από τους συνδικαλιστές είναι θετικά (*Μπουρδάρας, 10.05.2001*). Η ΓΣΕΕ πάντως θα απορρίψει την πρόταση του Υπουργού Οικονομίας υπό την εκτίμηση ότι τα Ταμεία θα καταλήξουν εκ νέου ελλειμματικά από το 2005. (*Καραγιάννη, 10.05.2001*)

Η κυβέρνηση αποφασίζει να παράσχει τέσσερις εγγυήσεις στους συνδικαλιστές προκειμένου να προσέλθουν στο διάλογο (*Παπαδοκωστόπουλος, 10.05.2001*):

- i. Δέσμευση ότι το ασφαλιστικό σύστημα στην Ελλάδα θα εξακολουθήσει να έχει δημόσιο χαρακτήρα.
- ii. Δέσμευση ότι θα συμμετέχει το κράτος στην τριμερή χρηματοδότηση.
- iii. Το ύψος της συμμετοχής του κράτους θα οριστεί στον κοινωνικό διάλογο κατόπιν διαπραγματεύσεων.
- iv. Η κατοχύρωση αυτών των χρηματοδοτήσεων θα ρυθμιστεί νομοθετικά.

Το ΠΑΣΟΚ πλέον ζητά τη συμμετοχή των συνδικαλιστών στο διάλογο όντας σε ευάλωτη ωστόσο αυτές οι κινήσεις από πλευράς κυβέρνησης φέρνουν κάποιο αποτέλεσμα καθώς ο Χρήστος Πολυζωγόπουλος δείχνει θετικός για επικείμενη συμμετοχή της ΓΣΕΕ. Ο Υπουργός Ανάπτυξης Ν. Χριστοδουλάκης αναφέρει ότι ο πρωθυπουργός φέρει τα δύο κύρια χαρακτηριστικά που οδηγούν στην ολοκλήρωση μιας πολιτικής προσπάθειας, την πειθώ και την αποτελεσματικότητα Υπουργού Ανάπτυξης Ν. Χριστοδουλάκη (*Νικολάου, 13.05.2001*).

Ο Σημίτης δεν θα προχωρήσει σε καμία πιο συγκεκριμένη δέσμευση για την τριμερή εκ μέρους του κράτους και η παραπομπή του στη συζήτηση και στις διαπραγματεύσεις που θα λάβουν χώρα στο διάλογο και το πλαίσιο ακριβώς του διαλόγου χαρακτηρίζεται από γενική αοριστία εκ μέρους της κυβέρνησης. Έτσι όταν οι ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ προσκαλούνται από το Γιαννίτση στη συμμετοχή στο διάλογο της 30^{ης} Μαΐου το κλίμα έχει ήδη σηματοδοτεί από τη γενική καχυποψία. Παράλληλα υπάρχουν καταγραφές ότι οι Πολυζωγόπουλος και Σπύρος Παπασπύρος, πρόεδροι

της ΓΣΕΕ και της ΑΔΕΔΥ αντίστοιχα, υφίστανται κομματικές πιέσεις προκειμένου να συμμετάσχουν στο διάλογο (Νικολάου. 13.05.2001). Στο Εκτελεστικό Γραφείο της 28^{ης} Μαΐου ενόψει της συνάντησης με τη ΓΣΕΕ επικυρώνεται ένα κείμενο στο οποίο αναφέρεται η εγγύηση για το δημόσιο χαρακτήρα του Ασφαλιστικού και η εξασφάλιση των πόρων από το κράτος για τη χρηματοδότηση. Αυτό υπακούει στη λογική να μην μείνει κανένα επιχείρημα στην άλλη πλευρά των συνδικαλιστών ώστε να αρνηθούν τη συμμετοχή στο διάλογο (Λαμπιάς.30.05.2001).

Ωστόσο, στην συνάντηση με το Γιαννίτση, η ΓΣΕΕ αποχωρεί απορρίπτοντας τη συμμετοχή στο διάλογο. Ο Σημίτης επιχειρεί να επαναφέρει τη δέσμευση της κυβέρνησης για επίλυση του Ασφαλιστικού αλλά θα δεχτεί εκ νέου την εσωκομματική κριτική (Παπαδιόχος. 2.06.2001).

Τα Συνδικάτα

Η πρώτη περίοδος (Μάρτιος-Απρίλιος 2001): το Συνέδριο της ΓΣΕΕ

Η πρώτη αντίδραση στη μεταρρυθμιστική ατζέντα της κυβέρνησης Σημίτη σημειώνεται από τη ΓΣΕΕ την 20η Φεβρουαρίου μέσω της ανακοίνωσης του πορίσματος από τη μελέτη του ΙΝΕ της ΓΣΕΕ για το καθεστώς της κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα, η οποία καταλήγει πως το ασφαλιστικό βρίσκεται σε θέση δυσμενή, αναγνωρίζοντας πως σημειώνει κάθε χρόνο διαχειριστικό έλλειμμα ενός τρισεκατομμυρίου δραχμών και τα όρια βιωσιμότητάς του είναι εξαιρετικά περιορισμένα σε ορίζοντα τριετίας (Κοψίνη, 21.02.2001). Σύμφωνα με τον υπολογισμό της εμπειρογνομοσύνης του ΙΝΕ της ΓΣΕΕ το Ασφαλιστικό αναπληρώνει υπό τη μορφή συντάξεων μόνο το 44% επί των εισφορών (Κοψίνη. 21.02.2001). Η ΓΣΕΕ αρνείται επί της αρχής την όποια μεταβολή και παρέμβαση στο ισχύον σύστημα και δηλώνει την αντίθεσή της στην πρωτοβουλία της κυβέρνησης και επιμένει στη στήριξη και επέκταση της κρατικής χρηματοδότησης του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης (με συμπερίληψη και όσων εντάχθηκαν στην εργασία έως το 1993) με παράλληλη απόρριψη του ιδιωτικού τομέα. Ο δε πρόεδρος της ΓΣΕΕ Χρήστος Πολυζωγόπουλος θα δηλώσει πως «τα περί εθνικής σύνταξης με ενίσχυση ιδιωτικών εταιρειών στον δεύτερο πυλώνα και αποκλειστική σύνδεση με ιδιωτικά προγράμματα στον τρίτο πυλώνα ασφάλισης, ανήκουν σε άλλο αστερισμό»

(Κοψίνη, 21.02.2001). Ήδη αυτή η πρώτη συγκροτημένη αντίδραση και διάσταση μεταξύ συνδικαλιστικού κόσμου και ΠΑΣΟΚ συνιστά προάγγελο της μεγαλύτερης έντασης που θα ακολουθήσει τους επόμενους μήνες της άνοιξης του 2001.

Οι πρώτες διαρροές επί του βρετανικού πορίσματος του U.K. Government Actuary' s στα μέσα Μαρτίου συμπίπτουν χρονικά με την έναρξη των εργασιών του 30^{ου} Συνεδρίου της ΓΣΕΕ. Μεταξύ 14 και 16 Μαρτίου οι συνδικαλιστές θα εκφράσουν την πρώτη συντεταγμένη και επίσημη αντίδραση και αντίθεση στην κυβερνητική πρωτοβουλία, με διαφορετικούς όμως προσανατολισμούς, αναλόγως της παράταξης στην οποία συσπειρώνονται. Αυτό αντανακλάται και στη νέα σύνθεση της διοίκησης που εκλέγεται στο Συνέδριο με εκ νέου ανανέωση της θητείας Πολυζωγόπουλου στην προεδρεία της ΓΣΕΕ και στην Γραμματεία της ΠΑΣΚΕ, συνδικαλιστικής παράταξης του κυβερνητικού ΠΑΣΟΚ. Η νέα διοίκηση διά στόματος Πολυζωγόπουλου αμφισβήτησε τη βρετανική μελέτη και τις «σκληρές» λύσεις που φερόταν πως πρότεινε αλλά ταυτόχρονα δήλωσε «παρούσα» στον επικείμενο διάλογο. Χρ. Κοψίνη, Γ. Τερζή, «Πρεμιέρα Συνεδρίου με συμφωνίες αλλά και αντεγκλήσεις» (Καθημερινή, 14.03.2001). Η κάθε συνδικαλιστική παράταξη που εκπροσωπούσαν στη διοίκηση και στο Σώμα του Συνεδρίου προχωρούσε στη σύνταξη της δικής της εκτίμησης και ανακοίνωσης για τις εξελίξεις αλλά η διάσταση εκ μέρους της ΠΑΣΚΕ εμπειρείχε το συγκρουσιακό στοιχείο στο εσωτερικό της κυβέρνησης καθώς επρόκειτο για διαζύγιο με τους δικούς της συνδικαλιστές. Οι θέσεις της ΠΑΣΚΕ κινούνται στον προσανατολισμό της διατήρησης όσων θεωρούνται ασφαλιστικά και κοινωνικά κεκτημένα και πιο συγκεκριμένα περιλαμβάνουν τη διατήρηση του ορίου συνταξιοδότησης και του ποσού των συντάξεων και την υποστήριξη της τριμερούς χρηματοδότησης σύμφωνα με ένα μοντέλο κατάθεσης εισφορών με διαβαθμίσεις (2/9 από τους εργαζομένους, 3/9 από το κράτος και 4/9 από την εργοδοσία) (Βήμα.14.03.2001). Επιπλέον, εκφράζεται η εναντίωση στη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στην επικουρική σύνταξη μέσω της θέσης του Πολυζωγόπουλου πως «η ιδιωτική ασφάλιση, λειτουργεί χωριστά από την κοινωνική. Είναι καθαρά κερδοσκοπική και δεν έχει θέση στη λειτουργία του συστήματος» (Παπάδης, Χαροντάκης, 23.03.2001) ενώ αναφορικά με το διάλογο και ο Πολυζωγόπουλος και ο Ορφανός, εκπρόσωπος της ΠΑΣΚΕ εκφράστηκαν εμμέσως δηλώνοντας ο πρώτος πως ο διάλογος «δεν είναι μια διαδικασία ενσωμάτωσης, δεν ακυρώνει την ταξική πάλη» και ο δεύτερος ότι «ο διάλογος δεν ακυρώνει τους

αγώνες, ούτε αποτελεί άλλοθι σε προθέσεις. Είναι αναπόσπαστο κομμάτι της δράσης των συνδικάτων και αναντικατάστατο εργαλείο κοινωνικής συνεννόησης» (Κοψίνη, Τερζής, 14.03.2001. Το Βήμα, 16.03.2001). Τον όρο που έθεσε ωστόσο η ΓΣΕΕ ήταν ο αποκλεισμός των ιδιωτικών ασφαλιστικών εταιρειών από το διάλογο ως ασχέτων ως προς το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. (Παπάδης, Χαροντάκης, 23.03.2001).

Η παράταξη της ΔΑΚΕ (Δημοκρατική Ανεξάρτητη Κίνηση Εργαζομένων, συνδικαλιστική παράταξη του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας) θα υιοθετήσει μια αντιπολιτευτική γραμμή με στρατηγική έμφασης και επικέντρωσης της επίθεσης στην κυβέρνηση Σημίτη. Η δήλωση του Κώστα Πουπάκη, Αναπληρωτή Γενικού Γραμματέα που εκπροσωπεί τη ΔΑΚΕ, στηρίζεται σε δύο άξονες, την επίθεση της κυβέρνησης στα δικαιώματα ασφαλισμένων και συνταξιούχων και στην αμέλεια εκ μέρους της να συμμορφωθεί με όσα προέβλεπε ο Ν. Σιούφα: «το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, παρά τις περί της κατάρρευσης δηλώσεις κυβερνητικών στελεχών με στόχο την επιβολή σκληρών μέτρων εις βάρος των ασφαλισμένων και των συνταξιούχων, αντιμετωπίζει προβλήματα τα οποία μπορούν να επιλυθούν εφόσον δεν αντιμετωπισθούν με ταμειολογίστικες αντιλήψεις. Η κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει το ασφαλιστικό, οφείλεται στην δέσμευση των αποθεματικών επί 25 έτη των ταμείων και στην άρνηση της κυβέρνησης να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις που απορρέουν από τον νόμο Σιούφα, περί τριμερούς χρηματοδότησης. Το κράτος δεν καταβάλλει τις θεσμοθετημένες υποχρεώσεις του στα ασφαλιστικά ταμεία. Η κρατική αιμοδότηση του συστήματος δεν ξεπερνάει το 2% της συνολικής χρηματοδότησής του» (Χατζητσάκος, 10.03.2001).

Οι προτάσεις της ΔΑΚΕ που δημοσιεύονται στα μέσα Μαρτίου 2001 για το σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης ήταν οι εξής (Χατζητσάκος, 10.03.2001):

- i. Οριζόντια καθιέρωση σε νέους και παλαιότερους ασφαλισμένους της τριμερούς χρηματοδότησης του Ασφαλιστικού (επανάληψη της πρότασης της ΓΣΕΕ για το κλιμακωτό σχήμα συμμετοχής του 2/9-3/9-4/9).
- ii. Επιστροφή του ποσού (20 τρις. Δραχμές) που δεσμεύτηκε από τα αποθεματικά των Ταμείων.

- iii. Παραγωγική αξιοποίηση της κινητής και ακίνητης περιουσίας των ασφαλιστικών φορέων.
- iv. Μείωση της ανεργίας μέσω της υιοθέτησης αποτελεσματικών πολιτικών
- v. Αποτελεσματική διαχείριση και αντιμετώπιση του προβλήματος των ξένων εργαζομένων και της εισφοροδιαφυγής.
- vi. Αλλαγή στη σύνθεση των Διοικητικών Συμβουλίων των Ταμείων σύμφωνα με το μοντέλο της τριμερούς συμμετοχής και χωρίς πλειοψηφία από το κράτος.
- vii. Ορισμός νέου φόρου στα υψηλά εισοδήματα και επιχειρήσεις εντάσεως κεφαλαίου και νέας τεχνολογίας.
- viii. Διασφάλιση του δημόσιου χαρακτήρα της ασφάλισης χωρίς τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα.
- ix. Οριζόντια καθιέρωση της 35ετίας για τη συνταξιοδότηση.

Ο Γενικός Γραμματέας της ΔΑΚΕ, Γιάννης Μανώλης τονίζει ότι «πρόθεση της κυβέρνησης, είναι η κατεδάφιση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης. Οι εργαζόμενοι και η Συνομοσπονδία πρέπει να διαμορφώσουν ένα μεγάλο ανάχωμα απέναντι σε αυτές τις επιθέσεις εναντίον των κοινωνικών κατακτήσεων». 204. Ως προς τη συμμετοχή στο διάλογο η ΔΑΚΕ συμφωνεί επί της αρχής. Ο Μανώλης θα δηλώσει στο Συνέδριο της ΓΣΕΕ σχετικά: «Η παράταξη που αντιπροσωπεύει το 43% του ελληνικού λαού, θα συμμετάσχει καταρχήν στην διαδικασία του διαλόγου» (Το Βήμα, 16.03.2001)

Η παράταξη του ΠΑΜΕ (Πανεργατικό Αγωνιστικό Μέτωπο) στην οποία συμμετέχουν τα ιδρυτικά της μέλη (ΚΚΕ, ΔΗΚΚΙ και συνεργαζόμενοι) προβάλλει μια αδιάλλακτη γραμμή μετωπικής σύγκρουσης με την κυβέρνηση και την μεταρρύθμιση. Ο επικεφαλής του ΠΑΜΕ στη ΓΣΕΕ Γιώργος Μαυρίκος εξαπέλυσε μια διμέτωπη επίθεση στη διάρκεια του Συνεδρίου, τόσο απέναντι στην κυβέρνηση όσο και απέναντι σε όλες τις άλλες συνδικαλιστικές επιρρίπτοντάς τους κατηγορίες για συμμόρφωση επί της ουσίας με την κυβερνητική πολιτική: «ΠΑΣΚΕ, ΔΑΚΕ και ΑΠ είναι ομόθρησκοι και κοινοί προσκυνητές στην Παναγία των Βρυξελλών (...) ενώ τα χέρια τους γέμισαν ρόζους από τα χειροκροτήματα στη κυβέρνηση» (Κοψίνη, Τερζής, 14.03.2001). Επέκρινε το χαρακτήρα του Συνεδρίου ως διαδικασία

ισχυροποίησης «θώκων» και «ομάδων» που παράλληλα διαπνέεται από τη «λογική της φίστας» (Ελεύθερος Τύπος, 16.03.2001). Το ΠΑΜΕ προτείνει μια πανελλαδική αντεπίθεση μέσω διαδηλώσεων και κινητοποιήσεων. Ο Μαυρίκος επιπλέον εξέφρασε εκτός από την αντίθεση ως προς το νομοσχέδιο, στρατηγική αντίθεση και ως προς τη συμμετοχή στον κοινωνικό διάλογο, χαρακτηρίζοντάς τον «απάτη και πρόσχημα» (Το Βήμα, 16.03.2001). Το ΠΑΜΕ επομένως διαφοροποιείται από τις άλλες συνδικαλιστικές παρατάξεις καθώς προσθέτει στην καθολική απόρριψη της κυβερνητικής πρωτοβουλίας για μεταρρύθμιση στο Ασφαλιστικό ταυτόχρονη απόρριψή της συμμετοχής στο διάλογο με την κυβέρνηση και τους άλλους δρώντες.

Τέλος, η Αυτόνομη Παρέμβαση (ΑΠ, παράταξη που πρόσκειται στο Συνασπισμό) διά του εκπροσώπου της Αλέκου Καλύβη, θα καλέσει τη ΓΣΕΕ στο Συνέδριο να δεσμευτεί «για την απόκρουση της αντιασφαλιστικής επίθεσης χωρίς συμβιβασμούς και λογικές αναδιαπραγμάτευσης κεκτημένων» (Το Βήμα, 14.03.2001), θα προτείνει τη διαμόρφωση υπερκομματικών συναινέσεων και συγκλίσεων στο συνδικαλιστικό κίνημα, τη διοργάνωση και διεξαγωγή δημοψηφίσματος επί της κυβερνητικής μεταρρύθμισης και την προκήρυξη απεργιών όταν η κυβέρνηση ανακοινώσει το νομοσχέδιο (Κοψίνη, Τερζής, 14.03.2001) και συμμετοχή στο διάλογο υπό προϋποθέσεις (Το Βήμα, 16.03.2001).

Από την πλευρά της η ΑΔΕΔΥ μέσω του προέδρου της Σπύρου Παπασπύρου χαρακτήρισε την κυβέρνηση για στάση υποκρισίας και ουσιαστικά αποσιώπησης του σχεδίου της μεταρρύθμισης (Χατζητσάκος, 29.03.2001) θέτοντας τον όρο η κυβέρνηση να ανακοινώσει το σχέδιό της ολοκληρωμένα ειδάλλως η ΑΔΕΔΥ δεν θα προσέλθει στο διάλογο.

Αντιρρήσεις στην κυβέρνηση εκφράζει και η ΟΤΟΕ (Ομοσπονδία Τραπεζοϋπαλληλικών Οργανώσεων Ελλάδας) η οποία χαρακτηρίζει το ασφαλιστικό ως πρόβλημα που θα εκραγεί στα επόμενα χρόνια (Το Βήμα, 9.03.2001) και καταθέτει και μια σειρά από δικές της προτάσεις προς υιοθέτηση για την επίλυση του ασφαλιστικού οι οποίες πρωταρχικό στόχο θέτουν την ίδρυση ενός Ενιαίου Ταμείου Ασφάλισης των Τραπεζοϋπαλλήλων για τη χορήγηση κύριας και επικουρικής σύνταξης (Το Βήμα, 9.03.2001).

Οι δηλώσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας, Κωστή Στεφανόπουλου, στο Συνέδριο της ΓΣΕΕ θα ενθαρρύνουν τα συνδικάτα για τη στάση τους και θα

αγκαλιαστούν από ΠΑΣΚΕ, ΔΑΚΕ και ΑΠ, όχι όμως από το ΠΑΜΕ το οποίο διαφοροποιείται. Οι Πολυζωγόπουλος και Μανώλης έκαναν λόγο για δηλώσεις με ιδιαίτερη βαρύτητα που συμβάλλουν στη δημιουργία θετικού κλίματος στην κοινή γνώμη, ενώ ο Καλύβης τους απέδωσε δυναμική δημιουργίας ενός ευνοϊκότερου πλαισίου για τη ΓΣΕΕ. Τέλος, ο Μαυρίκος, διαφοροποιούμενος, θα δηλώσει ότι «ο Πρόεδρος υιοθετεί φιλεργατική γλώσσα την ίδια ώρα που υπογράφει νομοσχέδια με αντεργατικό χαρακτήρα» (Τερζή. 17.03.2001).

Τα συνδικάτα επομένως προσέρχονται με διάθεση είτε για κινηματική δράση με παράλληλη συμμετοχή στο διάλογο (ΠΑΣΚΕ, ΔΑΚΕ, ΑΠ) είτε εντελώς απόρριψης της συμμετοχής και αποκλειστικής κινητοποίησης των δυνάμεών τους σε τροχιά σύγκρουσης και απόρριψης του κυβερνητικού σχεδιασμού (ΠΑΜΕ). Η ελάχιστη κοινή κόκκινη γραμμή που διαμορφώνεται πάντως, είναι η επί της αρχής και άνευ προϋποθέσεων απόρριψη της μεταρρύθμισης Γιαννίτση, του εκσυγχρονιστικού ΠΑΣΟΚ.

Δεύτερη Περίοδος (Απρίλιος 2001): η Απεργία της 26^{ης} Απριλίου

Ο Απρίλιος του 2001 απεδείχθη πως ήταν ο πιο καθοριστικός μήνας για την εξέλιξη του Ασφαλιστικού. Από την αρχή του μήνα ο Πολυζωγόπουλος θα διακηρύξει πίστη στο διάλογο, δηλώνοντας ότι στόχος της ΓΣΕΕ είναι η κυβέρνηση να λάβει και να επεξεργαστεί θετικά το κοινωνικό μήνυμα και ο διάλογος να έχει παραγωγική εξέλιξη με την ενσωμάτωση των προτάσεων της ΓΣΕΕ (Το Βήμα, 1.04.2001). Κόκκινη γραμμή για τη ΓΣΕΕ θα είναι η επέκταση της τριμερούς χρηματοδότησης στο σύστημα ασφάλισης και τους ασφαλισμένους καθώς και η μη περαιτέρω μείωση συντάξεων και η διατήρηση των ορίων συνταξιοδότησης ως έχουν.

Η ανακοίνωση της μεταρρύθμισης από κοινού με το «διάλογο-express» στις 19 Απριλίου από τον Σημίτη θα εξαγριώσει τα συνδικάτα τα οποία την ερμήνευσαν ως απόπειρα αιφνιδιασμού ενώ ως τότε τηρούσαν βασικά στάση αναμονής. Σύσσωμο το συνδικαλιστικό κίνημα απέρριψε τις αλλαγές. Το ΠΑΜΕ απαντά με διαδήλωση στο Μέγαρο Μαξίμου (Λιάκος, 20.04.2001). ΓΣΕΕ και ΑΔΕΔΥ από κοινού ανακοινώνουν πως καταδικάζουν το μεταρρυθμιστικό πακέτο, πως δε θα συμμετάσχουν στο διάλογο και κηρύσσουν απεργία για τις 26 Απριλίου, δηλώνοντας ότι «τέτοια μέτρα όχι μόνο δεν είναι αποδεκτά, αλλά σύσσωμοι οι εργαζόμενοι και

τα συνδικάτα δηλώνουν ότι δεν πρόκειται να περάσουν». Τη συνολική στάση του συνδικαλιστικού κόσμου συνόψισε ο Πολυζωγόπουλος με το σχόλιό του πως «με αυτού του είδους τις προτάσεις και με περιορισμένο χρόνο διάρκειας του κοινωνικού διαλόγου δεν πρόκειται να συμμετάσχουμε στις συζητήσεις» (Τσώλης. 20.04.2001). Η ΠΑΣΚΕ χαρακτηρίζει τις προτάσεις της κυβέρνησης αντιασφαλιστικές και αντικοινωνικές και καταγγέλλει ότι ο θεσμός του διαλόγου επί της ουσίας κακοποιείται: «η εξαγγελία για διάλογο τσαλαπατά βάνουσα αυτό το δημοκρατικό εργαλείο συνεννόησης, αφού κινείται σε ασφυκτικά χρονικά πλαίσια με προαποφασισμένα μέτρα, πριν καν ανιχνευθεί η ουσία της κρίσης του ασφαλιστικού συστήματος» (Γ.Κ. 20.04.2001). Η ΔΑΚΕ απορρίπτει εξίσου το διάλογο κατηγορώντας την κυβέρνηση πως «τον ναρκοθέτησε πριν καν ξεκινήσει» (Γ.Κ. 20.04.2001). Ο Αλ. Καλύβης της Αυτόνομης Παρέμβασης θα προειδοποιήσει ότι «η κυβέρνηση επέλεξε τη σύγκρουση με τα συνδικάτα και θα την έχει». Η ΑΔΕΔΥ μέσω του Σπ. Παπασπύρου θα διακηρύξει ότι «η κυβέρνηση δεν έχει τη πολιτική και κοινωνική νομιμοποίηση για την επέλαση που επιχειρεί στο ασφαλιστικό. Να μην μπει στο κόπο να μας στείλει την επιστολή – πρόσκληση στον διάλογο». Παρόμοια στάση με ανακοινώσεις εξέφρασαν η ΓΣΕΒΕΕ το Εργατικό Κέντρο Αθηνών (ΕΚΑ), η ΟΤΟΕ (Γ.Κ. 20.04.2001).

Δεύτερη Περίοδος (Απρίλιος 2001): η Απεργία της 26^{ης} Απριλίου

Η πανελλαδική απεργία της 26ης Απριλίου 2001 καταγράφηκε ως μία εκ των μεγαλύτερων στη Μεταπολίτευση με αξιοσημείωτο ποσοστό συμμετοχής που άγγιξε το 100% από όλους τους κλάδους και του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, τις ηλικιακές κατηγορίες και ασφαλώς τις συνδικαλιστικές παρατάξεις (Τσώλης. 25.04.2001, Χατζητσάκος, Αδάμ, Δεμελής. 28.04.2001). Τα μαζικά χαρακτηριστικά και η δυναμική της απεργίας ανάγκασαν την κυβέρνηση, πρώτον, να ανακοινώσει πως αποσύρει προσωρινά το νομοσχέδιο και, δεύτερον, να καλέσει εκ νέου τα συνδικάτα σε νέο γύρο διαλόγου και διαπραγματεύσεων. Ωστόσο, ακριβώς οι ίδιοι λόγοι (τα μαζικά χαρακτηριστικά και η δυναμική της απεργίας) ενθάρρυναν τα συνδικάτα και η απάντηση της ΓΣΕΕ στην κυβερνητική χειρονομία ήταν η προκήρυξη νέας απεργίας για την 17η Μαΐου με νέο επικαιροποιημένο αίτημα την απόλυτη απόσυρση του νομοσχεδίου.

Η ανακοίνωση της ΓΣΕΕ ανέφερε πως η προσωρινή απόσυρση (που έγινε γνωστή ως το Ασφαλιστικό μπήκε στο «ψυγείο») «είτε είναι αναδίπλωση είτε όχι, είναι προϊόν του αγώνα των εργαζομένων και καταγράφεται ως επιτυχία του κινήματός μας. Επί της ουσίας όμως, δεν απαντά στα απεργιακά ερωτήματα και κυρίως δεν απαντά στην καθολική αξίωση για την ανεύρεση νέων υγιών πόρων για τη χρηματοδότηση του ασφαλιστικού συστήματος» (Κοψίνη. 28.04.2001).

Στην κατεύθυνση άσκησης περαιτέρω πίεσης τα συνδικάτα, αντί της συμμετοχής σε μια δομή διαλόγου με την κυβέρνηση, προχωρούν σε έναν κύκλο επαφών με τα κόμματα της αντιπολίτευσης, τα οποία θα εκφράσουν την υποστήριξη και τη συμπαράστασή τους. Ο Πρόεδρος της ΓΣΕΕ μετά τη συνάντηση με τη Νέα Δημοκρατία στην έδρα της στη Ρηγίλλης θα στείλει νέο μήνυμα κατά του διαλόγου στην κυβέρνηση υπογραμμίζοντας πως «Η συννομοσπονδία δεν θα προσέλθει σε έναν διάλογο που διευρύνει το κοινωνικό έλλειμμα και περιορίζει τα δικαιώματα των εργαζομένων» (Γιαννάκα. 25.04.2001). Οι συνθήκες ήταν τέτοιες που έλαβε χώρα και συνάντηση της Γενικής Γραμματέας του ΚΚΕ Αλέκας Παπαρήγα με την αντιπροσωπεία της ΓΣΕΕ, κάτι που προκάλεσε μεγάλες εντυπώσεις καθώς οι σχέσεις μεταξύ των δύο δεν ήταν καθόλου καλές και ανάλογη συνάντηση ΚΚΕ-ΓΣΕΕ είχε να λάβει χώρα από το 1997, ενώ η Παπαρήγα είχε καταγγείλει ουκ ολίγες φορές την ηγεσία της ΓΣΕΕ ως «πουλημένη» (Σταυρόπουλος. 26.04.2001). Θετικές ήταν και οι επαφές ΓΣΕΕ-Συνασπισμού.

Η στήριξη των αντιπολιτευτικών κομμάτων στα συνδικάτα δώριζε στα τελευταία ένα σημαντικό πολιτικό έρεισμα με ευρύτατο κοινωνικό αντίκτυπο. Αυτό τα καθιστούσε ακόμα πιο ισχυρά στη διαπραγματεύσή τους με την κυβέρνηση ως προς το ζήτημα της συμμετοχής τους στο διάλογο και ενδυνάμωνε τη θέση τους έναντι μιας κυβέρνησης που είχε ήδη αναδιπλωθεί αποσύροντας προσωρινά το νομοσχέδιο. Τόσο η ΓΣΕΕ και η ΑΔΕΔΥ όσο και μεμονωμένα οι παρατάξεις της ΠΑΣΚΕ και της ΔΑΚΕ θέτουν την προϋπόθεση ολικής απόσυρσης του παρόντος νομοσχεδίου ως αναγκαία για τη συμμετοχή τους σε κάποιο διάλογο. Ο Μανώλης της ΔΑΚΕ θα περιγράψει πολύ παραστατικά για τη δήλωση Σημίτη πως έβαλε τη μεταρρύθμιση στο «ψυγείο»: «η κυβέρνηση δεν απέσυρε τη θέση της απλά την έβαλε στο ψυγείο αλλά αν αναλύσουμε τι εννοεί, θα δούμε ότι στο ψυγείο βάζεις κάτι το οποίο θέλεις να το συντηρήσεις για να το βγάλεις σε κάποια στιγμή και να το χρησιμοποιήσεις» (Πυργιώτη. 30.04.2001). Η δε ΓΣΕΕ μέσω του Πολύζωγόπουλου

προτείνει έως και τη διοργάνωση, άλλης, εθνικής διάσκεψης για το Ασφαλιστικό μέσω του Ινστιτούτου της όπου θα κληθεί και η κυβέρνηση και οι άλλοι κοινωνικοί εταίροι να συμμετάσχουν. Εν, ολίγοις, στη δεύτερη περίοδο, η σημαντική απεργία απέδειξε πως συνδικάτα είχαν εξασφαλίσει μια αδιαμφισβήτητη κοινωνική απήχηση και την πρωτοβουλία των κινήσεων. Το αίτημα για την απόσυρση του νομοσχεδίου ευοδώθηκε έστω ‘‘προσωρινά’’. Για αυτό το λόγο ΓΣΕΕ και ΑΔΕΔΥ επιπλέον απορρίπτουν την κυβερνητική πρόσκληση για συμμετοχή εκ νέου σε διάλογο μέχρι την οριστική απόσυρση του νομοσχεδίου. Η θέση ισχύος στην οποία βρίσκονται τους επιτρέπει να επιβάλλουν τις θέσεις τους για μια μελλοντική άνευ όρων συνθηκολόγηση της κυβέρνησης.

Τρίτη Περίοδος (Μάιος 2001): η Πρωτομαγιά του 2001

Το συλλαλητήριο της Πρωτομαγιάς ήταν άλλος ένας κομβικός κρίκος στην αλυσίδα των μαζικότερων κινητοποιήσεων. Και σε αυτό κυριάρχησε το αντικυβερνητικό μήνυμα, παράλληλα με την προειδοποίηση ότι θα υπάρξει κλιμάκωση των κινητοποιήσεων εάν δεν γίνουν αποδεκτά τα αιτήματα των συνδικάτων. (Ε.Κ, Γ.Λ. 2.05.2001).

ΓΣΕΕ και ΑΔΕΔΥ θα επαναλάβουν τον αδιαπραγμάτευτο όρο τους για την τριμερή χρηματοδότηση προκειμένου να αποδεχτούν την προσέλευσή τους στο διάλογο και ταυτόχρονα προκηρύσσουν νέα απεργία για τις 17 Μαΐου (Κοψίνη. 9.05.2001). Το ΠΑΣΟΚ παράλληλα επιχειρεί να τιθασεύσει τουλάχιστον την ΠΑΣΚΕ, ασκώντας πιέσεις στον Πολυζωγόπουλο (Λαμψιάς.19.05.2001). Συμμετοχή στην απεργία της 17ης Μαΐου συναποφασίζουν και ΓΣΕΒΒΕ και Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (ΕΣΕΕ). Η κυβέρνηση συσπείρωσε εναντίον της και τις εργοδοτικές οργανώσεις οι οποίες την κατηγόρησαν για έλλειμμα αξιοπιστίας και κακές προθέσεις (Χατζητσάκος. 9.05.2001).

Σύσσωμος ο συνδικαλιστικός κόσμος (εκτός της ΠΑΣΚΕ, κάτι που αντανakλά παρασκηνιακές κομματικές πιέσεις στον Πολυζωγόπουλο) επανέλαβε την αντίρρησή του και στην απόπειρα του Γιάννου Παπαντωνίου να καταθέσει κάποιες προτάσεις για τη διάσωση και την εξασφάλιση της βιωσιμότητας των Ταμείων (Χαραλαμπίδης, Χατζητσάκος. 10.05.2001). Η ΓΣΕΕ, ωστόσο, επιχείρησε να

διεξάγει και πόλεμο στοιχείων και εμπειρογνομόνων μέσω του ΙΝΕ της απέναντι στους υπολογισμούς της πρότασης Παπαντωνίου, αντιτείνοντας πως εκεί που αυτός εκτιμούσε τα όρια του Ασφαλιστικού στο 2012, εκείνη υπολογίζει πως τα αποθεματικά των ταμείων αρκούν μόνο για ως το 2004-2005 και καταλήγει πως μόνο με την μεταρρύθμιση που η ίδια προτείνει για την επέκταση της τριμερούς χρηματοδότησης και την επέκταση της ασφάλισης και στους νέους εργαζομένους το πρόβλημα μπορεί να επιλυθεί μακροπρόθεσμα (Κοψίνη.17.05.2001). Η διάσταση αυτή δείχνει πως ακόμα και η απόπειρα μεταφοράς της διαβούλευσης στο επίπεδο του διαλόγου μέσω εμπειρογνομόνων δεν οδήγησε σε συμφωνία, συμβιβασμό και συναίνεση.

Ενώ ο Γιαννίτσης προσπαθεί να πείσει τα συνδικάτα να προσέλθουν σε μια νέα δομή διαλόγου υπό τη μορφή επιστημονικής επιτροπής εμπειρογνομόνων, ΠΑΣΚΕ και ΔΑΚΕ δέχονται κομματικές πιέσεις για να ακολουθήσουν μια πιο μετριοπαθή στάση ενόψει και της απεργίας της 17ης Μαΐου, στις οποίες τελικά δεν υποκύπτουν, η ΠΑΣΚΕ καθώς προτεραιοποιεί την κεφαλαιοποίηση της απήχησης των κινητοποιήσεων στις οποίες συμμετείχε το προηγούμενο διάστημα και η ΔΑΚΕ συνυπολογίζοντας πως λόγω του αριθμού των μελών της στην ηγεσία της ΓΣΕΕ φέρει ρυθμιστικό ρόλο.

Η Απεργία της 17ης Μαΐου και η συγκέντρωση των συνδικάτων στο Πεδίον του Άρεως επιβεβαίωσε την ισχυρή δυναμική τους. Η απεργία στις εμπορικές επιχειρήσεις των μεγάλων πόλεων κυμάνθηκε μεταξύ 90% και 100% (Το Βήμα. 19.05.2001).

Το ΠΑΣΟΚ συνεχίζει επί της ουσίας να εκλιπαρεί τους συνδικαλιστές σε συμμετοχή σε διάλογο μέσα από τη συγκρότηση μιας ειδικής επιστημονικής επιτροπής εμπειρογνομόνων. Ωστόσο συναντά εκ νέου την αντίδρασή τους και το προαπαιτούμενο για τη συμμετοχή στο διάλογο αίτημά τους για τη ρύθμιση της τριμερούς χρηματοδότησης με την αύξηση της κρατικής συμβολής (Λαμπριάς.19.05.2001). Ο Πολυζωγόπουλος επισήμανε: «δεν μπορώ να γίνω γραφικός με το να πάω σε ένα διάλογο από τον οποίο θα αναγκαστώ να αποχωρήσω στη συνέχεια. Για αυτό θέλω διαβεβαιώσεις και δεσμεύσεις που δεν θα φαλκιδεύουν την πορεία της συζήτησης. Αν η κυβέρνηση δεν έχει λεφτά να βγει να το πει, να δούμε τι θα κάνουμε», ο Παπασπύρος της ΑΔΕΔΥ συνέχισε πως «αν υπάρχει

δημοσιονομικό πρόβλημα που δεν επιτρέπει την στήριξη της κοινωνικής ασφάλισης, πρέπει να το ξέρουμε. (Λαμψιάς. 19.05.2001). Οι συνδικαλιστές στοχοποιούν τον γραμματέα του συνδικαλιστικού τομέα του ΠΑΣΟΚ και βουλευτή Ροβέρτο Σπυρόπουλο για την αδιάλλακτη στάση του απέναντι στην εφαρμογή του πακέτου Γιαννίτση ενώ αρχικά εμφανιζόταν πιο διαλλακτικός και δεσμευόταν για έναν ουσιαστικό διάλογο.

Στην ανακοίνωση του Υπουργού Τύπου Δημήτρη Ρέππα, στις 18 Μαΐου πως ο Υπουργός Εργασίας Τάσος Γιαννίτσης θα προσκαλέσει τη ΓΣΕΕ και την ΑΔΕΔΥ σε διάλογο άνευ προϋποθέσεων οι συνδικαλιστές θα αντιπαραβάλουν την «εντολή του κόσμου» να μην υποχωρήσουν έως την επί της αρχής δέσμευση για την ικανοποίηση των αιτημάτων τους που αφορούν την τριμερή και ως εκ τούτου αυτό εξαρτάται αποκλειστικά από την κυβέρνηση και τον Υπουργό (Χατζητσάκος. 19.05.2001).

Ο Γιαννίτσης εν τέλει την 21η Μαΐου προσκαλεί στη ΓΣΕΕ σε διάλογο τον οποίον ωστόσο προσεκτικά αποκαλεί «συνάντηση» στην πρόσκλησή του. Πολυζωγόπουλος και Μανώλης δηλώνουν πως η Γυνομοσπονδία αφενός προσέρχεται στη συνάντηση με τη δική της ατζέντα και επί της ουσίας περισσότερο για λόγους διερευνητικούς και αφετέρου δεν παραιτείται από την προϋπόθεση συνέχισης του διαλόγου, που είναι η επίσημη κυβερνητική δέσμευση για την τριμερή χρηματοδότηση. Το ΠΑΜΕ απέρριψε εξ αρχής την πρόταση του Υπουργού (Χατζητσάκος.19.05.2001).

Η απόφαση Πολυζωγόπουλου δεν λήφθηκε χωρίς εντάσεις στο εσωτερικό της ΓΣΕΕ για το εάν η συνάντηση με τον Υπουργό θα έπρεπε όντως να διεξαχθεί. Ήταν φανερό πως η κοινωνική απήχηση των συνδικάτων και η διαρκής μαζική τους δράση που έφερνε την κυβέρνηση στη δύσκολη θέση τους καλλιεργούσε μια αντίληψη περαιτέρω σύγκρουσης και μη συμμετοχής σε συνάντηση, σε μια δύναμη διαπραγμάτευση δηλαδή με την κυβέρνηση. Επομένως, παρά το ότι η πλειοψηφία της ΠΑΣΚΕ τάχθηκε τελικά υπέρ της συνάντησης καταγραφώκανε σοβαρές και έντονες εσωτερικές αντιδράσεις στην παράταξη που έφτασαν ως τη σημείο να συγκληθεί η Διοίκηση της ΓΣΕΕ προκειμένου να πάρει θέση. Ο Πολυζωγόπουλος με τη δήλωσή του ενώπιον των συνδικαλιστών της ΠΑΣΚΕ πως η επαφή τους με το Γιαννίτση «πρόκειται για συνάντηση και όχι για κοινωνικό διάλογο» αλλά και πως «από αυτή τη συνάντηση μπορεί να οδηγηθούμε και στο διάλογο» (Κοψίνη, Τερζής.

23.05.2001) αποδεικνύει έτι μια φορά ότι προσπαθεί να εξισορροπήσει από τις πιέσεις που δέχεται για συμμετοχή μέχρι την εξαγριωμένη θέση των συνδικάτων για ανένδοτο αγώνα με την κυβέρνηση μέχρι την ικανοποίηση των αιτημάτων τους. Σε κοινή γραμμή αντίθεσης στο διάλογο συντάσσεται και η ΔΑΚΕ προκειμένου να μην προκαλέσει ρωγμές στο σώμα της ΓΣΕΕ. Η Διοίκηση της Συνομοσπονδίας θα συγκληθεί στην 23η Μαΐου για να λάβει απόφαση συνάντησης τελικά με το Γιαννίτση και θα καταλήξει να δηλώνει πως θα συναντήσει τον Υπουργό Εργασίας την 30η Μαΐου, προσερχόμενη στη συνάντηση με τη δική της ατζέντα αιτημάτων ενώ ο Πρόεδρος της επαναλαμβάνει πως αυτή η επαφή «δε συνιστά συμμετοχή της ΓΣΕΕ σε κοινωνικό διάλογο» καθώς εξάλλου «δεν έχουν διαμορφωθεί ακόμα οι συνθήκες για την πραγματοποίηση διαλόγου» (Παπάδης, 24.05.2001). Η Συνομοσπονδία παραμένει δραστήρια προαναγγέλλοντας αφενός έναν νέο κύκλο επαφών με τα κόμματα και αφετέρου τη διοργάνωση της Εθνικής Συνδιάσκεψης για το Ασφαλιστικό το Σεπτέμβριο του 2001, που για τη ΓΣΕΕ θα συνιστά την ουσιαστική εκκίνηση του διαλόγου. Με αυτήν την προσέγγιση της ΓΣΕΕ συμφωνούν όλες οι συνδικαλιστικές της παρατάξεις εκτός από το ΠΑΜΕ το οποίο ερμηνεύει τη συνάντηση με το Γιαννίτση ως μια απόπειρα της ηγεσίας της Συνομοσπονδίας «να βάλει τα συνδικάτα στο διάλογο από την πίσω πόρτα» (Παπάδης, 24.05.2001) .

Εν τέλει την 30η η συνάντηση μεταξύ της ηγεσίας του Υπουργείου Εργασίας και του προεδρείου της ΓΣΕΕ πραγματοποιείται χωρίς όμως να οδηγεί στην επιθυμητή για την κυβέρνηση Σημίτη έκβαση, καθώς η ΓΣΕΕ απορρίπτει και τη συμμετοχή σε έναν κύκλο συζήτησης με εμπειρογνώμονες (δια στόματος Πολυζωγόπουλου η ΓΣΕΕ τοποθετείται πως κάτι τέτοιο «δεν θα ωφελήσει») και δεσμεύεται μόνο να συνδιαλεχθεί ανεπίσημα με ορισμένους επιστήμονες προκειμένου κυρίως να ενημερωθεί για το αρχικό βρετανικό πόρισμα, χωρίς να παρεκκλίνει παράλληλα από τη δική της ατζέντα. Τα συνδικάτα θέτουν τους όρους τους για ακόμα μία φορά και η εικόνα της κυβέρνησης και σε αυτή τη συνάντηση μαρτυρά πως βρίσκεται σε ανίσχυρη θέση και επιβεβαιώνει πως έχει απολέσει οριστικά την πρωτοβουλία των κινήσεων (Παπάδης, 31.05.2001). Το πνεύμα των δηλώσεων του προέδρου της ΓΣΕΕ μετά τη συνάντηση θα είναι πως αφενός δεν υπάρχουν ακόμα οι προϋποθέσεις διεξαγωγής του κοινωνικού διαλόγου και αφετέρου πως η ΓΣΕΕ παραμένει σε αγωνιστική επαγρύπνηση (Κοψίνη, 31.05.2001). Η ΠΑΣΚΕ εξάλλου ήδη εκτός από αυτή τη διερευνητική επαφή δεν έχει τη σύμφωνη

γνώμη της ΔΑΚΕ για περαιτέρω συνδιαλλαγές με την κυβέρνηση ενώ το ΠΑΜΕ απέριπτε εξαρχής ακόμα και αυτήν. Ως εκ τούτου και η ηγεσία της ΓΣΕΕ δεν έχει εξασφαλισμένη τη στήριξη της πλειοψηφίας των συνδικάτων ούτε για να συνεχίσει μια αυτόνομη μοναχική πορεία στο διάλογο, κάτι που εξάλλου θα της κόστιζε ανυπολόγιστα, ούτε για την τήρηση μιας μετριοπαθέστερης στάσης έναντι παραδείγματος χάριν της πρότασης για την σύσταση της επιτροπής εμπειρογνομόνων. Η κατάληξη της συνάντησης της 30ης Μαΐου επομένως είναι αδιέξοδη και οι όποιες συζητήσεις γύρω από τη μεταρρύθμιση παραπέμπονται για το Σεπτέμβριο του 2001 (Λαμψιάς. 31.05.2001). Εντωμεταξύ, η κυβέρνηση είχε δεχτεί και την αρνητική απάντηση της ΓΣΕΒΕΕ σε πρόσκλησή της για συνάντηση με το Γιαννίτση (Τερζής. 8.06.2001).

Η ένταση όλου του προηγούμενου διαστήματος μεταφέρθηκε στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ κατά τη συνεδρίαση της Κεντρικής του Επιτροπής τον Ιούνιο. Εκεί, ο πρόεδρος της ΠΑΣΚΕ επιτέθηκε ανοιχτά στην κυβέρνηση καταλογίζοντάς της σφάλματα και προβλήματα από το πώς χειρίστηκε το ζήτημα της μεταρρύθμισης (την οποία χαρακτήρισε «σχέδιο καταστροφής») έως την ίδια τη φύση της πολιτικής της και τη σχέση της με την κοινωνία ενώ έθεσε και το ζήτημα παραιτήσεων των αρμοδίων Υπουργών (Κοψίνη. 2.06.2001). Η άτεγκτη στάση των συνδικάτων, η στρατηγική διαρκούς κλιμάκωσης που ακολούθησαν, η δυναμική και συμπαγής τους αντίδραση, χωρίς αναδιπλώσεις καθόλη τη διάρκεια της περιόδου Μαρτίου-Μαΐου 2001 και κυρίως η κοινωνική απήχηση και συσπείρωση την οποίαν εξασφάλισαν δυναμίτισαν τη διαδικασία του διαλόγου επί της μεταρρύθμισης του Ασφαλιστικού η οποία έληξε πριν καν αρχίσει με την οριστική απόσυρση του νομοσχεδίου από την κυβέρνηση.

Το αρχικό σχέδιο Σημίτη για μια διαβούλευση-express με το μικρότερο δυνατό εσωκομματικό κόστος, τη συμπύκνωση του κοινωνικού διαλόγου σε ένα τρίμηνο, τον αιφνιδιασμό των συνδικάτων και την αθόρυβη ψήφιση του νομοσχεδίου κατά το παραδοσιακά πολιτικά νεκρό ελληνικό καλοκαίρι απέτυχε πλήρως.

Μια ήττα πάντα υπονομεύει τη συσπείρωση και δοκιμάζει τη συνοχή. Η κυβερνητική ήττα Σημίτη-Γιαννίτση στο Ασφαλιστικό του 2001 δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Το πλήγμα στο κύρος και τη δημοφιλία της συνδυάστηκε με μια σειρά άλλων πληγμάτων στη δημόσια εικόνα και την αξιοπιστία της, όπως αυτό που

δέχτηκε με την υπόθεση του Χρηματιστηρίου ή άλλες υποθέσεις που σχετιζόντουσαν με ζητήματα αδιαφάνειας και διαφθοράς (*Ρωμαίος. 2013, σ.289*). Αυτό είχε αποτυπώθηκε σε μια σαφή δημοσκοπική υποχώρηση και προκάλεσε νέο κύκλο εσωκομματικών τριβών και αντιπαραθέσεων οδηγώντας σε μια πρώτη ανοιχτή σύγκρουση τον Ιούνιο του ίδιου έτους. Το Κόμμα που είχε εισέλθει σε μια περίοδο εσωστρεφούς αναστάτωσης θα αλλάξει αρχηγό και θα ηττηθεί από τη Νέα Δημοκρατία στις επόμενες εκλογές της 7ης Μαρτίου του 2004.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η απόπειρα μεταρρύθμισης του Ασφαλιστικού από την Κυβέρνηση Σημίτη κατέληξε σε μια συγκρουσιακή πορεία η μελέτη της οποίας επιτρέπει αρκετές παρατηρήσεις. Αρχικά ως ζήτημα που εγγράφηκε στην ατζέντα επιβεβαιώνει τη δυνατότητα συνδυασμού των μοντέλων διαμόρφωσής της. Η εγγραφή του Ασφαλιστικού στην ατζέντα παρουσιάζει χαρακτηριστικά μοντέλου της κινητοποίησης, καθώς η πολιτική ηγεσία έχει την πρωτοβουλία για τη μεταρρύθμιση, του δίνει κυρίαρχη θέση στον προεκλογικό της λόγο, ωστόσο δεν αποκλείονται χαρακτηριστικά του μοντέλου εξωτερικής κινητοποίησης καθώς όλα τα πολιτικά κοινοβουλευτικά κόμματα και οι μεγαλύτεροι κοινωνικοί εταίροι συζητούν για το θέμα του Ασφαλιστικού οργανωμένα και επίσημα, κυκλοφορώντας προγράμματα-προτάσεις, διεξάγοντας σχετικές συνεντεύξεις τύπου κλπ. Επομένως, στη δημόσια ατζέντα το θέμα μπαίνει ουσιαστικά με μια κοινή αποδοχή και πίεση όλων. Το ασφαλιστικό εγγράφεται στην κυβερνητική ατζέντα υπάρχει όμως συγκεκριμένα και σε μια δεύτερη ευρύτερη πολιτική ατζέντα που περιλαμβάνει την κυβερνητική. Η ιδιαιτερότητα της περίπτωσης επομένως, επιβεβαιώνεται πως είναι ότι ενώ όλοι έχουν θέσεις και εκφράζονται θετικά στην αλλαγή του μοντέλου, η συζήτηση για αυτό αποτυγχάνει.

Η συγκεκριμένη περίπτωση συνιστά όντως μια απόπειρα για την καθιέρωση της τεκμηριωμένης χάραξης πολιτικής. Ως προς την ερμηνεία της τεκμηρίωσης ως της αξιοποίησης επιστημονικών δεδομένων για τη χάραξη πολιτικής αυτό αποδεικνύεται και από την απεύθυνση στον Βρετανικό Οίκο Εμπειρογνομόνων και κυρίως από την ίδια την τοποθέτηση του τεχνοκράτη Γιαννίτση στο Υπουργείο. Ο παράγοντας evidence φαίνεται και στην αλληλεπίδραση των συνδικάτων με την Κυβέρνηση ακόμα και αν αυτή είχε λάβει το συγκρουσιακό χαρακτήρα. Διότι και τα συνδικάτα εκτός της απόσυρσης εξέφραζαν μια σειρά προτάσεων που είχαν μια αναφορά σε δεδομένα (πχ οι προτάσεις τους για εξασφάλιση της κρατικής χρηματοδότησης του πρώτου πυλώνα ή οι αξιολογήσεις τους κυρίως μέσω του ΙΝΕ της ΓΣΕΕ για κάποιες κυβερνητικές προτάσεις πως δεν θα είναι βιώσιμες). Εάν η διαβούλευση είχε προχωρήσει ενδεχομένως να εντοπίζαμε πολύ περισσότερα στοιχεία της που θα επιβεβαίωναν το ρόλο της ως μιας δομής υποστηρικτικής της τεκμηριωμένης χάραξης πολιτικής με τους συμμετέχοντες φορείς να αποτελούν πηγή άντλησης εμπειρογνομοσύνης. Η περίπτωση του Ασφαλιστικού ωστόσο,

επιβεβαιώνει και τον προβληματισμό που αναπτύσσεται γύρω από το μοντέλο της τεκμηριωμένης πολιτικής σχετικά με την υποκειμενική είτε ιεράρχιση είτε ερμηνεία των δεδομένων και των στοιχείων από τα κόμματα και τις ομάδες συμφερόντων. Η επίκληση των δεδομένων μοιραία συνοδεύεται από πολιτικές θέσεις και εμπλέκεται με ιδεολογικά ή συντεχνιακά συμφέροντα.

Η διαβούλευση ξεκινάει με κακές προϋποθέσεις. Τα συνδικάτα αφενός συγκροτούν ένα αρραγές μέτωπο του οποίου συγκολλητική ουσία συνιστά η κοινή αρνητική επί της αρχής στάση τους και από τη βασική γραμμή στο αίτημα περί απόσυρσης. Η κυβέρνηση αφετέρου αντιμετωπίζει ήδη από την αρχή εσωτερικές δυσφορίες και διαφωνίες επί του σχεδίου μεταρρύθμισής της, επομένως δεν έχει και δεν παρουσιάζει εικόνα συνοχής και αμφισβητείται επί της ουσίας και από το εξωτερικό και από το εσωτερικό της. Η πορεία που έλαβε το Ασφαλιστικό απέδειξε ότι μια διαδικασία διαμόρφωσης δημόσιας πολιτικής μπορεί ακόμα και να δοκιμάσει την σταθερότητα και τη συνοχή ενός κόμματος εξουσίας.

Επιπλέον, δύο στοιχεία που παρατηρούμε είναι πως τα συνδικάτα αιφνιδιάζουν εξ αρχής την Κυβέρνηση, κερδίζοντας ένα προβάδισμα στην κινητοποίηση το οποίο και διατηρούν ενώ η Κυβέρνηση χάνει από την αρχή την πρωτοβουλία των κινήσεων και δεν την ανακτά στην πορεία. Επιπλέον και καθώς δεν υπάρχει κουλτούρα διαλόγου στην ελληνική περίπτωση, η στάση των συνδικάτων αναδεικνύει μια αντίληψη πως ο διάλογος συνιστά το καταφύγιο του αδύναμου. Διότι δεν καταδέχονται να συμμετάσχουν, αντιπαραβάλλοντας τη νομιμοποίηση που τους παρέχει η κοινωνική τους αποδοχή και οι μαζικές απεργιακές συγκεντρώσεις, ενώ η Κυβέρνηση επί της ουσίας εκλιπαρεί για την εκκίνησή του, ευρισκόμενη στην όντως αδύναμη θέση. Επομένως, η ταύτιση της συμμετοχής στη διαβούλευση με αποπλισμό και παραδοχή αδυναμίας τροφοδοτείται και από πραγματικές εικόνες.

Τα συνδικάτα επίσης επιλέγουν τον δεύτερο τρόπο άσκησης της δύναμής τους σύμφωνα με τους Bachran Peter και Baratz Morton, που είναι ουσιαστικά η άσκησή της προκειμένου να παρεμποδιστεί κάτι. Τα συνδικάτα στοχεύουν στην ατζέντα αποφάσεων στην οποία έχει εγγραφεί το ζήτημα του Ασφαλιστικού και κινητοποιούνται με στόχο να το αφαιρέσουν εν τέλει από εκεί, απαιτώντας την απόσυρσή του.

Ο ίδιος ο Υπουργός Γιαννίτσης αμφισβητείται στο εσωτερικό του κόμματος και από τα συνδικάτα που ανήκουν στο ΠΑΣΟΚ, διότι ως μη πολιτικός και αποκλειστικός τεχνοκράτης και ακαδημαϊκός δεν διαθέτει ερείσματα σε κανέναν από τους δύο χώρους. Η θέση του επομένως μέσα στο κυβερνητικό περιβάλλον ξεκινάει ως ασταθής. Ο Γιαννίτσης επί της ουσίας πληρώνει αυτό το μειονέκτημα που συνεπάγεται εκτός από την έλλειψη ερεισμάτων και αδυναμία επικοινωνίας και άγνοια χειρισμών.

Αυτό που φαίνεται είναι πως η διαβούλευση δεν αρκεί σαν πλατφόρμα διάλογου εάν δεν πληρούνται και άλλες προϋποθέσεις. Η συνοχή των συμμετεχόντων, η διάθεση και η νοοτροπία, οι χειρισμοί, ο συνδυασμός αποτελεσματικών μεθόδων και πρακτικών αποδεικνύεται στοίχημα δύσκολο.

Η θεωρία τροφοδοτείται από όσα συμβαίνουν στην πράξη ακόμα και αν ενίοτε της ασκείται κριτική ότι δεν ανταποκρίνεται σε αυτήν. Αυτό που αναδεικνύεται και με την παρούσα εργασία είναι πως και η επιστημονική θεωρία και η παρατήρηση συνιστούν κάτι το ζωντανό, το διαρκές, το αεικίνητο και το ανοιχτό σε προσθέσεις, αναθεωρήσεις και εξελίξεις λαμβανομένης υπόψη της κοινωνικής πραγματικότητας και της ιδιαιτερότητας της κάθε περίπτωσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bachran Peter and Baratz Morton: «The Two Faces of Power» *American Political Science Review*, 1962, p. 947-952

Birkland T. A.: «Agenda Setting in Public Policy», *Handbook of Public Policy Analysis*, 2017, p. 63-78

British Academy. 2008. «Punching Our Weight: The Humanities and Social Sciences in Public Policy Making». London: BritishAcademy. p.27

Cairney Paul: «The Politics of Evidence-Based Policy Making» *Oxford Research Encyclopedia of Politics Subject: Policy, Administration, and Bureaucracy Online* Publication Date: May 2017, p.5-6

Cobb Roger, Jennie-Keith Ross, Marc Howard Ross: «Agenda Building as a Comparative Political Process». Source: *The American Political Science Review*, Vol. 70, No. 1 (Mar., 1976), pp. 126-138 Published by: American Political Science Association

Cobb Roger W. , Marc Howard Ross. «Cultural Strategies of Agenda Denial: Avoidance, Attack and Redefinition». Lawrence: *UniversityPressofKansas*, 1997

Cobb Roger W. and Charles D. Elder: «Participation in American Politics: the Dynamics of Agenda-Building (2nded.)». Baltimore: *John Hopkins University Press*, 1983 p. 85

Daviter Falk: «The political use of knowledge in the policy process». Department of Economics and Social Sciences, University of Potsdam, Published online 22 September 2015.

De Marchi Giada, Giulia Lucertini, AlexisTsoukias. From evidence-based policy making to policy analytics.*AnnalsofOperationsResearch*, 2016, 236 (1), p.7-22

- Giandomenico Majone 1989. Evidence, Argument, and Persuasion in the Policy Process. New Haven, CT: Yale University Press
- Hall Jeremy L and Edward T. Jennings. 2008. Taking Chances: Evaluating Risk as a Guide to Better Use of Best Practices. Public Administration Review 68(4): 695-708)
- Head Brian W.: «Toward More "Evidence-Informed" Policy Making?», Public Administration Review, Vol. 76, No. 3 (MAY/JUNE 2016), Published by: Wiley on behalf of the American Society for Public Administration, p. 472-480
- Hilgartner James and Charles Bosk. «The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model». American Journal of Sociology, 1988, p. 53-78.
- Kingdon John W.: «Agendas, Alternatives and Public Policies» Harper Collins College Publishers. 1995, p. 196-200
- Lasswell H.D.: «The policy orientation». In D. Lerner & H. D. Lasswell (Eds.), The policy sciences. Stanford, CA: Stanford University Press, 1951.
- Lasswell H.D.: «The emerging conception of the policy sciences». PolicySciences, 1970 P.71–98.
- Lindblom, CharlesE. And David K. Cohen. 1979. Usable Knowledge: Social Science and Social Problem Solving. New Haven, CT: Yale University Press,
- Mitton, Craig, CarolAdair, EmilyMcKenzie, ScottPatten, andBrendaPerry. 2007. Knowledge Transfer and Exchange: Review and Synthesis of the Literature. MilbankQuarterly 85(4). p. 744
- Quinn Thomas: «Ο Εκσυγχρονισμός του Εργατικού Κόμματος στην Μεγάλη Βρετανία», Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007
- Radin, Beryl A 2006. Challenging the Performance Movement: Accountability, Complexity, and Democratic Values. Washington, DC: Georgetown University Press
- Scheuner Ulrich: «Konsens und Pluralismus als verfassungsrechtliches Problem» σ.135-170 (145)
- The Economist, «Costas Simitis, Greece's cautioushelmsman», 13.04.2000.

Torgerson D: «Contextual orientation in policy analysis: The contribution of Harold D. Lasswell». *Policy Sciences*, 1985, 241-261

Weiss, J. A., Gruber, J. E. 1984. Using knowledge for control in fragmented policy arenas. *Journal of Policy Analysis and Management*, 3(2), 225–247

Weiss, Carol H.1979. The Many Meanings of Research Utilization, *Public Administration Review* 39(5): 426—31.

Weiss, Carol H.1980. Knowledge Creep and Decision Accretion. *Knowledge: Creation, Diffusion, Creation* 1(3): 381-404.

Weiss, Carol H.1999. The Interface between Evaluation and Public Policy. *Evaluation* 5(4): 468-86

Wesselink Anna Hal Colebatch Warren Pearce «Evidence and policy: discourses, meanings and practices» Published online: 9 November 2014 Springer Science+Business Media New York 2014

Wesselink Anna Hal Colebatch Warren Pearce «Evidence and policy: discourses, meanings and practices» Published online: 9 November 2014 Springer Science+Business Media New York 2014, p.341-343.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξανδρόπουλος Σ. «Συλλογική δράση και αντιπροσώπευση σ.93

Βήμα, 5.3.2000

Γέροντα Απ. «Η συμμετοχή των πολιτών και των κοινωνικών φορέων στη διαδικασία λήψης διοικητικών αποφάσεων» Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1986, σ. 19

Γιαννάκα Σ, «Οι συνδικαλιστές αρνούνται τον διάλογο με τη κυβέρνηση, ξεκίνησαν επαφές με τη Ρηγίλλης», Βήμα, Τετάρτη 25 Απριλίου 2001

Γιαννίτσης Αν, Το Βήμα, Παρασκευή 16 Μαρτίου 2001

Γιαννίτσης Τάσος, «Το Ασφαλιστικό (ως ορφανό πολιτικής) και μια διέξοδος», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, Νοέμβριος 2007.

Γιαννίτσης Τάσος, «Το ασφαλιστικό και η κρίση», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, Ιανουάριος 2016.

Γούλιας Ν. «Η Ελλάδα στις κάλπες: 9 Απριλίου 2000 – «Το μεγάλο ντέρμπι» με το Χρηματιστήριο στα ύψη» Καθημερινή, 18.05.2023).

Καλύβη Α, «Ένα κρίσιμο τετραήμερο για την ασφαλιστική μεταρρύθμιση», Βήμα, Τετάρτη 14 Μαρτίου 2001

Καραγιάννη Νόννη, «Ανασφάλεια στο ΠΑΣΟΚ λόγω Ασφαλιστικού», Ελεύθερος Τύπος, Κυριακή 22 Απριλίου 2001

Καραγιάννη Νόννη, «Εμφύλιος στο ΠΑΣΟΚ με επιστολή του ‘στρατηγού’», Ελεύθερος Τύπος, Σάββατο 21 Απριλίου 2001

Καραγιάννη Νόννη, «Έχασαν τη μάχη, άρχισε ο Εμφύλιος», Ελεύθερος Τύπος, Σάββατο 28 Απριλίου 2001

Καραγιάννη Νόννη, «Όλοι εναντίον Γιάννου για το Ασφαλιστικό», Καθημερινή, Πέμπτη 10 Μαΐου 2001

Καρακούσης Αντώνης, «Γιατί τώρα οι αλλαγές στο Ασφαλιστικό», Καθημερινή, Κυριακή 22 Απριλίου 2001

Κατρούγκαλος Γ, «Το συνταγματικό έθιμο» ΤοΣ, 1991 σ. 253-279) , (Bauer, Informalles Verwaltungshandeln, σ. 253)

Κοψίνη Χριστίνα, Γιώργος Τερζής: «Υπό συρρίκνωση η μεταρρύθμιση του Ασφαλιστικού ελέω διαλόγου», Καθημερινή, Σάββατο 17 Μαρτίου 2001

Κοψίνη Χριστίνα, «Ο Τ. Γιαννίτσης θεωρεί δεδομένη τη στήριξη της κυβέρνησης στο ασφαλιστικό», Καθημερινή, Τετάρτη 21 Μαρτίου 2001

Κοψίνη Χριστίνα: «Το νέο καθεστώς για το Ασφαλιστικό», Καθημερινή, Παρασκευή 20 Απριλίου 2001 και «Ασφαλιστικό, οι προτεινόμενες αλλαγές», Καθημερινή, Πέμπτη 19 Απριλίου 2001

Κοψίνη Χριστίνα, «Όλα ρευστά για το Ασφαλιστικό», Καθημερινή, Τετάρτη 25 Απριλίου 2001

Κοψίνη Χρ., «Λάβαρα πολέμου στο Ασφαλιστικό» Καθημερινή, Τετάρτη 21 Φεβρουαρίου 2001

Κοψίνη Χρ., «Προϋποθέσεις σύγκρουσης για το Ασφαλιστικό», Καθημερινή, Τετάρτη 21 Φεβρουαρίου 2001

Κοψίνη Χρ., Γ. Τερζή, «Πρεμιέρα Συνεδρίου με συμφωνίες αλλά και αντεγκλήσεις», Καθημερινή, Τετάρτη 14 Μαρτίου 2001

Κοψίνη Χρ., Γ. Τερζή, «Ένα κρίσιμο τετραήμερο για την ασφαλιστική μεταρρύθμιση», Βήμα, Τετάρτη 14 Μαρτίου 2001

Κοψίνη Χρ, Γ. Τερζή, «Προαναγγελία κινητοποιήσεων από τα συνδικάτα», Βήμα, Παρασκευή 16 Μαρτίου 2001).

Κοψίνη Χρ., Γ. Τερζή, « «Παρατάξεις. Κοινό βέτο απέναντι στις αλλαγές», Ελεύθερος Τύπος, Παρασκευή 16 Μαρτίου 2001

Κοψίνη Χρ, «ΓΣΕΕ: Προσδιορίστε πόρους για να κάνουμε προτάσεις», Καθημερινή, Σάββατο 28 Απριλίου 2001).

Κοψίνη Χριστίνα, «Αλαλούμ στο ΠΑΣΟΚ για το Ασφαλιστικό», Καθημερινή, Σάββατο 2 Ιουνίου 2001

Κοψίνη Χρ, «Νέα εμπλοκή στο Ασφαλιστικό», Καθημερινή, Πέμπτη 31 Μαΐου 2001

Κοψίνη Χρ, «ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ πιέζουν με όπλο την απεργία», Καθημερινή, Τετάρτη 9 Μαΐου 2001

Κοψίνη Χρ, «Δύσκολος ο διάλογος και μέσω εμπειρογνομόνων», Καθημερινή, Πέμπτη 17 Μαΐου 2001).

Κοψίνη Χρ – Γ. Τερζής, «Περνά η γραμμή Πολυζωγόπουλου με διαφωνίες», Καθημερινή, Τετάρτη 23 Μαΐου 2001

Λαμπιάς Π., «Μουδιασμένη η κυβέρνηση υποχωρεί στο Ασφαλιστικό», Βήμα, Τρίτη 24 Απριλίου 2001

Λαμψιάς Π., «Στο παρά ...δύο υπεχώρησε η κυβέρνηση», Βήμα, Πέμπτη 26 Απριλίου 2001

Λαμψιάς Π, «Οι δεσμεύσεις της κυβέρνησης ανοίγουν την πόρτα του διαλόγου», Βήμα, Τετάρτη 30 Μαΐου 2001

Λαμψιάς Π, «Συνδικαλιστές: «Δεσμευτείτε πρώτα για τα λεφτά»», Βήμα, Σάββατο 19 Μαΐου 2001

Λαμψιάς Π, «Στις ελληνικές καλένδες παραπέμπεται τώρα ο διάλογος – αμηχανία στο Μαξίμου», Βήμα, Πέμπτη 31 Μαΐου 2001

Λάμψιας Π, «Εξουσιοδότηση από κόμμα και κυβέρνηση για το ασφαλιστικό αναμένει ο κ. Σημίτης», Βήμα, Πέμπτη 19 Απριλίου 2001

Λιάκος Γ, «Με κλεφτοπόλεμο...πολιόρκησαν το Μαξίμου», Καθημερινή, Παρασκευή 20 Απριλίου 2001).

Μανώλης Γ «Προαναγγελία κινητοποιήσεων από τα συνδικάτα», Βήμα, Παρασκευή 16 Μαρτίου 2001)

Μαυρίκος Γ «Προαναγγελία κινητοποιήσεων από τα συνδικάτα», Βήμα, Παρασκευή 16 Μαρτίου 2001)

Μέλισσας Δημήτρης Κ.: «Η Προκοινοβουλευτική Νομοθετική Διαδικασία ο άτυπος νομοθέτης», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1995 σ.63-85

Μπουρδάρας Γ.Σ.: «Εικόνα σύγχυσης και αμηχανία στην κυβέρνηση», Καθημερινή, Τρίτη 24 Απριλίου 2001

Μπουρδάρας Γ. Σ., «Υπόσχεται τα πάντα για ... διάλογο», Καθημερινή, Πέμπτη 10 Μαΐου 2001

Νικολάου Ν.: «Η ΓΣΕΕ σέρνει τον χορό στο Ασφαλιστικό», Το Βήμα , Κυριακή 13 Μαΐου 2001

Νικολάου Ν., «Μετά την 17η Μαΐου η ΓΣΕΕ ανοίγει την πόρτα του διαλόγου με την κυβέρνηση», Βήμα, Πέμπτη 3 Μαΐου 2001

Παπάδης Κ: «Οι λύσεις για το Ασφαλιστικό θα πρέπει να έχουν διάρκεια», Βήμα, Πέμπτη 1 Μαρτίου 2001).

Παπάδης Κ, «Εφικτές λύσεις στο Ασφαλιστικό», Βήμα, Τετάρτη 21 Μαρτίου 2001

Παπαδιόχος Κ. Π., «Δεν θα περάσει λένε οι βουλευτές», Καθημερινή, Κυριακή 22 Απριλίου 2001

Παπαδιόχος Κ. Π., «Σημίτης εναντίον παπανδρείσμου», Καθημερινή, Πέμπτη 3 Μαΐου 2001

Παπαδιόχος Κ. Π., «Φωνές οργής βουλευτών σε κλίμα ηττοπάθειας», Καθημερινή, Πέμπτη 3 Μαΐου 2001

Παπαδιόχος Κ. Π., «Η τριήμερη μάχη των δύο ΠΑΣΟΚ», Καθημερινή, Σάββατο 28 Απριλίου 2001

Παπαδιόχος Κ. Π., «Αλαλούμ στο ΠΑΣΟΚ για Ασφαλιστικό», Καθημερινή, Σάββατο 2 Ιουνίου 2001).

Παπαδιόχος Κ. Π., «Επτάωρος μαραθώνιος σε βαρύ κλίμα», Καθημερινή, Παρασκευή 20 Απριλίου 2001

Παπαδοκωστόπουλος Δ. Γ., «Οι 4 άξονες του ΥΠΕΘΟ για συντάξεις», Καθημερινή, Πέμπτη 10 Μαΐου 2001

Παπάδης Κ, «Casusbelli η ανατροπή του ασφαλιστικού», Βήμα, Κυριακή 1 Απριλίου 2001.

Παπάδης Κ, «Συνάντηση την Τετάρτη αλλά τον Σεπτέμβριο τα σπουδαία», Βήμα, Πέμπτη 24 Μαΐου 2001

Παπάδης Κ, «Ο υπουργός Εργασίας και οι συνδικαλιστές συζήτησαν χθες για το πως θα... συζητήσουν», Βήμα, Πέμπτη 31 Μαΐου 2001

Παπάδης Κ, Δ. Χαροντάκης, «Πόλεμος για το μερίδιο της κοινωνικής ασφάλισης», Βήμα, Παρασκευή 23 Μαρτίου 2001

Πολυζωγόπουλος Χρ, Εθνική Συνδιάσκεψη για το Ασφαλιστικό, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2001, στη σχετική έκδοση της ΓΣΕΕ, σελ. 19

Πυργιώτη Μαριάννα, «Παγίδα οι υποχωρήσεις της κυβέρνησης», Ελεύθερος Τύπος, Δευτέρα 30 Απριλίου 2001

Ρομπόλης Σ.-Ρωμανιάς Γ.-Μαργιός Β., ΙΝΕ, ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Αναλογιστική μελέτη του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης στην Ελλάδα: Δέσμη προτάσεων, Αθήνα, Απρίλιος 2001, σ.193

Ρωμαίος Γιώργος, «Η περιπέτεια του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα», Τόμος Δ' 1974-2009, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013 σ. 286

Ρωμαίος Γιώργος, «Η περιπέτεια του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα», Τόμος Δ' 1974-2009, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013 σ.289

Ρωμαίος Γιώργος, «Η περιπέτεια του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα», Τόμος Δ' 1974-2009, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013 σ.289

Σταυρόπουλος Λ, «ΓΣΕΕ – ΚΚΕ: το Ασφαλιστικό τους έφερε στο ίδιο τραπέζι», Βήμα, Πέμπτη 26 Απριλίου 2001). Θετικές ήταν και οι επαφές ΓΣΕΕ-Συνασπισμού

Τερζής Γιώργος, «Οι εμποροβιοτέχνες δεν καταδέχθηκαν τον κ. Γιαννίτη», Καθημερινή, Παρασκευή 8 Ιουνίου 2001

Τερζής Γ , «ΓΣΕΕ: τώρα πιο ισχυρή η φωνή μας», Καθημερινή, Σάββατο 17 Μαρτίου 2001

Τερζής Γιώργος «Σε τρεις δόσεις η δημοσιοποίηση της έκθεσης για το Ασφαλιστικό», Καθημερινή, Τετάρτη 14 Μαρτίου 2001

Τερζής Γιώργος, «Έναρξες διαλόγου – σε ετοιμότητα τα συνδικάτα», Καθημερινή, Πέμπτη 19 Απριλίου 2001

Τήνιος Πλάτων: «Κοινωνία, οικονομία, συντάξεις: κρυμμένος θησαυρός;», Αθήνα 2001, σ.181

Τσώλης Ζ «Μικρότερη σύνταξη, ίδια όρια ηλικίας» Βήμα, Κυριακή 18 Μαρτίου 2001

Τσώλης Ζ «Προγραμματίζουν 24ωρη γενική απεργία την Πέμπτη 26 Απριλίου», Βήμα, Παρασκευή 20 Απριλίου 2001

Τσώλης Ζ, «Γενική απεργία θα νεκρώσει αύριο για 24 ώρες τη χώρα», Βήμα, Τετάρτη 25 Απριλίου 2001

Τσώλης Ζ, «Αύξηση ορίων ηλικίας στα ‘ευγενή ταμεία’, περιορισμός των ώριμων δικαιωμάτων», Βήμα, Τετάρτη 18 Απριλίου 2001

Υφαντόπουλος Γ. Ν., Μπαλούρδος Δ. και Νικολόπουλος Κ. Β. «Οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις του κράτους πρόνοιας», 2009

Χαραλαμπίδης Α, Ν. Χατζητσάκος, «Όχι στην πρόταση Παπαντωνίου για τα ταμεία», Ελεύθερος Τύπος, Πέμπτη 10 Μαΐου 2001

Χατζητσάκος Ν, «Τελεσίγραφο από ΑΔΕΔΥ για Ασφαλιστικό και επίδομα», Ελεύθερος Τύπος, Πέμπτη 29 Μαρτίου 2001

Χατζητσάκος Ν, «Κοινό μέτωπο εργοδοτών - εργαζομένων», Ελεύθερος Τύπος, Τετάρτη 9 Μαΐου 2001

Χατζητσάκος Ν, Γ. Αδάμ, Θ. Δεμελής, «Από τη Βουλή... μέχρι τη Πατησίων», Ελεύθερος Τύπος, Σάββατο 28 Απριλίου 2001

Χατζητσάκος Ν, «Ηχηρό μήνυμα στου...κουφού τη πόρτα», Ελεύθερος Τύπος, Σάββατο 19 Μαΐου 2001

Χατζητσάκος Ν., «9 μέτρα για το ασφαλιστικό», Ελεύθερος Τύπος, Σάββατο 10 Μαρτίου 2001

Χατζητσάκος Νάσος: «Ασφαλιστικός ‘μεσαίωνας’ και με βρετανική σφραγίδα», Ελεύθερος Τύπος, Δευτέρα 12 Μαρτίου 2001

Χατζητσάκος Νάσος, «Σύνταξη στα 65 για όλους και με μειωμένες αποδοχές», Ελεύθερος Τύπος, Πέμπτη 19 Απριλίου 2001

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Συνέντευξη του Γ.Γ. της Κ.Ε. του ΠΑΣΟΚ, Κώστα Σκανδαλίδη, στην Εθνική Συνδιάσκεψη για το Ασφαλιστικό, Ζάππειο Μέγαρο, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2001, στη σχετική έκδοση της ΓΣΕΕ, σ. 44.

Κοινή συνέντευξη τύπου Δ. Ρέππα- Ν. Χριστοδουλάκη (Πέμπτη 21 Μαρτίου 2002), σελ. 3 και 11

Κοινή συνέντευξη τύπου Δ. Ρέππα- Ν. Χριστοδουλάκη (Πέμπτη 21 Μαρτίου 2002), σελ. 4

Συνέντευξη του εκπροσώπου της ΝΔ, Γ. Σουφλιά ΝΔ, Πολιτικά κείμενα, Ιούνιος 2001, σελ. 30

Συνέντευξη του εκπροσώπου της ΝΔ, Γ. Σουφλιά στην Εθνική Συνδιάσκεψη για το Ασφαλιστικό, Ζάππειο Μέγαρο, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2001, στη σχετική έκδοση της ΓΣΕΕ, σελ. 56-57

Συνέντευξη του Προέδρου του ΣΕΒ, Ε. Αντωνακόπουλου, στην Εθνική Συνδιάσκεψη για το Ασφαλιστικό, Ζάππειο Μέγαρο Αθήνα, Σεπτέμβριος 2001, στη σχετική έκδοση της ΓΣΕΕ, σελ. 91

Συνέντευξη του προέδρου της ΕΣΕΕ, Χ. Φώλια, στην Εθνική Συνδιάσκεψη για το Ασφαλιστικό, Ζάππειο Μέγαρο Αθήνα, Σεπτέμβριος 2001, στη σχετική έκδοση της ΓΣΕΕ, σελ. 98

Συνέντευξη του προέδρου της ΓΣΕΒΕΕ, Γ. Μότσου, στην Εθνική Συνδιάσκεψη για το Ασφαλιστικό, Ζάππειο Μέγαρο Αθήνα, Σεπτέμβριος 2001, στη σχετική έκδοση της ΓΣΕΕ, σελ. 102

«Παρέμβαση Στεφανόπουλου υπέρ των θέσεων της ΓΣΕΕ», Το Βήμα, Παρασκευή 16 Μαρτίου 2001

«Όλοι στο δρόμο για το Ασφαλιστικό - Πλήθη και πάθος στις συγκεντρώσεις», Βήμα, Σάββατο 19 Μαΐου 2001

Ε.Κ, Γ.Λ., «Μαζική συμμετοχή των πολιτών σε δύο πορείες», Καθημερινή, Τετάρτη 2 Μαΐου 2001

Γ.Κ. , «Κηρύσσουν πόλεμο οι συνδικαλιστές», Καθημερινή, Παρασκευή 20 Απριλίου 2001

Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, Παρασκευή 24 Μαΐου 2002, σελ. 23

«Η ΟΤΟΕ ανοίγει τις απεργιακές κινητοποιήσεις για το Ασφαλιστικό», Βήμα,
Παρασκευή 9 Μαρτίου 2001

ΓΣΕΕ Η εναλλακτική πρόταση της, Γενάρης 1999, σελ. 41-42

Θέσεις της ΚΕ του ΚΚΕ για την Κοινωνική Ασφάλιση, Φεβρουάριος 2001,σ. 12-13
και 19-21

Οι προτάσεις του ΣΥΝ για την Κοινωνική Προστασία και την προοδευτική
μεταρρύθμιση του συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης, συνέντευξη τύπου του
προέδρου του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου Νίκου
Κωνσταντόπουλου, 12 Μαρτίου 2001, σελ. 25

Το κυβερνητικό πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ 2000-2004, σελ. 94

ΣΕΒ Δελτίο, τεύχος 595, Μάρτιος – Απρίλιος 2001, σελ. 2